

XII. ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZEKCIÓ

(AZ ELŐADÁSOK KIVONATAI)

Debrecen, 1975. április 6-10

C S I G E Katalin /Debrecen, KLTE/

A kortársi névanyag vizsgálata Petőfi műveiben

Megfigyeléseimben a költői és a prózai alkotásokra egyaránt támaszkodtam. Forráson: Petőfi Sándor: Összes Művei. I-V., VII. AK. Bp. Nem dolgoztam fel Petőfi fordításait /Kritikai kiadás VI./

Vizsgálatom szempontjai a következők:

- 1./ A felhasznált névelemek milyen mértékben töltik be a denotatív funkciót?
- 2./ Mennyire tükröződik a névhasználatban a költő és a megnevezett személy kapcsolata?
- 3./ A vizsgált névanyagnak milyen szerepe van a költő szókincsében?

A vizsgálatot a szorosabb értelemben vett denotátumcsoportok jellemzésével kezdem, és az ismertetett szempontok sorrendjében dolgozom fel a névanyagot.

A denotatív funkció alapján több névhasználati típus különíthető el /pl. névcsonkítás, családnév stb./ Ezek közül a családnév és a keresztnév együttese tölti be legteljesebben a megnevezés funkcióját. A névhasználatból az is többnyire kiderül, hogy a költőnek milyen kapcsolata volt a megnevezett személlyel. Ebből a szempontból különösen kiemelkednek a keresztnévek, ezen belül is a beoázónevek fejezik ki leggazdagabban a különböző érzelmi árnyalatokat /kedveskedés, játékosság, humor stb./

Vizsgálatom eredményei:

- 1./ Petőfinél a kortársi névanyag nagy alaki változatosságot mutat.
- 2./ Az alaki változatok alkalmasak a funkcióbeli eltérések kifejezésére.
- 3./ Petőfi szókincsében nagy a kortársi névanyag és általában a tulajdonnév jelentősége.

A nagymennyiségű névanyagot betűrendes adattárban kapcsoltam a dolgozathoz, amelyben megadtam a nevek minden előfordulását Petőfi költői és prózai műveiben.

C S I G E Katalin /Debrecen, KLTE/

Tulajdonnévi metaforák és metonimiák
Petőfi Sándor műveiben

A közzói kifejezést helyettesítő tulajdonneveket választottam vizsgálatom tárgyául. Egyrészt megfigyeltem, hogy választott névanyagom milyen funkcióban szerepel az adott szövegben. Másrészt megvizsgáltam, hogy a tulajdonnév a költői alkalmazás során milyen jelentésváltozást szenved. A szóképek rövid jellemzését a névanyag feldolgozása követi. A vizsgált nevek a betöltött funkció alapján két csoportba sorolhatók:

A/ Tulajdonnévi metaforák

B/ Tulajdonnévi metonimiák

A vizsgálatban ezt a sorrendet követem, s a csoportokon belül bemutatom a legjellemzőbb példákat. A tulajdonnévi metaforák közt megtalálható az egyszerű és a teljes metafora /pl. Marsból Vénus termett; lelkem Illés próféta, stb./. A metaforikus alkalmazás eredményeként a tulajdonnevek különböző mértékű jelentésváltozást szenvednek, azaz többnyire közzói jelentéssel szerepelnek, de nem válnak közzóvá. A vizsgált nevek másik, hasonló felhasználást mutató csoportja a metonímia körébe sorolható. Ezek többsége helyi, térbeli érintkezésen alapuló metonimiaként szerepel /fölkelt im Franciaország/. Van példa az időbeli érintkezésen alapuló metonimiára is /Ádám-Éva óta.../. Metonimiaként gyakran fordulnak elő mitológiai nevek /Pallas, Thalia/.

A vizsgált névanyagot tehát a költő rendkívül sokoldalúan használta. Ennek eredménye, hogy a fő típusokon belül több variáció is található. Az egyes típusokon belül megállapítottam, hogy a tulajdonnévi metaforák körében tapasztalható a legnagyobb mértékű jelentésetolódás. A teljesen köznévvé válás azonban nem történik meg egy esetben sem, mert a név még nem szakadt el attól a denotátumtól, amelyre eredetileg vonatkozik. A vizsgált nevek rendkívül gazdag ismeretanyagot asszociálnak. Költői alkalmazásuk stilisztikai hatása éppen abban rejlik, hogy ismereteink aktualizálását követelik, ugyanakkor színesebb, plasztikusabb kifejezői a megfelelő közzói jelentésnek.

F E R C S I K Erzsébet /Szombathely, Tanárképző
Főiskola/

Adatok a szókészlet rétegződéséhez, változá-
sához a Vas megyei Velem községből

A dolgozat a szókészlet változásának kutatásához szolgál-
tat adatokat a Vas megyei Velem községben végzett vizsgá-
latok alapján, nyelvészeti szempontok segítségével
akarva megragadni a szókészlet mozgását.

Három korcsoportban, 15 adatközlőtől mintegy 157 szóról
gyűjtött információkat, a nyelvjáráskutatásban nálunk ál-
talában használt direkt módszer alkalmazásával. A vizs-
gált szavakat a társadalmilag is egyik legszembetűnőbb
változáshoz, az életmód változásához kapcsolt fogalomkör-
be csoportosította.

Az adatok elemzésénél két szempontot emel ki: ismeri-e
az adatközlő a szót, használja-e beszédében.

A fogalomkörökön belül rámutat a generációs különbségek
miatti eltérésekre - különös tekintettel a társadalmi vál-
tozások hatására -, és a vizsgált szavak aktív és passzív
szókincsbeli arányára.

A dolgozathoz adattár tartozik, amely ábécé rendben tartal-
mazza a vizsgált szavakat, összegezve a fogalomköröknél
korcsoportokra lebontott adatokat.

H A L M A I István /Egér, Ho Si Minh Tanárképző Főiskola/

Nyelvi elemek sajátos grammatikai
szerepe József Attila költészetében

József Attila költői nyelvében, a nyelvi rendszeren belül az ige központi helyet foglal el nem csupán szerkezeti, de tartalmi relációkat is figyelembe véve. Ezt egyrészt az eddigi kvantitatív vizsgálatok, másrészt a hagyományos nyelvészet eredményei is megerősítik.

Részben szóstatistikai, lényegében azonban a hagyományos nyelvtani elemzés szempontjait figyelembe véve igyekeztem ezt a tényt még inkább alátámasztani nem a stilisztikai, hanem a grammatikai fontosság szem előtt tartásával.

Az igekészlet fontosságát más szófaj /a melléknév/ különféle, igékkel kapcsolatos szituációkban való elemzésekkel bizonyítottam, a kutatás közvetett formáját választva ezzel. Vizsgálatom tárgya konkrétan: a melléknévek mondat szinten való átalakulása, határozói és állítmányi szerepkörben való megjelenése, ezek grammatikai visszahatása az igeire.

A pályamunka második része - a Függelék - szójegyzetet tartalmaz. A költő által használt igekészlet összes eleme megtalálható itt - évenkénti elosztásban. Ez a szótári rész további, főként alaktani kutatások megkönnyítését célozza. De nyomon követhető a nyelvi elemek felhasználásában bekövetkező fokozatos változás, a nyelvi rétegződés és tömbösödés mértéke, iránya, jelentősége. Elsősorban formális elemzések számára fontos adatokat tartalmazó, megfelelő alap lehet.

H Á R S H Á Z I Sarolta /Kaposvár, Tanítóképző Intézet/

A köznyelv és a nyelvjárás kapcsolatának
jellegzetességei a Tászkai Általános Iskola
tanulóinak beszédében.

A szerző dolgozatában összehasonlító elemzést végez; a köznyelv és a nyelvjárás egymásra hatását vizsgálja 6-10 éves gyermekek beszédében. Kutatásának célja: a tanulók nyelvhasználatában kifejezésre jutó hangtani, alaktani és mondattani nyelvjárási sajátosságok bemutatása, másrészt a felnőttek és a gyermekek nyelvjárása közti különbség megállapítása,

Módszerei: interjú, amely szubjektív vallomásokból nyerhető tényeket szolgáltat, valamint kérdőíves módszer, amely a kontrollvizsgálat szerepét töltötte be. A tényanyag elemzése során összehasonlító és statisztikai módszert alkalmaz, amelyek a végső általánosítás levonását, és a nyelvjárási sajátosságok százalékos kimutatását tették lehetővé.

A tászkai lakosság és a gyermekek beszédének elemzése megfelelő alapot teremt az összehasonlításhoz, a vizsgálat eredményeinek bemutatásához.

A szerző a dolgozat összegzési részében a kaposvári regionális köznyelvet kutató munkájáról is beszámol.

H E L T A I Bálint /Szeged, Juhász Gyula
Tanárképző Főiskola/

A szintaktikai paralelizmus néhány esete
magyar népdalokban

/Előmunkálat népdalaink paralelizmusainak leírására/

A gondolatritmus nyelvészeti megközelítésének célja a párhuzamosságok nyelvi szerkezetének feltárása, pontos és átfogó tipológiai kialakítása a párhuzamosságok végtelennek tekinthető változatai közt - a kölcsönös megfelelések vizsgálatának minden nyelvi szintre történő következetes kiterjesztésével - mivel eddigi jellemzésük a stilisztikában ^{és versstanban} meglehetősen vázlatos. Különböző módszer- és műfajbeli szükitések bevezetésével dolgozatom tárgya: népi líránk szerelmi dalainak szintaktikai paralelizmusai. /A népi líránkban jelentkező párhuzamosságokkal és azok jelentőségével mind- ezidáig nem foglalkoztak tüzetesebben - az eddigi megfigyelések elsősorban a balladákra vonatkoznak / A nyelvészeti módszer természetéből következően az adott dalok egészét egyelőre nem mint művészi, hanem mint nyelvi közleményt tekintem. A paralelizmusok rendszerezésében az egymásra vonatkozó párhuzamos egységek nyelvi /szintaktikai/ és ritmikai kiterjedtségének, továbbá az adott dalok egészében elfoglalt helyzetüknek meghatározásából indultam ki, - a párhuzamosságok legkisebb kiterjedtségétől kezdve a nagyobb terjedelmű és súlyú egységekig, ügyelve ezek egymásközi kapcsolatára: a párhuzam intenzitására is. A paralelizmusok népi líránkban is széleskörűen elterjedtek, és nagyfokú rendszerességet mutatnak - minden bizony- nyal ez népi líránk /különösen archaikusabb rétege/ ver- selésének egyik legjellemzőbb sajátossága. Szükséges az elemzések minden irányu kiszélesítése és elmélyítése - funkcionális, poétikai szempontból is.

H O F F M A N N István /Debrecen, KI/TE/

Tapolcafő földrajzi nevei

A dolgozat Tapolcafő földrajzi neveinek feldolgozását nyújtja.

A mai névanyag mellett a levéltári és a már kiadott források történeti vonatkozásu adatait is közli.

A névanyagban nem válik külön a bel- és külterület adatanyaga.

A nevek rendszerezésében főleg Inczeffi módszerét követi, néhány ponton azonban módosítja és kiegészíti az említett kutató tipológiai rendszerét.

K A R N E R Judit /Budapest, ELTE/

Szenczi Molnár Albert szótárának
1621-es kiadása

Dolgozatom az ELTE 1974-es Szenczi Molnár pályázatára készült. Vázlata a következő:

1. A bevezetőben rövid életrajzi áttekintést adok, úgy, hogy összekapcsolom az életrajzi adatokat a szótárt motiváló tényezőkkel.
2. A szótár 1604-es és 1611-es kiadásának legfontosabb jellemzői.
3. Az 1621-es kiadás elemzése, az ny-betűs szavak alapján. Felhasználom a magyar-latin és a latin-görög-magyar részt is.

Az elemzés szempontjai: - helyesírás /mássalhangzók
magánhangzók
egybeírás, különírás
elválasztás/

- hangtani jellemzők
- alaktan és szókincs

4. A szótár jelentősége.

K I S S Emilia /Szeged, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola/

A kísértekezés tipikus kapcsolóeszközeinek
gyakorisági vizsgálata

Dolgozatom egy kísérleti vizsgálat része, amely csak egyik összetevője a beszédmű szerkezeti sajátosságainak gyakorisági vizsgálatára vállalkozó feladatnak.

Reális egység-e a szöveg; nemcsak egymást követő mondatok pusztá összege? Van-e a beszédműnek szerkezete, s vannak-e olyan vonásai, amelyek szerves magasabb egészzé teszik az alkotóelemeiül szolgáló mondatokkal szemben? Ezekre a kérdésekre próbáltam megfelelni elemzésemmel.

Vizsgálatom anyaga ötven darab kísértekezés, amelyet első éves magyar szakos főiskolai hallgatók írtak.

A vizsgálat tárgyát a kapcsoló szerepű közös részek közül a szóismétlések, a szinonimák és az antonimák kutatása képezi. Legrészletesebben a mondategészeket kapcsoló mellérendelő kötőszókkal foglalkoztam.

Az általam kiválasztott hat kapcsolóeszközt statisztikai módszerrel vizsgáltam. A beszédművek mondatai közötti logikai és tartalmi kapcsolatok keresése egy további vizsgálat tárgyát képezi.

K I S S Gábor /Nyíregyháza, Bessenyei György
Tanárképző Főiskola/

Az igeragozás a miskolci élőnyelvben

A szerző nyelvjáráskutatásunk rövid történetével vezeti be a dolgozatát, majd ismerteti anyaggyűjtő munkáját és a gyűjtött anyag rendszerezésének szempontjait.

A tárgyalásban előbb a módjeleket és az időjeleket, majd az alanyi és a tárgyias ragozás személyragjait mutatja be. Mindenütt szól a fő változatokról és a ritkábban előforduló variánsokról. A példaanyagban feltünteti, hogy melyik társadalmi réteghez tartozik az, akitől a példát, illetve a példamondatot hallotta. E rész befejezéseként táblázatban mutatja be az igei jelek és a ragok típusait, majd ismerteti a miskolci élőnyelvi használatban előforduló hiányos és rendhagyó igék ragozását.

Az utolsó nagy fejezetben az igealakok funkciójával foglalkozik. A gazdag példatárban, s annak feldolgozásában szociológiai szempontokat is érvényesít.

Befejezésében a tanulmányozott szakirodalmat ismerteti.

K O I Balázs /Nyiregyháza, Bessenyei György
Tanárképző Főiskola/

Kodály Zoltán nyelvművelő munkássága

A szerző dolgozatában Kodály Zoltán nyelvművelő munkásságáról szól. Kodály Zoltán nem mint a nyelvművelés szakembere foglalkozott anyanyelvünk vizsgálatával, gondozásának kérdésével, hanem mint szemlélő, aki szívében viselte nyelvünk sorsát, anyanyelvét szerető, anyanyelvéért aggódó ember volt.

A nyelvészociológusok típusához tartozott. Minden megmozdulását a népe iránti aggodalom, féltő szeretet és érdeklődés nemes szándéka vezette. Lelkesen, fáradhatatlanul az élre állt mindig, ha nyelvi műveltségünk kérdéséről, magyar nyelvünk épségének, szépségének megőrzéséről volt szó. Bemutatja a kiejtés állapotát, kóros tüneteit, keresi az okokat, javaslatot tesz a bajok orvoslására. Sokirányú tevékenységet vállalt az Akadémia életében, közreműködött a Nyelvművelő Bizottság munkájában, szerkesztőségi tagja, lelkes támogatója a Magyar Nyelvőr c. folyóiratnak. Cikkeket ír, lelkesít, agitál, szervez, ötleteket ad.

K. K O V Á C S Éva /Debrecen, KLTE/

A birtokviszony kifejezésének változatai és szerepük Petőfi nyelvében

/Összevetve a Bécsi Kódex és a mai nyelv megfelelő szerkezeteivel/

Dolgozatomban a Petőfi nyelvében előforduló birtokviszonyok kifejezésének módozatait vizsgálom. A párhuzamos kifejezési lehetőségek - tágabb értelemben - egymás variációinak tekinthetők. Külön elemzem a birtokos jelzős szerkezeteket /házfal, /a/ház fala, /a/ háznak /a/ fala/ és külön a birtokos személyragos alakokat /házam, házad, háza; házaim stb./ mint a birtokviszony kifejezési módjait, mivel ezek kialakulásuk történetét nézve szorosan összefüggnek.

A két fő kifejezési formán belüli szinonim vagy annak tűnő nyelvi felhasználhatóság lehetőségeire is kibérek, hiszen az egymás mellett élő nyelvi formák a stilisztikum lehetőségét hordozhatják.

Elsősorban Petőfi nyelvére vonatkoztatva próbálok következtetéseket levonni, de Petőfi korának nyelvhasználatát összevetem a mai nyelvállapottal és visszatekintek a múltba is, a XV. századi Bécsi Kódex adatai alapján.

L E N G Y E L János /Budapest, ELTE/

A járulékos szóelemek besorolási problémái

Hagyományos nyelvtanaink a járulékos szóelemek meghatározásában a jelentésváltoztató szerepet tekintik alapvetőnek. A *MMNYR.* és a *MMNY.* sem lép sokkal túl ezen, bár az *MMNY.* helyenként már hivatkozik az újabb kutatásokra. Antal László /*A magyar esetrendszer; Hány esete van a magyar főnévnek?*, *MNY.* LVI.52./, Károly Sándor /*A szóképzés grammatikai jelleméről*, *NYK.* 67.273./ és mások munkáiban, Berrár Jolán /*Új szempontok és módszerek a szóképzés vizsgálatában; Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alakтана köréből*/ és más szerzők felhívják a figyelmet a hagyományos jelentésváltoztatáson alapuló meghatározás nem megfelelő voltára és bizonyos toldalékokat különböző szempontu vizsgálatok alapján a hagyományos-tól eltérő kategóriába sorolnak. Antal László bebizonyítja, hogy 26 vizsgált elem közül csak 17-et tekinthetünk feltétlenül esetragoknak. Károly Sándor többek között számos példán bizonyítja, hogy némely képző raghoz hasonló, a velük ellátott szó azt a bővitményt veheti magához, mint képző nélküli változata. Ez a ragokra jellemző tulajdonság. Bizonyos toldalékok megítélésében az egyes kutatók egymással szembenálló álláspontját példákkal szemléltetem. Problematikus besorolásu toldalékok pl. a birtokos személyragok, melyek a viszonyragokkal ellentétben nem záróhelyzetűek; azok a hagyományos viszonyragok /-ként, -szor, -lag, stb./, melyek a többi viszonyraggal ellentétben nem záróhelyzetűek, továbbképezhetők; a főnévi, illetve a határozói igenév végződése; a fokozás jele, mely továbbképezhető, stb. Némely közülük egyszerre rendelkezik két kategóriára is jellemző tulajdonságokkal. Berrár Jolán tanulmánya helyesen foglalja össze a megelőző kutatásokat, és felhívja a figyelmet, hogy a morfológiai szempont mellett a toldalékok "szemantikai, szintaktikai, transzformációs és produktivitáson alapuló minősítése szükséges", hogy bekerüljön a képző, jel, rag főkategóriák meghatározásába.

N A G Y Beáta Mária /Debrecen, KLTE/

A hasonlító szerepe Petőfi verseiben
/A természetből vett hasonlók/

Minden mű - struktúra. Benne az egész és a rész dialektikus kapcsolatban van. Az egész meghatározza a részeket, a részek pedig jellemzik az egészet.

Ez a megállapítás a versre különösen érvényes. Minden formai elemnek jellemzőnek kell lennie a mű egészére: gondolati és formai tulajdonságaira. Így a hasonlat egyik elemének, a hasonlónak is segítenie kell az egész vers jelentésének a tükrözését.

Dolgozatomban ezért vizsgáltam meg Petőfi hasonlóiit. Elsősorban arra voltam kíváncsi, honnan vette a költő hasonlatai számára a hasonlót, milyen területeket tartott a legérthetőbbeknek olvasói számára. "A természet vadvirága" leggyakrabban a természet világából vette hasonlóiit. A kapott adatok alapján elemeztem a természetből vett hasonlót, ezeket csoportokba osztottam, s ezek között sorrendet állítottam fel. Az összevetések, a statisztikák alapján állapítottam meg Petőfi hasonlóiinak jellemzőit.

Az adatok, a példák alapján dolgozatomban kettős tanulsággal zárhattam: hasonlók "köre" is igazolja Petőfi népi elkötelezettségét; a hasonlók is a gondolat hatásosságát igazolják, szolgálják.

N A G Y János /Debrecen, KLTE/

Vázlatok Gelléri Andor Endre irói nyelvéről

A dolgozat voltaképpen "műhelytanulmánya" egy készülőben lévő nagyobb monográfiának, amely Gelléri Andor Endre alkotói módszerének, irói nyelvének, stílusának vizsgálatát tűzte ki célul. Gelléri Andor Endre nyelvének és stílusának néhány jellegzetességét: az első személyben való előadásmódot, az idő-transzformációt, a függő beszéd formáit, a képi illesztéssel alkalmazott igehasználatot, a közvetett leíró módszert stb. tárgyalja.

N A G Y Vera /Budapest, ELTE/

Felsőszeleste ragadványnevei

Szeleste fekvése, környezete, részei ...

Felsőszeleste

Lakói, /számuk, vallásuk, foglalkozásuk .../

Névanyaga

Ragadványnevek

Meghatározás / + eltérés a dolgozatban/

Megszorítások

A ragadványnevek funkciója

1. Megkülönböztetés

2. Bosszantás

3. Kedveskedés

A ragadványnevek eredete: MNyj XI. Máté József

felosztása kevés módosítással

a névadás indítéka

1. külső tulajdonság

2. belső "

3. beszédhiba

4. gyakori mondat, szó

5. cselekvés, viselkedés, magatartás

6. esemény

7. vagon, társadalmi helyzet

8. foglalkozás

9. lakóhely, egykori lakóhely

10. máshoz való hasonlóság

11. "Mi leszel, ha megnősz?" - válasz

12. nevének változata ragadványnév

N Y I L A S Tünde /Szeged, Juhász Gyula
Tanárképző Főiskola/

A szórend mint a mondat szövegbe szerkesztésének
eszköze

Ez a dolgozat elsősorban kísérleti jellegű. Arra keres választ, hogy a szöveggörnyezet milyen módon és mértékben befolyásolja az egyes mondat szórendjét. Erre a kérdésre I. éves főiskolai hallgatók által megszerkesztett előzmények és egy 6 szórendi változatban előre megadott háromtagú következmény összefüggései adtak választ.

A vizsgált mondatok feldolgozása, rendszerezése és tipizálása meghatározta a dolgozat irányvonalát. Eszerint az elméleti bevezető rész után következő tárgyaló rész hárompontra tagolódik. Az első pontban a megadott mondatok alany-állományi alapviszonyait és szórendi jellemzőit vizsgáltam

A második pontban hasonlóképpen elemeztem az előzményeket. Itt derült ki, hogy melyek a tipikus, melyek az egyedi megoldások. A rendszerezés útján létrejöttek az alany-állományi alapviszony szerinti típusok, illetve a szórendi típusok.

A harmadik pontban a mondatpárok együttes vizsgálatára került sor. Itt történt meg a szórend szövegbe szerkesztő erejének bizonyítása, és itt jutottunk el addig a megállapításig, hogy az általunk megadott 6 szórendi variáns 3 alapvariánsnak felel meg. E pontban elvégeztem a mondatpárok téma-rhéma szerinti elemzését is.

A befejező részben összegeztem a vizsgálat eredményeit és a tipikus és egyedi megoldásokból levonható tanulságokat

S Z O B O S Z L A I Katalin /Szombathely, Tanárképző
Főiskola/

A fazekasság szakszókincsének földrajzi
tagolódása a Dunántulon

A dolgozat témája a dunántuli fazekasság műszókincsének vizsgálata, különös tekintettel a földrajzi, területi tagolódásra. Célja, hogy képet adjon a dunántuli fazekasság jelenlegi szókincséről, érzékeltetve annak a technika fejlődése miatt bekövetkezett változását.

Az anyaggyűjtés a Dunántul tiz helyén és egy alföldi kutatóponton történt aktiv-indirekt módszerrel, a munkafolyamatokhoz és a munkaeszközökhöz leginkább kapcsolódó 100 műszó alapján.

A dolgozat a műszavak nyelvföldrajzi eltérésének kérdéseit a következő fogalomkörökben vizsgálja:

munkahely, használati eszközök;

agyagmunkák, készítmények;

diszítőmunka, diszek;

az égetés, hibák.

A dolgozat adatai a szókészlet területén bizonyítják a fejlettebb technika egységesítő hatását, ugyanakkor kiemelik a nagyobb differenciáltságot mutató elemeket is.

A vizsgált szóanyagot az adattár foglalja össze, minden címszóhoz megadja annak kutatópontonkénti megnevezését.

A dolgozatot 22 db térkép egészíti ki.

Török Gyula hasonlatai

Egy-egy író stílusának elemzésekor nélkülözhetetlen a képalkotásának - metaforáinak, hasonlatainak, komplex képeinek vizsgálata. Ez a dolgozat Török Gyula reprezentánsként kiemelt néhány novellájában csak a hasonlatokkal kíván foglalkozni. Fogalmuknak felelevenítése után az alakjuk szerinti rendszerezés következett. A megvizsgált tíz elbeszélésben az összetett mondattal kifejezett hasonlatok a leggyakoribbak, ezek közül is legtöbbször az u.n. forme canonique szerepel. Ezért ennek a típusnak több figyelmet szenteltem, elemeztem, hogy a hasonlító tartalmu mellékmondat a főmondatnak milyen mondatrészét fejti ki egész mondat formájában, milyen kötőszavak szerepelnek legtöbbször, s milyen a mellékmondatok sorrendje. A "mintha"-kötőszavas feltételes hasonlító mellékmondat külön csoportja a hasonlatoknak, tehát kiemeltem alaki szempontból a jellegzetességeit. S mivel Török Gyula visszonylag gyakran alkalmazza az egyszerű mondattal kifejezett hasonlatokat, a következő részben ezeket rendszereztem.

Az utolsó fő részben megvizsgáltam a hasonlatokat tartalmuk szerint, homogének-e, illetve heterogének-e, s az adott szövegben milyen stilisztikai funkcióval bírnak. Megállapítottam, hogy minőségileg nem rendkívüliek, még a néhány valóban szép, újszerű hasonlatot figyelembe véve sem. Funkciójuk többnyire a szemléltetés, kevesebb az olyan, amelyben a hangulati hatás dominál. A képszerűség a cselekmény kiegészítője, az ábrázolás segítője. Eppen ezért Török a realista stílussal rokon, Krudy impresszionista stílusával szemben közelebb áll a hagyományos realizmushoz. A szecesszió azonban, mint szinte minden kortársát, őt is megérintette. E stílusirányzat hatását ki lehet mutatni az első és utolsó novellák szám-, alak- és tartalom szerinti összehasonlításával. A hasonlatok felépítése és anyaga egyaránt gazdagodott az évek során. A szecesszió dekorativitása, színessége így jelentkezett, de csak mint a realista stílus színezője.

V A J A X Sarolta /Debrecen, KLTE/

Az erősítés néhány kifejező eszköze Petőfi
műveiben

Dolgozatomban Petőfi nyelve egyik legjellemezőbb sajátosságának, az erősítésnek a kifejező eszközeivel foglalkozom. Az erősítés és fokozás számtalan nyelvi eszköze közül a tartalmi erősítés szótan és szójelentéstan körébe tartozó eszközeit vizsgálom a költő lirájában, prózájában és elbeszélő költeményeiben. Tehát a vizsgált eszközök: 1. indulatszók, szitokszók; 2. ellipszis; 3. nyomatékosítás; 4. felsorolás; 5. ellentét; 6. humor; 7. gúny; 8. szóhalmozás; 9. fokozás; 10. tulzás.

Célul tűztem ki annak elemzését, milyen funkciót töltenek be a művekben az általam választott eszközök, milyen grammatikai eszközökkel formálódnak meg, hogyan hat a kifejezendő tartalom a stiluseszköz megválasztására.

Az 1847-48-49-es évek lírai terméséhez megközelítőleg azonos terjedelmű epikai és prózai anyagot választottam, mert feladatomnak tekintettem, hogy bennük azonos eszközöket vizsgálva rámutassak a funkcióbeli, grammatikai kifejezésbeli és gyakorisági különbségekre, illetve azonosságokra.

Vizsgálódásom eredményeit összegezve megállapítottam, hogy Petőfi a mondanivaló logikai és érzelmi-hangulati erősítésére, fokozására szolgáló eszközök széles skáláját alkalmazta magas művészi fokon. Az azonos témákat, problémákat azonos kifejező eszközrendszerrel fogalmazta meg lírában, prózában és epikában.

A bemutatott eszközök felhasználását egyrészt társadalmi, másrészt egyéni, személyes indítékok motiválták. Ennek megfelelően a művek egy része a társadalmi-politikai harc fegyvere, másik részükben pedig a lírai személyiség önfeltárulkozásának vagyunk tanúi, tehát az eszközök objektív és szubjektív funkciót egyaránt betöltenek.

V I D R A Klára /Szeged, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola/

Az akusztikai tényezők szerepe a beszéd
mondategységekre tagolásában

A dolgozat a beszélt nyelvvel foglalkozó vizsgálatok körébe tartozik. Célja, hogy a rögzített élőnyelvi anyag akusztikai jellemzői közül számba vegye azokat, amelyek szerepet játszhatnak a beszéd legkisebb közlési egységeinek elhatárolásában

A vizsgálat kiindulópontjául szolgált /a konkrét beszédanyag alapján/ a hangzó nyelv jellemzőinek számbavétele és ezek összekapcsolása a nyelvi megszerkesztettséggel.

Az akusztikai tényezők közül a beszédanyag mondategységeinek végén megjelenő hanglejtés, szünet, kötőszó és ezek variációinak szerepe fontos, de nem egyértelmű a mondatelhatárolás szempontjából. A felsorolt jellemzők ugyanis nem kizárólag ott jelennek meg, ahol a nyelvi szerkesztettség alapján elvileg elválasztható lenne a két vagy több mondat-egység egymástól.

Ez az "alulról" való megközelítési irány önmagában nem eredményes, mert mondatlezáródás csak a nem beszéd szintű mondat-egységeket záró, ereszkedő hanglejtés esetén állítható biztosan. Az akusztikai vizsgálódás eredményei azonban fontosak a beszédmű felőli tagolhatóság szempontjából.

E megközelítés alapgondolata már a beszédanyag műfaji jellemzőihez, a tematikai szegmentálás kérdésköréhez, szituációs és lélektani jelenségekhez kapcsolódik.

Az akusztikai tényezők vizsgálata csak részkérdés az élő beszéd legkisebb közlési egységeinek elhatárolásában

B E R N Á T László /Budapest, ELTE/

A votják pogány hitvilág témaköréhez
Munkácsi Bernát votják szótára alapján

Dolgozatomban a votják /udmurt/ mitológiával foglalkoztam, melynek írásos forrásai közül egyet/Munkácsi Bernát: A votják nyelv szótára/ figyelmen kívül hagytak eddig. Céлом volt feltárni a szótár mitológiai anyagát és ennek fontosságát abban láttam, hogy amellet, hogy még kimerítetlen forrás, a szótár különösen alkalmas eszköz néphit kutatására, mert a gyűjtők által mechanikusan, eredeti névvel lejegyzett fogalmak új aspektusait világítja meg, s árnyaltabbá teszi az eddigi meghatározásokat.

A szótár anyagán kívül a továbbiakban felhasználtam a rendelkezésemre álló egyéb forrásokat is - az anyag nagysága azonban nem teszi lehetővé, hogy még ilyen kevés forrással is alapos, részletes munkát végezhessenek.

Dolgozatom szerkezete a következő: Munkácsi Bernát szótárának anyaga, melyet három fő részre osztottam: természetfeletti lények, rítusok, szent helyek, szent emberek, szent szövegek és a jeles napok szerepelnek benne. Ezt a beosztást tartottam meg dolgozatom második, összefoglaló jellegű részében is. Céлом ezzel az volt, hogy a különbségekre rámutassak.

Végeredményként megállapítható, hogy Munkácsi Bernát votják szótárában elsősorban a természetfeletti lények anyagában mond sok újat a századforduló votjákjainak mitológiai állapotáról. Jegyzetemet úgy készítettem el, hogy kiinduló pontul szolgálhasson más munka számára.

M Á N D I Ildikó /Budapest, ELTE/

Beke Ödön, a magyar nyelvtudomány nagy alakja

Az egyik legtehetségesebb és legtermékenyebb magyar nyelvész volt, aki nemcsak a finnugrisztika, de a magyar nyelvjáráskutatás és a néprajztudomány számára is maradandó értéket alkotott. Szerte a világban; a Szovjetunióban, a skandináv államokban, és mindkét Németországban, Lengyelországban, sőt az USA-ban és Japánban is figyelemmel kísérték megjelenő munkáit. Mintegy 17 önálló kötete és közel 1500 tudományos cikke után várták a nagy művet, a Cseremiszi /mari/ Szótárát, mely méreteiben és gyűjtött anyagát tekintve minden eddigi dialektológiai szótárt felülmúlt volna. A szótár kiadása azonban évről évre halasztódott és a tudós halála óta egyre bizonyosabb, hogy már nem is fog napvilágot látni soha. Felbecsülhetetlen kár a nyelvtudomány és a finnugrisztika számára, hogy feledésre és pusztulásra ítéli 60 év hatalmas munkáját. Mert készülhet még új cseremiszi szótár, mint ahogy minden bizonnyal készülni is fog /hiszen oly nagy szükség és igény van rá/, de az értéke sohasem lehet akkora, mint egy 50 évvel ezelőtt gyűjtött anyagé. Mert a finnugrisztika számára a korábbi nyelvállapotot tükröző nyelvjárási dokumentum a döntő, nem pedig a telekommunikáció és a nyelvi kiegyenlítődés folyamatában feloldódó cseremiszi nyelvjellegi állapotát tükröző szótár.

N A G Y Ilona /Debrecen, KLTE/

Infinitivuszos szerkezetek a finn irodalmi
nyelvben

A dolgozat leíró jellegű. Célja a finn infinitivuszok mondattani funkcióinak elemzése és azoknak a magyar kifejezőeszközöknek a feltárása, amelyek a finn igeneves szerkezetek jelentés-strukturáit visszaadják.

A magyarral való egybevetésből a következő tanulságokat vonhatjuk le. Bár az I. infinitivuszt kivéve a vizsgált igeneveknek nincs pontos alak megfelelőjük a magyarban, ez a tény nem teszi lehetetlenné, hogy "szó szerint" visszaadjuk a bennük rejlő teljes fogalmi információt.

Ugyanaz a tartalom többféle grammatikai formába öntve is megjelenhet, ezért egy-egy finn szerkezetnek több egyenrangú magyar megfelelője is lehet.

A finn infinitivuszos szerkezetek magyar megfelelőit keresve az is nyilvánvalóvá vált, hogy az igenevek kérdése, elsősorban mondattani elemzésük, a magyar szakirodalomban sincs megnyugtatóan tisztázva.

S Z A B Ó Edit /Debrecen, KLTE/

A bomlás
/Két finn prózai alkotás és
tanulásaik/

Az elmúlt harminc év finn prózai terméséből ragad ki a dolgozat kettőt. Mika Waltari Aranyhaju című kisregényét és Juhani Peltonen nagy vihart kavarázó művét, a Salomo és Ursula című regényt veti össze a dolgozat. A két alkotás az érintkezési pontok révén, noha más-más irodalmi szakaszhoz és látásmódhoz kötődnek, egymásnak mégis folytatói. Waltari kisregénye a XX. század egyetemes válságának indulását mutatja be, valóságos, tényszerű bizonyítással a konkrét okokat sorakoztatja fel. A 60-as évekre ez a bomlási folyamat kiszélesül, elmélyül, magába nyeli a nemzeti karaktert és személyiséget. Erről ad számot Peltonen szerelmespárjának története.

A dolgozat a két alkotás összetevő elemzésére épül. Előbb a társadalmi, külső indokokat vonultat fel, majd egyéni profi-
lokot vázol föl. Mindkét mű a társadalom "pillanatképét" vetíti elénk, hiszen bőségesen merítették a kor valóság-
anyagából és ezt egyrészt a realitás eszközeivel, másrészt abszurd formában adják vissza - mindkétszer emlékezetesen. A dolgozatíró nem törekedett arra, hogy 30 évről átfogó képet nyújtson. Néhány megjegyzéssel, utalással köti csak a meg-
előző, illetve napjaink irodalmához a műveket, melyek a társadalmi valóság egy rétegét világítják át. A dolgozat általános tanulmányai irodalmi, esztétikai és társadalmi jellegűek, de lemondanak a teljesség igényéről. Ehhez részben az anyag - egy női sors, illetve a szerelmespár története - kevés, másrészt a dolgozat keretei szűkösek.

A dolgozatot inkább uttörő törekvésnek, missziónak lehet tekinteni, hiszen a finn irodalom máig - a sok jelentős fordítás és fáradozás ellenére is - kevésbé ismert.

A G Y A G Á S I Klára /Szeged, JATE/

A csuvas fürdőház terminológiája

A csuvasok elődei a fürdőházat orosz kereskedők révén már a IX. században megismerték. Így a fürdőház orosz terminológiájának egy része bekerült a csuvas nyelvbe. Történeti adatok szerint a volgai bolgárok a Vlagyimir-szuzdáli fejedelemséggel álltak kapcsolatban, az orosz jövevényszavakat az északi nagyorosz dialektus Vlagyimir - Rosztov - Szuzdál környékén beszélt változatából vették át

A dolgozat a csuvas nyelv tíz régi orosz jövevényszavát /milék, pĕrene, munĉa, vitre, pĕtalăx, maĉĉa, katka, kĕmaka, lapka mĕk/ veszi vizsgálat alá. Egy-egy szócikk tartalmazza az adott szó mai formáját, első történeti előfordulását és nyelvjárási változatait a csuvasban, az északi nagyorosz dialektus sajátosságainak megfelelően rekonstruált átadó alakot, az orosz szó első történeti előfordulását, esetleges más nyelvjárási változatát az oroszban, végül felsorolja a más török nyelvek által oroszból kölcsönzött formáit. Az orosz és a csuvas hangalakok egybevetése, a magán- és mássalhangzók megfelelése szolgál alapul a relatív kronologizáció felállítására: a prototörök > protobolgár hangfejlődési tendenciákat mutató szavak a XI. század előtti átvételek, azok a szavak, amelyekben nincsenek meg ezek a tendenciák, későbbi, XI-XVI. századi jövevények.

C Z E G L É D I Katalin / Szeged, JATE/

Török eredetű mezőgazdasági kulturánk
terminológiája

Ez a dolgozat csupán egy része egy készülő nagyobb munkának, amelynek a felépítése ehhez hasonló lesz, csupán nagyobb összegyűjtött anyag birtokában részletesebben kívánok foglalkozni a török eredetű mezőgazdasági kulturánk terminológiájával. E dolgozat tartalma pillanatnyilag még nem egészen fedi a címet, mert csak a gyümölcsnevek és a borászati kifejezések kerültek bele. A dolgozat témája: a nyelvtudomány, az életföldrajzi módszer szerepe az őshaza kutatásban; török eredetű jövevényszavaink, s azok jelentősége a nyelv- és a történettudományban; őshaza-elméletek; továbbá kérdéseket gyűjtöttem össze, amelyek a török eredetű mezőgazdasági kulturánk vizsgálata kapcsán merültek fel, majd a szavak /alma, dió, gyümölcs, kökény, körte, mogyoró, szőlő, bor, seprő, szűr/kutatástörténete, etimológiája, a magyar története s a nyelvjárási adatainak a vizsgálata következik.

B E R T A Árpád /Szeged, JATE/

A XVII. századi orosz beszélt nyelv néhány jellemzője egy korabeli német utleírás orosz szóanyagának tükrében

A dolgozat egy XVII. századi német utleírás orosz szóanyagán keresztül kísérletet tesz a korabeli, kialakulóban lévő orosz nemzeti nyelv néhány sajátosságának a vizsgálatára. Az utleírás átírási rendszerének vizsgálata során, ahol erre lehetőség nyílik, utal a dolgozat a vizsgált szavak ejtémódjaira. A kapott szóanyag által nyújtott lehetőségeknek megfelelően fonetikai vizsgálódásra kerül sor, mely szem előtt tartja a beszélt nyelvre jellemző sajátosságok mellett azokat a sajátosságokat is, melyek eltérnek a beszélt nyelvi normától. A dolgozat befejező részében kísérlet történik -- a kapott eredmények alapján -- a kialakulóban lévő orosz nemzeti nyelv összetevőinek megállapítására és a beszélt nyelv fő fonetikai jelenségeinek ismertetésére.

A dolgozatot szójegyzék és néhány illusztráció egészíti ki.

B E R T A Árpád /Szeged, JATE/

Egy ismeretlen orosz nyelvemlék

A Finnországi töredékek első egységének grafikai, ortográfiai, fonetikai és morfológiai elemzése

A dolgozat három részből áll. Első része a nyelvemlék ortográfiai és grafikai elemzését tartalmazza. Második részében a nyelvemlék fonetikáját vizsgálja meg. A vizsgálat kiterjed a redukált hangok állapotára, a t -tyal jelölt hang sorsára, az ősszláv $*tj$ reflexeire és érinti a fontosabb fonetikai változásokat. /Denazalizáció, feszített redukáltak stb./ A harmadik rész a szöveg morfológiai vizsgálatát foglalja magába, különösen nagy figyelmet szentelve a főnévragozási rendszernek, a mellékeveknek és az igéknek.

A dolgozatot 8 melléklet egészíti ki.

B U G Y I István /Szeged, JATE/

Adalékok a XV. sz.-i orosz irodalmi nyelvemlékek feldolgozásához Alekszandr Nyevszkij életrajzának elemzése alapján
/Bevezetés, grafikai és fonetikai elemzés/

A dolgozat három nagy egységre tagolódik. A bevezető rész az elemzett műről rendelkezésre álló adatokat, a másolat és a kiadás közötti különbségeket tartalmazza. Megtalálható benne a dolgozat témájának meghatározása /az életrajzban található ószláv, óorosz és helyi pszkovi nyelvjárási grafikai és hangtani sajátosságok kimutatása a műben/, és néhány szó a nyelvemlékek nyelvi feldolgozásának fontosságáról, és a másolat keltezésének ideje alatt tartó 2. délszláv hatásról, mely nagy hatást gyakorolt a mű sajátosságaira. A második rész a dolgozat tárgyának részletes feldolgozása -, három egységre oszlik; az első a délszláv hatás eredményeként a műben megtalálható egyházi szláv grafikai és fonetikai sajátosságok kimutatása, a második az óorosz, a harmadik pedig a helyi pszkovi nyelvjárásra jellemző sajátosságok feldolgozása a műből vett példák alapján. Az elemzés során - különös tekintettel pl. az igék jelen idejü, sg-pl.3. személy végződésének elemzésekor -, figyelembe kellett venni a grafika és az előbeszéd közötti különbséget, a nyelvi múlt és jelen harcát, melyet nyelvjárási sajátosságok is bonyolítanak. A harmadik, befejező rész a 2. délszláv hatás értékelését tartalmazza az adott mű tükrében és leszögezi, hogy a XV.sz.-ban keletkezett nyelvemlékben az egyházi szláv, az óorosz és a helyi nyelvjárás nyelvi elemei egymás mellett léteznek, anélkül, hogy az ószláv elemek tulsulyba kerültek volna.

HERNÁDY Zsófia /Szeged, JATE/

A Bojánai evangélium palimpszesztusz részének
főnévragozásához

- I A dolgozat első része a nyelvemlék legfontosabb adatait tartalmazza, valamint Ivan Dobrevnek, a Bojánai evangélium kiadójának a nyelvemlék keletkezési helyére és idejére vonatkozó megállapítását.
- II A második rész a hagyományos, tövek szerinti felosztás alapján vizsgálja, milyen mértékben ragaszkodnak a főnévi alakok az óbolgár nyelv normáihoz, és mennyiben térnek el tőlük.
- III A dolgozat befejező részében a középbolgár elemeknek az óbolgár elemektől való elkülönítése és a nyelvemlék bizonyos fonetikai és morfológiai sajátosságai alapján kísérlet történik a nyelvemlék datálásának a pontosítására.

K O M L Ó S I László /Szeged, JATE/

A nyelvi evolúció kérdése
J.D.Polivanov munkáiban

A dolgozat Jevgenyij Polivanov szovjet nyelvtudós-
nak a nyelv fejlődésére vonatkozó nézeteit próbálja
ismertetni. Kísérletet tesz arra, hogy vázolja a szov-
jet nyelvtudomány születésekor, indulásakor meglévő
kutatási problémaköröket s ezek után rávilágítson a
Polivanov előtt álló feladatokra: a marxista nyelv-
tudomány kidolgozására, a szociológiai és nyelvso-
ciológiai iskolák eredményeinek népszerűsítésére és
beépítésére.

A dolgozat foglalkozik Polivanovnak a diakronikus
és szinkronikus módszerek közös használatára vonat-
kozó nézeteivel. Különös gondot fordít arra, az új
nyelvészeti magatartásra, amely a nyelvi jelenségek-
kel kapcsolatban szociális összefüggésben gondolkodik
és megpróbálja a nyelvi változások közösségi-lélektani
tényezőit körülhatárolni.

A dolgozat végül érinti Polivanov nyelvpedagógiai
érdemeit.

L Ó R I N C Z Julianna /Szeged, JATE/

Az igék morfológiai alakváltozatai

/- H_X - képzős igék/

I. A szóvariáns fogalma, a variánsok osztályozása.

II. A -H_X- képzős igék sajátosságai

III. Az igék morfológiai osztályozása

1. Igevariánsok a mult időben - himnemű alakok

2. A mult idejű cselekvő melléknévi igenév
variánsai himnemben

3. Az előidejű határozói igenevek variánsai

IV. Az igék szemantikai osztályozása

1. Jelentés szerinti osztályozás

a/ Az időben történő állapotváltozást kifejező
igék

b/ Azok az igék, amelyek valamely állapotba
történő átmenetet fejeznek ki

2. Igei homonimák

V. Végkövetkeztetések

M E R É N Y I Klára /Debrecen, KLTE/

A "za-" igekötővel prefigált ószláv igék
szemantikai vizsgálata

A bevezetésben a prefixumok eredetével és szerepével foglalkozom.

A "za-" prefixum szerepének, funkciójának ismertetése után a prefigált igék csoportosítása következik. A vizsgálat alapjául az emberi megismerő tevékenység szolgál; nevezetesen a konkrétól az absztrakt felé haladás.

A "za-" prefixum alapjelentéstartama: "vmi mögött/vmi mögé", ez kezdetben tisztán a térbeliségének felismerése a megismerés első lépcsőfokának tekinthető /konkrétság/. Az igék szemantikai tartalmában az időbeliség kifejezése már elvonatkoztatás eredménye ugyanugy, mint az ok-okozati összefüggések felfedezése. A megismerés ezen lépcsőfokait alkalmaztam az igék osztályozásánál.

A szóanyagot a Prágában 1974-ben kiadott Slovník Jazyka Staroslovénského alapján gyűjtöttem össze. Ez a szógyűjtemény az összes X-XII. századi óegyházi-szláv írott nyelvemlék szavait tartalmazza.

S I P O S Zoltán /Debrecen, KLTE/

Szláv - szélesebben indoeurópai - etimológiai vizsgálata, különös tekintettel a testrésznevek mikrorendszerére, és ezen belül a grammatikai nem és szám kategóriáira

Dolgozatomban a szláv testrésznevek formai és szemantikai elemzésével foglalkoztunk. E munka súlyponti része ahhoz a kérdéshez kapcsolódik, hogy miért nőneműek egyes testrésznevek /pl. "fej"/, mások miért hímneműek /pl. "ujj"/, ill. semlegesneműek /pl. "szem", "fül"/ a szláv nyelvekben.

Először a külső, majd a belső testrészneveket vizsgáltuk. A hímnemű és nőnemű szavak bináris oppozíciójának szemléltetésére a "kéz"- "ujj" elnevezéseket használtuk fel. Elég sok semlegesnemű testrésznevezéssel találkoztunk a szláv nyelvekben. Ezekkel kapcsolatosan sok esetben sikerült igazolni az "eszközjelleg". A grammatikai nem kategória szempontjából voltak és vannak egyezések, illetve eltérések az egyes szláv nyelveken belül. Az eltérések okainak vizsgálatától azonban egyelőre eltekintettünk. Néhány páros testrésznevével /pl. "szem", "fül", "váll"/ kapcsán érintettük a dualis kategóriáját. Konkrét példákön szemléltettük, hogy a dualis alakoknak megvan a valóságra utaló konkrét értelme. A dolgozatban felvetett probléma véleményünk szerint is érdekesnek látszik, elmélyítése is érdekesnek ígérkezik.

V A R G A Lajos /Pécs, Tanárképző Főiskola/

Az orosz idiómák magyarra fordításának
nehezebb esetei. Poliszémia a frazeoló-
gián belül

A poliszémia kérdése az orosz frazeológián belül a legvita-
tottabb kérdések egyike. Egyes nyelvészek a frazeológián be-
lül poliszémia létét tagadják /pl. Jefimov, Gepner, Rudov
stb./, mások - a V.V. Vínogradov-féle felosztás szerinti
idiómák /"szræcsenyija"/ esetében itt-ott kénytelenek elis-
merni avagy tudatosan vallják a poliszémia meglétét
/pl. Zsukov, Kirszanova és mások/.

A szerző a dolgozatban 9 előre kijelölt frazeologizmust
vizsgál azzal a céllal, hogy a rendelkezésre álló lexikog-
ráfiai kiadványok adatait is felhasználva kimutassa: vajon
a 19. és a 20.sz. orosz irodalom jó néhány alkotásában a
vizsgált kapcsolatok egy v. több jelentésben élnek-e az
írói köztudatban, az irodalmi nyelvet hordozó kiválóságok
tudatában. A vizsgálódás során lényegében 3 problémát vázol
a szerző:

a/ milyen problémákat jelent jó néhány idióma szemantizáci-
ója /jelentésfeltárása, "megértése"/ az igényesebb, irodalmi
műveket oroszul olvasó idegen számára

b/ a műfordító számára

c/ a lexikográfiával foglalkozó nyelvész /a kétnyelvű szótá-
rak összeállítói; frazeológiai szótárak összeállítói/ számára.
Ennek megfelelően a szerző kritikai igényű vizsgálódás tár-
gyává tesz a vizsgált 9 frazeologizmust illetően néhány
műfordítási megoldást, valamint azt, hogy ezen frazeologiz-
musok monoszémiáját ill. poliszémiáját helyesen közlik-e a
legigényesebb hazai lexikográfiai kiadványok /Hadrovics-
Gáldi 1971-es Orosz-magyar, ill. 1972-es Magyar-orosz szó-
tára, valamint Keszthelyi Zoltán "Russzicizmusok" c. munkája/.
A "Függelék"-ben a szerző a vizsgált frazeologizmusok egy,
ill. többjelentését bizonyító további példaanyagot sorakoz-
tat fel különféle irodalmi művekből.

A passzív szerkezet a mai angol nyelvben

Ebben a dolgozatban az angol "passive voice" nyelvtani kategóriáról van szó, annak különböző oldalokról történő vizsgálatáról és kapcsolatáról a hozzá legközelebb álló magyar ekvivalens szerkezetekkel.

I. Bevezetésként röviden ismerteti a dolgozat, hogy milyen okok vezettek a "passive voice" jelenlegi népszerű helyzetének kialakulásához: a transzformációs-generatív nyelvészet indította el a folyamatot azzal, hogy a passzív transzformációt használta fel és állította példának a maga elméletének bizonyítására.

II. Itt röviden ismertetjük N. Chomsky néhány gondolatát, majd az ezeket kiegészítő, továbbfejlesztő Kinsuke Hasegawa-féle szintén transzformációs megközelítésről ejtünk néhány szót.

III. Ennek a mélyreható elemzésnek az lett az eredménye, hogy a "passive voice" irányában rendkívüli érdeklődés kezdett megmutatkozni, ami viszont rengeteg ismeret felhalmozásához vezetett. Ennek az anyagnak bizonyos elrendezése következik tehát:

- III. 1. A passzív szerkezetekben előforduló segédigék és a használatukra vonatkozó kikötések.
- III. 2. A passzív szerkezetek főigéi részének elemzése és a rájuk vonatkozó kikötések.
- III. 3. Az ágensek, osztályozásuk, használatuk. A passzív skála.

A IV. fejezet az angol passzív alakok és a magyar passzív tartalmu igéi szerkezetek egybevetését tartalmazza; mindkettő ismerete ugyanis feltétele és segítője a passzív szerkezet választékos alkalmazásának.

Ugvan ezt a célt szolgálja egy V. fejezet, amely a prepozíciós igék passzív alakbeli előfordulását vizsgálja.

C S I B R Á N Y Éva /Debrecen, KLTE/

Ige + melléknévi szerkezetek

Az angolban néhány melléknévként funkcionáló lexikai egység /pl. loud, clear, fast stb./ az ige által jelölt folyamat valamilyen formában való meghatározására is használatos. Ez az utóbbi funkció inkább a határozókra jellemző /I like my coffee strong/. Sok esetben a melléknévet és a -ly képzős határozót egyaránt használhatjuk: He spoke loud and clear/ loudly and clearly. Más esetekben nincs megfelelő határozó, ezért a rövidebb alakot használjuk: He always talks big. Gyakran szerkezetileg kétértelmű mondatot kapunk: The dog looked longer than the cat.

A melléknévek mondatbeli funkciói: a jelzői és állítmányi funkció. Az állítmányi funkcióban használt melléknév lehet /a/ alanykiegészítő vagy /b/ tárgykiegészítő. Az alanykiegészítő az alany jelzőjeként szolgálhat. Statikus igék esetében általános jelző /current attribute/, dinamikus igék esetén eredményjelző /resulting attribute/.

Az ige + melléknévi szerkezetek osztályozásánál az ALD 7-es és 22-es táblázataiból indultam ki. Az itt található mondatok osztályozását a magyar esetkategóriák alapján végeztem el. Három alapvető csoportot találtam: állapotot leíró, állapotváltozást leíró és eredményt is jelző szerkezeteket. Eredményt jelző szerkezet: The sun baked the ground hard. Állapotváltozást jelölő szerkezet: Her face went red with anger. Állapotot ábrázoló ige + melléknévi szerkezet: The house seemed deserted. We made him look small.

Ugy vélem, a dolgozatomban sikerült bizonyítanom, hogy az ALD 7. és 22. táblázataiban található mondatok csak látszólag azonos és legalább három mélyszerkezeti típusra vezethetők vissza.

E R D Ő S Katalin /Debrecen, KLTE/

Müveltető szerkezetek az angolban és a magyarban

A dolgozatban megkíséreltem párhuzamot vonni az angol, ill. magyar müveltető szerkezetek között. Quirk mondattani, ill. szemantikai elemzéséből indultam ki. Fillmore alapján beiktattam a P/redicate/ terminust és az egy-, két-, ill. többbővitményes állátmányok előfordulását és szerepét vizsgáltam meg különböző példamondatokon keresztül. Már Quirknál is megjelennek a "müveltető jellegű" igék, Fillmore viszont már a hangsúlyt a müveltetésre, ill. kauzativitásra helyezi. A kauzativitás tárgyalásakor kitértem az ergativitás kérdésének a tárgyalására is, mivel a tranzitivitás, kauzativitás és ergativitás között szoros kapcsolat van. Az állapotváltozásról írt fejezet Lipka elemzésére épül. Ebben a fejezetben azt kívánom bizonyítani, hogy az állapotváltozást jelölő igék kauzativ potenciállal is rendelkeznek. Lipkának ezzel a kérdéssel kapcsolatos fejtegetései átvezetnek a Marchand által kategorizált fosztóképzővel rendelkező állapotváltozást kifejező igék elemzéséhez, mely a fejezet sulypontja kívánt lenni. Ezután a leggyakrabban előforduló müveltető szerkezeti típusok következnek, melyeknek a megállapításához a magyar müveltetést kifejező igék képzői némi segítséget nyújtottak. Szükségesnek tartottam a kauzativ és mediális igepárok elemzését, mivel hasonló szembeállításal nem kimondottan taktitiv, de faktitiv lehetőséggel bíró igék esetében is találkoztam. A sort néhány olyan melléknévi eredetű igével alkotott szerkezet zárja, amelyben a deadjektális ige egyaránt fejezhet ki kauzativitást és medialitást. A téma nem befejezett, egyes kérdések megnyugtató megoldása további kutatást igényel.

Nominativus és ergativus az angolban

Az eset kategóriája a leginkább nyelvtani kategória, mivel nincs megfelelője más rendszerekben /logika, stb/. Az ókori görögök óta a nyelvészek figyelme a függő esetekre összpontosult, a nominativust elhanyagolták, mert túlzottan tisztának érezték. Az óangol esetragok lekopása után funkciójukat az előljárószók és a szórend vették át. Quirk és Halliday mélyszintaktikai-szemantikai mondatsémái jó keretet biztosítanak az alanytípusok vizsgálatához. A nominativus kategóriája /Anderson/ Fillmore 'objective' és Chafe 'patient' terminusával azonosítható. A nominativus jellemző kategóriája a mediális mondatoknak, amelyek állapotváltozást fejeznek ki, de a változást kiváltó ok nincs jelen. Ha a cselekvés kezdeményezőjét is beépítjük a mondatba, akkor az az ergativus mély-esetbe kerül, amely az angolban a felszínen jelöletlen /a magyarban is, de ott az ergativust tartalmazó mondat nominativusa lesz jelölt/. A mediális mondatokban, ahol a nominativus alanyi helyzetet foglal el, mediális igék, a velük opponáló ergativust és nominativust tartalmazó kauzativ jelentésű mondatokban pedig kauzativ igék fordulnak elő. Az igék ezen oppozíciója a magyarban jelölve van mindkét tagban /kinyílik-kinyit/, az angolban viszont csak a kauzativ tag jelölt /képzők, stb/. Anderson 3 tesztjével eldönthető, hogy egy ige ergativ alanyt vesz-e magához. A visszaható mondatokban az ergativus és nominativus egy esetté olvad össze /Ekbert worked/. Vannak látszólagos intranszitiv mondatok, amelyekben a tárgy a felszínen nincs ugyan jelölve, de az alany kétségkívül ergativ /He drinks/. A 'The book sold quickly' mediális mondat alanya nominativus, de jelentése kauzativ /John sold the book quickly/. Az ergativus az ablativusból fejlődhetett egy szubjektíváció eredményeképp, a nominativus pedig a locativusból /Anderson nyomán/.

V A R G A György /Debrecen, KLTE/

A gimnáziumban angolul tanulók szórend- használata

A gimnáziumi tanulók sok hibát vétnek az angol szórend ellen, mind a jelentést hordozó elemek, mind pedig az ezeken kívül eső elemek tekintetében. Ez szükségessé teszi a hibák elemzését. 262 gimnáziumi dolgozatfüzetből mintegy 400 szórendi hibát szedtünk ki és csoportosítottuk őket a következő osztályokba:

- 1/ a helytelen elsajátításból adódó hibák /51 %/
- 2/ az interferenciából eredő hibák /36%/
- 3/ egyedi hibák /13 %/

A bővitményt nem tartalmazó egyszerű kijelentő mondatok nem jelentenek nehézséget a tanulók számára. A kérdések esetében azonban a fenti hibaokok összefonódása következtében nagyszámu helytelenül megformált mondattal találkozunk. A függő kérdésben a legnyilvánvalóbb a magyar szórend hatása, hiszen itt a két nyelv szignifikánsan eltér egymástól.

A talált hibák a határozószók elhelyezésében mutatták a legnagyobb gyakoriságot.

A hibák azt jelzik, hogy szükséges a gimnáziumban foglalkozni a hangsúlyos szórenddel, ezt pedig a jelenlegi gimnáziumi tankönyvek /a nem tagozatos tankönyvek/ elhanyagolják.

A különböző strukturákban elkövetett szórendi hibák tárgyalásakor gyakorlati javaslatokat tettünk a hibák javítására, illetve megelőzésére.

A szórendet külön tananyagként nem érdemes kezelni, a sokféle hiba azonban fölveti a struktúra tanítás hatékonyabbá tételének kérdését.

Móricz Zsigmond "Kapitalista a tanyán" c. elbeszélésének konfrontatív stilisztikai vizsgálata az orosz és német fordítások viszonylatában

Dolgozatom témájaként a műfordítás-elemzést választottam. Legfőbb célom az volt, hogy megvizsgáljam, milyen eszközökhez nyúl a műfordító azért, hogy megteremtse az eredeti mű nyelvi izékben méltó párját. Erre különösen alkalmasnak találtam Móricz népies stílusát. Három nyelv konfrontatív elemzésekor rendkívül fontos kérdések vetődhetnek fel. A konkrét példákon túl megpróbáltam általános nyelvészeti következtetéseket levonni. A különböző nyelvek elemzésének konfrontatív módszere elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt jelentős /pl. a nyelvoktatásban/. Ez az összevetés nemcsak az idegen nyelvek tökéletesebb elsajátítása céljából fontos, hanem az anyanyelv tudatosítását és így megismerését is elősegíti.

Minden nyelv rendszerére több tényező nyomja rá a bélyegét; így pl. a nyelv sajátos történeti fejlődése, a földrajzi környezet, szélesebben az egész valóságháttér, amelynek feltételei között kialakul a benne visszatükröződő nyelvközösség. Ahhoz, hogy az eredeti szöveg tartalmá és formaisajátosságainak a fordító csak megközelítőleg is megfelelhessen, jelentős változtatásokra van szükség, mivel a kifejezőmód és a szemlélet tekintetében a nyelvek sokban eltérnek egymástól.

Ime egy kis "kóstoló";

Pl. "Disznótornál és szaretnél a gazdának folyton kóstolót kell küldenie." 252.o.

"Когда хозяева режут свиней и собирают виноград, они обычно угощают своих соседей."

"Beim Schlachtfest und bei der Weinlese muß der Wirt immer zu Kostproben verteilen." 247.o.

A különböző stílusrétegekben más és más nehézségekkel találkozunk a fordító. Az izes magyar szöveg differenciáltsága némiképp elvész a fordításokban. De a műfordítás bírálatában is érvényes az ismert francia mondás:

"La critique est facile, l'art est difficile."

Esetünkben végeredményben elismeréssel kell adóznunk a műfordítóknak már azért is, hogy a népies stíusból megpróbálták a természetességet, az expresszivitást átmenteni.

A gimnáziumban második idegen nyelvként
tanított nyelvek lexikai minimumainak
összevető elemzése

A dolgozat a diákkör több éves kollektív munkájának az eredménye. Az Eszperantó TDK tagjai között a középiskolákban tanított nyelveknek megfelelő szakos hallgatók voltak, akik vállalkoztak arra, hogy e nyelvek lexikai minimumait eszperantóra fordítják, majd az így lefordított lexikai egységeket összevetjük annak megállapítására, hogy hány lexikai egység közös valamennyi lexikai minimumban, hány fordul elő 4, 3, 2 vagy egy nyelvben. Az eszperantó nyelvre való vetítés azért látszott szerencsésnek, mert az eszperantó éppen e nyelvekből kivont minimum-modell s így aránylag helyesen és reálisan egybevethető fordításokat kapunk. Feltételezésünk az volt, hogy az azonos körülmények között tanított és azonos szempontok szerint szegmentált lexikai minimumok elemeinek nagy többsége az öt nyelvben meg kell, hogy egyezzen. A mérés azonban azt bizonyította, hogy aránylag alacsony a valamennyi nyelvben közös elemek száma, ugyanakkor magas a csak egy nyelvben előforduló elemeké. Az egyes nyelvek közötti strukturális különbség bizonyos eltérést indokol, de véleményünk szerint a mért eredmények ennél nagyobb eltérést mutatnak, amiben tervezési hiányosságot látunk.

Anyagunkkal elsősorban a készülő 1978. majd 1990. évi nyelvtanítási reformok alapidokumentumaihoz kívánunk hozzájárulni.

Szemponatok a tömegkommunikáció jellegének
és hatásainak értelmezéséhez

A dolgozat napjaink egyik legismertebb tényezőjének, a tömegkommunikációnak kérdéseivel foglalkozik. A tárgyalt kérdések ma többnyire a közvéleményt is foglalkoztatják.

Három fontosabb részre bontva, a tömegközlés három fontos vetületének tárgyalását találhatjuk meg az írásban. Önmagában mindegyikük, de együtt a három is csak természetesen az egész jelenség egyes részleteit képes megvilágítani.

Előbb a tömegkommunikáció által létrejött újfajta közlési forma, és annak intézményrendszere, majd a nyelvtudás, és a közlési alkalmasság problémái vetődnek fel. E második fejezet a dolgozat legterjedelmesebb része. A harmadik részben a tömegkommunikáció hatásáról, ill. e hatás méréséről, annak hiányáról és fontosságáról olvashatunk néhány figyelemreméltó gondolatot.

A dolgozat végén a további vizsgálatok szükségességéről, a nyelvi hatások pontos megállapításának sürgős feladatáról is szó esik.

H O R V Á T H József /Debrecen, KLTE/

Az eszperantó nyelvészeti és stilisztikai
konfrontációja a természetes nyelvekkel

A mesterséges nyelvek általános egyértelműségre törekednek a nemzetközi kommunikáció érdekében. Lehetséges-e ez irodalmi ambíciók mellett? Madách "tragédiájának" egy részletével, ill. a megfelelő rész német fordításának egybevetésével megválaszolható a kérdés.

Denotatív tartalmát illetően a két fordítás megfelelő. Heterogén eredetű lexicáját a nyelvhasználat egységesíti. Az uzus, a természetes nyelvekhez hasonlóan, több változást kényszerített ki a morfológiában, pl. a rövidített és aposztrofált alakok használatát a költészetben, a logikus természetes genus-oppozíció megbomlását a főneveknél stb. Az egész rendszer egyébként már kiindulásában sem teljesen logikus-sematikus. A szóképzés a használatból leszűrt logikus rendszer alapján történik. A frazeológiai kapcsolatok megerősödőben vannak, de hiányzik mögöttük az élmény-háttér. A szórend általános elvei a magyaréval megegyezők. A logikus-sematikus formák áttörésében a stilisztika szükségletei is nagy szerepet játszanak.

Általánosan levonható következtetés, hogy bár az eszperantóban erősek a racionális tendenciák, a nyelv fejlődését főképpen mégis az uzus irányítja, és ezáltal az eszperantó közeledik a természetes nyelvekhez.

G Y U L A I Zsuzsa /Debrecen, KLTE/

A frazeológiai szókapcsolatok nehézségeinek vizsgálata Örkény István Tóték c. drámájának német és részben orosz fordítása alapján

Azért választottam munkám témájaként a frazeológiai szókapcsolatok fordításának vizsgálatát, mert úgy éreztem, hogy bennük sürített jelentkezők a fordítási nehézségek. Ezek az állandósult szókapcsolatok ugyanis magukon viselik a nyelv nemzeti sajátosságainak legjellemzőbb jegyeit, hiszen őrzik a nyelvközösség történelmi múltját, s tükrözik valóságsszemléletét.

A frazeológiai szókapcsolatok két típusának /a szólásoknak és a metaforikus kifejezéseknek/ a fordításban jelentkező problémáit vizsgáltam. Mindkét típus egy adott nyelvközösség valóságsszemléletét tükrözi: a szólások sajátos területi múltjukkal, a metaforikus kifejezések pedig tömör képszerűségükkel. A szólások kiválasztásában az a tényező is közrejátszott, hogy megvan-e a szakirodalomban az adott szólás története. Ennek ismeretével is azt akartam érzékeltetni, hogy mennyire sajátosan nemzeti jellegű nyelvi formák fordításával kell megküzdenie a fordítónak. Ezenkívül igyekeztem olyan példákat választani, melyek egy-egy fordítási eljárást mutatnak be. Minden vizsgálat végén megkíséreltem konkluziót levonni, illetve helyenként javaslatot tenni.

A metaforikus kifejezések fordítása - úgy érzem - nem okoz annyi problémát, mint a szólásoké. De itt is nagy szükség van a fordító találékonyságára, jó fordítói érzékére. Megítélem szerint pl. nagyon jól sikerült az "En élek-halok a dobozolásért" német fordítása: "Ich gebe mein Leben fürs Schachtelmachen". A német kifejezés egy nagyon rejtett ellentétet tartalmaz, s ilyen formán ebben is hasonlít a magyar hangulatteremtő hatásának jellegére. Ugyanabban a szókapcsolatban egyszerre jelenik meg az élet és a halál gondolata. Az élet a konkrét szó alakjában /Leben/, a halál pedig a szókapcsolat tartalmában, értelmi síkjában. Ez a kifejezés-mód nem a fordító érdeme, hanem a nyelv nagyszerűségének egyik szép példája, de az már a fordítót dicséri, hogy ilyen jó érzékkel választotta éppen ezt a kifejezést a magyar szókapcsolat helyére.

H U K A Y A . Sitosi /Budapest, ELTE/

A japán, a magyar és az eszperantó nyelv
előljárói és névutói

A dolgozatomban a japán, a magyar és az eszperantó nyelvet hasonlítottam össze. A három nyelv funkcionális szavaiból /a névutóiból és az előljáróiból/ kiindulva néhány szintaktikai-morfológiai kérdéshez próbáltam közelíteni. A japánt azért választottam, mert egyrészt anyanyelvem, másrészt nagyon ritka tiszta SOV nyelv, az eszperantót az indoeurópai nyelv modelljeként és a magyar azért, mert ez a nyelv mély strukturájában feltevésem szerint a japánnal azonos SOV nyelv, de a mai magyar nyelv gyakorlata erős átmeneti típusra utal.

Vizsgálatom során minden funkcionális szót megpróbáltam besorolni vagy a névutók, vagy az előljárók közé. Így eljutottam például ahhoz, ^{hogy} az "is" névutó értékű /kötőnévutó/ és az "és" előljáró értékű /kötőelőljáró/. A látszólag szimmetrikus és párhuzamos funkciójú névutók és előljárók mégsem azonosak. Ez abból derül ki, hogy a japánban és a magyarban határozót alkotó névutóhoz még hozzájárul jelzőképző, és csakis így lehet jelzői mondatrész; az előljárók pedig egy alakban lehetnek jelzők is, határozók is. Ezek a névutókkal és előljárókkal együtt járó jelenségek nem függetlenek az illető nyelv tipológiai sajátosságaitól.

Ó H E G Y I László /Debrecen, KLTE/

A tartalom és forma dialektikájához - a valóság,
gondolkodás és nyelv összefüggése alapján

A dolgozat fő célkitűzése, hogy - a mondatot alapul véve -
föltárja a tartalom és forma dialektikájának néhány jelleg-
zetes sajátosságát a nyelven belül és a nyelv, gondolkodás/
tudat és valóság viszonylatában.

Igen lényeges szempont, hogy a tartalom és a forma kategó-
riáját viszonylagosan értelmezzük és következésképpen rugal-
masan kezeljük.

A mondat tartalmát mint két komponensből összetevődött fogom
fel:

a/logikai és szemantikai komponens; b/ kommunikativ komponens.
A mondat formális oldalát a tartalmi komponens determinálja.
Szükséges, hogy mind a tartalmi, mind a formai oldalon belül
több, szoros kölcsönhatásban lévő szintet különböztessünk
meg. A logikai és szemantikai komponens a kommunikativ kompo-
nenssel dialektikus egységben együtt alkotja a tartalmi oldalt.
A logikai szint egyenlő a denotativ/ontológiai vagy másképpen
szigmatikus jelentéssel, tehát föltehetően univerzális. A sze-
mantikai szint kevésbé általános, egyedi nyelvi jelenség.

A két szint azonban nem választható el mereven. A logikai
szintet W. Bondzio fogalmi-logikai eredetű valencia-elméleté-
nek legújabb /kibővített/ változata alapján tartom leírható-
nak. /Az "üres helyek" osztályozása valószínűleg megtörténhet
a Fillmore-i esetgrammatika néhány kategóriájának a valencia-
elméletbe való beépítésével, vallja Bondzio./

A dolgozat másik lényeges pontja, hogy összefoglalóan bemu-
tatja a valencia-elmélet fent említett változatának alapele-
meit, fölépítését a tartalmi oldalra öszponositva bizonyos
kiegészítésekkel. A dolgozat következő részében a röviden
fölvázolt elméleti megalapozás segítségével egy konkrét mondat
komplex elemzési kísérlete következik. A dolgozat természeté-
nél fogva messzemenően provizórikus jellegű; sok kérdés továb-
bi tisztázásra, pontosításra szorul.

B A L Á Z S Ádám /Budapest, ELTE/

Az "Énekes madár" korszerűsége,
Tamási játéka

Dolgozatomban Tamási színházának korszerűségét, modernségét szeretném bizonyítani, nem tévesztve szem előtt a színházi előadások szempontjait sem, hiszen — nézetem szerint — a magyar dráma csak az író és a színház összefogásával, együttes munkájával közelítheti meg irodalmunk "fejlettebb" műfajait.

Az eddigi szakirodalom értékelése után az "Énekes madár" keletkezéstörténetét adom, majd az eddigi előadásokat követem nyomon.

A darab kétféle változatának összevetésekor az átdolgozott formát ítélem általánosabb érvényűnek.

A nyelvi-stilisztikai elemzés során a tájnyelv irodalmi felhasználásának lehetőségeiről — s korlátairól — szólok. Mivel hagyomány és újítás együtt jelennek meg Tamásinál, előbb színpadának "forrásvidékeit" próbálom feltérképezni az erdélyi színjátszás örökségéről, s a folklór mai felhasználásáról vizsgálódva, majd a kortárs európai dráma rokon vonásaira mutatok rá. /avantgárd, Pirandello, Lorca, Claudel, Giraudoux/.

Végezetül a Tamási Áron által megindított új színházi törekvések folytathatóságának esélyeit latolgatom.

B A L O G H Ernő /Debrecen, KLTE/

Petőfi Sándor: Világosságot!

/Elemzés, értelmezés/

A Világosságot! Petőfi nagy számvetéseinek sorába tartozik. A versben felbukkanó hangsúlyos kérdések, kételyek és állítások az addig megtett ut tapasztalatait, eredményeit rögzítik-összegzik. A jövődőt - eszméi valóra váltása érdekében - már felismeréseinek birtokában fürkészi. A költő hiven érzékeli a tömegek szenvedését, megváltást egyedül az emberibb jövődőért vívott harctól remélhet. A költemény gerincét alkotó etikai arculatu vívódás végső oka az önzetlen, tiszta célokért végzett cselekvés hasznosságának, eredményességének kérdésében rejlik. A gyötrő kételyek leküzdésének igénye vezeti el a költőt a fejlődés-körforgás történetfilozófiai dilemmájához. A fejlődésben való megbizonyosodás Petőfi számára a cselekvés értelmét igazolná, a körforgás viszont a világ folyamatainak végzetszerű meghatározottságát, alakíthatatlanságát emelné törvényvé, és minden változtatási kísérletet értelmetlenné, álcselekvéssé silányítana. Az ész azonban a fejlődés-körforgás lényegi kérdésére nem képes megnyugtató választ adni, csupán alternatívát láttat, és a költőnek a bizonytalanság infernóját kell megjárnia. Az így létrejövő kényszerhelyzet az etikus költő számára egyetlen hiteles megoldást sugall: a tiszta eszmék megvalósításáért vivandó harc következetes vállalását. Mert az emberibb jövő elérésével csak a cselekvés biztat, a tétlenség az esetleg meglévő esélyek könnyelmű eljátszását, az igazságtalan, szenvedést okozó viszonyokkal való megalkuvást jelentené. A történelmi perspektívával vívódó vers így a magatartás megbizonyosodásának versévé emelkedik. A kételyeivel küzdő költő immár tisztán látja a cselekvés szükségességét. A Világosságot! 1848. márciusa felé nyit távlatokat.

B A L O G H Tibor /Debrecen, KLTE/

A János vitéz és filmváltozata

Dolgozatom összehasonlító elemzés. Alapkérdése: Miért nem sikeres J.v. rajzfilmváltozata? Módszerem lényege, a két mű egyező, vagy eltérő jegyeinek megmutatása, az egyezők felől az eltérők irányába haladva. A dolgozat három fejezetből áll. Az első: általános rész, amely két fontos kérdést érint:

1. Áttekintés a J.v. értékeléséről, a kortárs kritikától napjainkig.
2. Az adaptáció problémája. Ezen belül: műfaji meghatározások. Alkalmasak-e a rajzfilm eszközei a J.v. tolmácsolására? Az összehasonlítás lehetősége.

A II. fejezet a két művet formai oldalról vizsgálja.

Fő kérdések:

1. Szerkezeti elemzés, -egybevetés. Rendező elv: a realitás - irrealitás változás. A két alkotás szerkezetében eltérés nincs.
2. Cselekményelemek jelenléte/elmaradása a filmben. A cselekményelemek funkciója. Vitáraadhat okot, hogy a cselekményt a formai oldalhoz soroltam. Eljárásom indoka: a költői üzenet áttételesen jelentkezik, a cselekmény ugyanolyan alkotó eszköz, mint a szerkezet, vagy a stílus.
3. A J.v. rétegei, a rétegek viszonya Petőfi művében és a filmben.
4. Stílusa. Naivság, népiesség. A szerepjáték kérdése.

A III. fejezet a költői üzenet megfejtését igyekszik adni.

Az 1. pontban - kapcsolódva az I. fejezet 1. pontjához - összegzem, és a magam véleményével egészítem ki a J.v. értelmezése. A 2. pont kérdése: Lehet-e az 1-ben meghatározott üzenet közvetítője a film? A 3. pont végső összegzés.

A dolgozat technikája. A fejezeteken belüli tagolás maximuman háromjegyű számozással történik, amelyek közül az első a fő kérdéseket jelzi. /Egyjegyű szám./ Míg az első szám a központosítás szempontjából elengedhetetlen, addig a másik kettő a tájékozódást könnyíti meg.

Három nagyobb ábrát is készítettem. Ezek a szemléltetés célját szolgálják.

BÁCSKAI Erzsébet /Szeged, JATE/

Krudy Gyula: Szinbád álma

Dolgozatomban Szinbádot szeretném bemutatni, Krudy Gyula legendáshírű hősét, az álmok, az emlékek hajósát, "modern szépprózánk egyik legszebb, szimbolikus hősét."

Szinbád megjelenését több tényező is motiválja, amelyek közül az egyik legfontosabbat emeljük ki: Szinbád alteregó jellegét. Megmutatom azt is, hogy annak a hősnek az igazolása, aki Krudyból magából vált ki, csak az író pszichikumán keresztül lehetséges. Bonyolult rendszer tárul így fel, amely Krudy élményszerű emberismeretében gyökerezik. E hatásvizsgálat felgöngyölítése során vetődik fel egy újabb kérdés: mikor jön létre igazi Szinbád-novella?

A választ a múlt - jelen, emlék - valóság szférák "szembesülésében" irónia, önirónia és kisvárosi környezet együttes jelenléte adja meg.

Krudy szinte első formabontó művésznk. A világ "prózai" eseményei az ő számára művészetében "lelki szenzációvá" válnak - talán azért, mert a jelenben játszódnak le. Krudy ironikus szemlélete: a jelen multtá válik, s ezzel totális idő-játék kezdődik. Így és itt érhető tetten Krudy időfelbontása: összemosódik a ma, holnap, hétköznapi, ünnepnap, csak a múlt, a tegnapi marad meg. A múlt és a jelen állandó összejátéka a novellának sajátos vibrálást ad.

Krudy emlékezése sem szokványos, nem emlékkép-felidézés ez a folyamat. Az emlékeztető attitűd asszociációs láncolatot indít meg benne. Egy-egy hang, illat, érzet felidézi a hozzákapcsolódó tárgyat, ez a "visszaérzés" segít az emlékezésben. Emlékezése így tárgyiasul. Tehát felbontja a teret is, ennek eszköze a szimultанизmus: a távoli dolgokat összekapcsoló szabad asszociáció.

Szóltunk arról, hogy Krudy formabontó művész: az idő, a tér megváltoztatásával, felbontásával együtt Krudy stílusa is eltér az eddigiektől. Stílusművész is. Stílusának egyfoku zeneisége, csodálatos belső laktetése, feszültsége, dinamizmusa, valamint a Szinbád-novellák tematikája a novellákat élévülhetetlenné, napjainkban is elvenen ható modernségűvé teszik. Ezt mutatjuk be a "Szinbád álma" c. novella elemzésével.

B É C S Y Ágnes /Budapest, ELTE/

Petőfi: Európa csendes, újra csendes...
/verselemzés/

Az 1849 januárjában írott vers nem tartozik Petőfi legnépszerűbb művei közé, irodalomtörténetünk általában csak "többek között" említi meg, s a sommás vélemények sok esetben nem mentesek az egyoldaluságtól /Horváth János, Szerb Antal, stb.../, Petőfi utolsó évének elemzését, és közte ezt a verset részletes elemzések még nem illesztették hozzá a plebejus forradalmi versek eszmeiségéhez, sőt irodalomtörténetírásunk hagyománya zömben a nemesi nacionalista eszmevilág, a nemesi heroizmus újraéledéseként értelmezi e korszak műveit.

A korábbi nézetek átértékelésének nagy munkájához szeretne hozzájárulni ez a dolgozat. Ugy véljük, hogy a 49-es versek igazi eszmeiségének és értékeinek megítéléséhez az elemzések keresztül vezet az út.

Az Európa csendes, újra csendes... elemzésével annak bizonyításához kívántunk hozzájárulni, hogy Petőfi plebejus forradalmi eszméit "nem felejtí el" ez utolsó versekben sem: a megváltozott helyzet megváltozott történelmi követelményeinek parancsa szerint fogalmazza újra őket, a nagy forradalmi versekhez kapcsolódó költői megformáltsággal.

D É R I Valéria /Pécs, Tanárképző Főiskola/

Déry és a modern regény

A dolgozat Déry Tibor: G.A. ur X.-ben című regényének elemzése kapcsán a Kafka-hagyomány és a Thomas Mann-hatás jelentőségét vizsgálja.

A stíluselmzések rá akarnak mutatni a mű modern realista voltára is.

A Kafka-reminiszcenciák közvetlen megjelenése mellett rámutat T. Mann közvetett, mégis lényegesebbnek tartott szemléletbeli hatására, nem hagyva figyelmen kívül Déry sajátos írói arculatának, látásmódjának tükröződését sem.

A megvilágítás alapját a regény anyaga, folyamatát a modern európai regény jellegzetességei szolgáltatják. Míg Kafka és T. Mann műveire, azok részleteire utalások történnek, addig Déry regényéből több részlet kerül elemzésre attól függően, hogy a személytelenségről, a vízió és álom szerepéről, az allegória- és jelképrendszerről, az irónia vagy az idő megjelenéséről esik-e szó. A Kafka-émlékképeket tartalmazó 15 fejezet, mint látomás, pl. a mű szerkezeti tervének felel meg, gondolatiságát a stílusváltozatok érzékeltetik. A részletek pontos kidolgozásának módja és célja, az irónia, a természetábrázolás, stb. egyre közelebbi rokonságot bizonyít a Mann-i ábrázolásmóddal.

A nyelvi anyag művészi kifejezőereje sokoldalúságában szolgálja a mű egységét. A látomásként megjelenő fantasztikus világ és benne az ember összetettségát a nyelvi síkok egymásravezítésével oldja meg az író.

A dolgozat ábrái a mű egészét és egyetlen látomásának sokrétűségét szemléltetik.

Kafka művészete és T. Mann szemlélete Déry modern, egyéni, lírai prózájában találkozik, szintetizálódik.

D É R Y Tibor /Budapest, ELTE/

A Szenczi-zsoltárok költőiségéről

A dolgozat első, terjedelemben nagyobb részének feladata a Szenczi-zsoltárok legfontosabb problémáinak összefoglalása a szakirodalom alapján /a dolgozatíró megfigyelésével kiegészítve/, egyben a dolgozat második felének exponálása.

Ebben az első részben a dolgozatíró fölvázolja a zsoltárok utját a Psalterium Ungaricumig, részletesebben tárgyalva a zsoltárok hatásának okait, s a Szenczi Molnár Albertet erre a munkára ösztönző külső és belső tényezőket; a továbbiakban összefoglalja és értékeli a zsoltárokkal kapcsolatos eddigi kutatás 2 legfontosabb pontjának kérdéseit, az eredeti szöveg nyelvével, ill. a zsoltárok ritmikájával kapcsolatos véleményeket.

E bevezetés után, amely a következőket megalapozza, a dolgozatíró egy kiválasztott zsoltáron /90. zsoltár/, annak filológiai, szövegösszehasonlító vizsgálatán keresztül foglal állást az eredeti zsoltárszövegek nyelvével kapcsolatban, s arra a kérdésre keresi a választ, hogy első igazi műfordítónk pontos, szabatos fordításainak mi adja a máig is ható költőiséget.

D É V É N Y I Márta /Szeged, JATE/

A falu-motivum József Attila költészetében

Dolgozatom arra a kérdésre keres feleletet, miként jelentkezik a falu-motivum József Attila költészetében; hogyan változik a költő szemlélete, a faluhoz való viszonya.

Kevés azoknak a verseknek a száma, amelyekben a költő idilli képet rajzol a paraszti életről. Ezek a versek főként a huszas évek első feléből valók.

Az idill-képzet felbomlását szemléltetik azok a versek, amelyeket Király István szavával "ellenidillnek" nevezhetünk.

Korán megjelennek faluszemléletében a komor színek, s a későbbiekben uralkodóvá válnak. Ebben nagy szerepe van annak, hogy József Attila a tudatlan, szervezetlen falut tartja legkönnyebb prédának az egyre erősödő fasizmus számára. Aggódása a szülő-gyermek viszonyt idézi fel. Feltétlenül motiválója a faluért érzett aggodalmának, hogy számára a falu a szeretett és örök hiányként élő anya alakjával kapcsolódik össze.

József Attila nem vált sem szektáns munkásköltővé sem fajápoló parasztköltővé: "az ucca és a föld fia vagyok" - így vall hovatartozásáról.

Dolgozatom egy készülő tanulmány első része. A továbbiakban József Attila költészetének folklór motivumait fogom vizsgálni.

F O G A R A S I Klára /Eger Ho Si Minh Tanárképző Főiskola/

Induló irodalomkritikánk néhány sajátossága
Batsányi János néhány műve és a Felső-magyarországi
MINERVA cikkeinek alapján

A XIX. század első fele az "eszmék, áramlatok, események" torlódásának kora, irodalmunk életében pedig a legizgalmasabb fejezetek egyike.

Ekkor születnek az első műkritikák is. Sértődések, viták, zajos perpatvarok kísérik, s hosszú az út, míg a kritizálásból kritika lesz.

Dolgozatomban a tényleges kritika kialakulása előtti állapotokat, sajátosságokat vizsgálom Batsányi néhány műve és a Felső-magyarországi Minerva cikkeinek alapján.

H A R G I T T A Y Emil /Budapest, ELTE/

Szenczi Molnár Albert zsoltárversének főbb
problémái a magyar verselés fejlődésének tükrében

A dolgozat célja: Szenczi Molnár Albert zsoltárversének a magyar verstörténet szempontjából leginkább problematikus vonásait felvázolni, elsősorban a vonatkozó irodalom alapján. E másodlagosság módszertanilag bírálható voltát menti az a tény, hogy a munka mintegy terepfelmérésnek készül, s kitekintésben lehetőséget ad a téma mélyebb, szélesebb körű s részletekbe menő feldolgozására. A dolgozat – röviden áttekintve a fordítás keletkezésére vonatkozó irodalmat – ebben a tekintetben módszertani szempontból elfogadja a leghelytállóbb véleményeket, tehát mellőzi a német, francia s latin megfelelőekkel való egybevetést, valamint a szövegnek a dallamokkal való tüzetesebb összehasonlítását. A zsoltárok szövege eredetének hogyan-ját tehát nem vizsgálja behatóbban, s a szövegeket kész versekként igyekszik beállítani a magyar verstörténet közegébe, s irodalomtörténeti érdekekkel próbál véleményt alkotni ott elfoglalt helyéről. Az eddigi elemzések /elsősorban Császár Ernő, Kerékgyártó Elemér, Gáldi László/ az előzmények kutatásakor mindenekelőtt a közvetleneket /a XVI. századiakat/ vették figyelembe. Ezeket felhasználva a dolgozat a felvetett problémák kapcsán messzebbre visszanyúl, s a fejlődésvonalat a középkori magyar vers talajáról eredezteti. Ily módon adós marad Szenczi Molnár hatásának, új formai törekvései elterjedésének konkrét elemzésével, ami egyébként irodalomtörténetírásunknak mai napig is fogyatékosága. A választott témával kapcsolatos más kutatási lehetőségek elősorolására – a zsoltárverssel kapcsolatos általános problémák, ritmikai, s rím-elemzés után – a dolgozat befejezésében kerül sor.

H A R G I T T A Y Emil /Budapest, ELTE/

A poétika lehetőségei a folklór és irodalom
kapcsolatának kutatásában

A magyar népballadák vers-tipológiájának kísérlete

A két dolgozat egymással szorosan összefüggő, minden esetben egymásra vonatkoztatható munka. Ugyanannak a törekvésnek elméleti és gyakorlati oldalát igyekszik tisztázni.

Az első a folklór és irodalom sokat hangoztatott kérdéséhez szól hozzá, s ezek összefüggéseinek, kölcsönhatásának vizsgálatában a poétikai megközelítés lehetőségeit kutatja.

A második dolgozat az elméleti alapvetés egy részletét dolgozta ki: ezer ballada verselési sajátosságainak vizsgálata alapján körvonalazza egy ilyen, , nagyobb igényű és távlatu munka felvetődő problémáit. E dolgozathoz csatolozik a Függelékben közölt vers-tipológiai mutató, mely a további elemzések-viták kiinduló pontjává válhat.

H A U S Z M A N N János /Pécs, Tanárképző Főiskola/

Érték és regényszerkezet Déry Tibor
két regényében

A dolgozat célja Déry Tibor két regényének, A befejezetlen mondatnak és a Feleletnek összehasonlító elemzése.

Mindkét regény a 30-as évek Magyarországnak nyomasztó világát tárja az olvasó elé. Ez a tény adta az összehasonlítás elvi alapvetését. Lévén, hogy a regények "belső világa", szerkezete, valamint kompozíciójuk szintjei erős eltérést mutattak az egybevetés során, a dolgozat feladata, hogy választ adjon a felvetődő kérdésre: Milyen tényezőknek tudható be ez az éles eltérés, milyen írói módszerekben, eszközökben manifesztálódik? Ennek kapcsán hangsúlyozza a genesis fontosságát, valamint a művész és a társadalom dialektikus kapcsolatának jelentőségét. Kitér továbbá - hacsak pár mondat erejéig is - olyan esztétikai és regényelméleti tételekre, amelyek elengedhetetlen kiindulási alapot jelentettek az elemzéshez. Realista regényekről lévén szó, vizsgálja, hogy tartalmazzak-e jellemfejlődést, s ha igen, akkor az milyen intenzitású. Hogy ezeket érzékelhetőbbé, megfoghatóbbá tegye, felhasználja az ún. diakron értékmodellt. Mivel a jellemfejlődés vagy jellemfejlődések révén változnak az egyes szereplők viszonyrelációi, így alkalmazásra kerülhetnek az ún. diakron értékstrukturák, modellek, amelyek a szereplők között fennálló relációkat hivatottak tükrözni a regény adott pontján és adott időpontjában.

H O R V Á T H Tamás /Pécs, Tanárképző Főiskola/

Eszme, kompozíció, stílus összefüggései
/Mikes Kelemen 207. levelének elemzése/

A dolgozat a Mikes-kutatásnak ahhoz az irányzatához kapcsolódik, amely elismeri, hogy a Leveleskönyv egésze önálló műalkotás, de egyes darabjait szuverén esztétikai értékkel rendelkező, valóságos irodalmi leveleknek tartja. E vélemény alátámasztására elemzi az egyik kulcsfontosságú levelet /207 /, hogy bizonyítsa az esztétikai vizsgálat szükségességét.

A jelentésszerkezet és az eszmetörténeti vonatkozások vizsgálata során feltárja a levél gondolatrendszerének vallásos és világi, általános és személyes elemeit. A kompozíciós és stilisztikai elemzés során arra keres választ, hogy a feltárt gondolatrendszer hogyan kap művészi formát, milyen mértékben valósul meg a levélben a tartalom és a forma egysége.

Az elemzés tanulsága: Mikes stílusművészete, gondolkodásmódja oly nagymértékben koncentrálódik a 207. levélben, hogy joggal tarthatjuk szuverén műalkotásnak. Hasznosnak látszik tehát az egyes levelek elemzése után keresni a Leveleskönyv egészének jellemzőit.

J Á N O S István /Debrecen, KLTE/

Csokonai Vitéz Mihály: A "Háfiz sirhalma"

Dolgozatomban Csokonai Vitéz Mihály "Háfiz sirhalma" című versét elemzem. Az elemzés során kitérek Csokonainak Háfiz-zal való kapcsolatára, érintem az anakreóni dalköltészet néhány problémáját, az anakreóni műfaj mibenlétét stb. Igyekszem választ adni a következő kérdésekre:

1. Hogyan hatott Háfiz Csokonaira?
2. Anakreón és Háfiz közti hasonlóság, illetve különbség.
3. Milyen egyéni és népies vonások teszik színesebbé Csokonai anakreotikumait?

A kérdésekre adott választ így lehet összefoglalni: Csokonai Háfiz és Anakreón között nem érez lényeges minőségi különbséget, az anakreóni műfaj szerinte mindkettőjükénél ugyanazon ismérvekkel rendelkezik. A rokokóból kiindulva de már-már a romantika felé mutató népies elemeket rokokó témákkal keverő Csokonai személyes balsorsát társadalmi problémákkal ötvözi, még ilyen viszonylag "könnyed" műfajban is. Igaz, ezek az ún. társadalmi problémák elég halványan, Csokonai egyéni balsorsán keresztül tükröződnek.

Ami a Háfiz és Anakreón közötti különbséget illeti, meg kell állapítani, hogy Háfiz lirailag mélyebb mint Anakreón. Anakreón az élet felszínét ragadja meg, míg Háfiz és Csokonai a külső, ragyogó felszín alatt mély lírai és egyéni hangot üt meg.

K A I S E R László /Szeged, Juhász Gyula Tanárképző
Főiskola/

Mándy Iván jellemeinek konstans lélektani elemei

Mándy Iván munkássága a felszabadulás utáni irodalmunk egyik vitatott kérdése. Művészetének egyéni izét általában elismerték, az értékelés viszont meglehetősen ellentmondó. Műveit vizsgálva a jellemek hasonlósága kétségtelen. Érdekes ezt elemezni, hiszen Mándy ennek függvényében dolgozik pszichikus töltéssel. A pszichikus töltés úgy igaz, hogy "az író alakjai a lélektani igazságoknak megfelelően viselkednek", valamint a művekben főleg lelki megnyilvánulásokat tár fel olyan módon, hogy figurái jellegzetes alaptónust kapnak, jellegzetes viselkedésmóddal.

Ilyen szempontból Mándy művészetét bizonyos fogalomrendszerben elemezzük. /Igényszint, ambivalencia, frusztráció, pótcselekvés, telítődés./ A konstans lélektani elemek feltárásával a művek kronológiai sorrendjét betartva az elemek tisztulását, sűrűsödését és rendszerbe foglalását figyelhetjük meg.

1. A későbbi állandó vonások megjelenése a kezdeti korszakban /40-es évek/
 2. Bizonyos elemek állandósulása az ötvenes és hatvanas években.
 3. Az elemek rendszerének letisztulása a hetvenes években.
- Az elemek vizsgálata után a jellemek tipikussága is felvázolható.

A dolgozat röviden érinti a jellemek tipikusságának és Mándy sajátos művészi eszközeinek összefüggését.

K E Z Y Zsuzsanna /Szeged, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola/

A mai magyar történelmi parabola néhány
kérdése

A dolgozat a 60-as évektől megjelent parabolaregény-termést teszi vizsgálat tárgyává. Ezen belül a történelmi parabolákat. A téma választását indokolja a népszerűség, amelyet a parabola az utóbbi években kivívott magának.

A dolgozat első részében a műfaji korlátok megvonása után a parabola illetve a parabolisztikus ábrázolás általános jellegzetességeit vázoljuk fel. A fő részben Barta János esztétikai kategóriáit alkalmazva /ábrázolási mód, írói nézőpont - uralkodó funkció, művészi eszközök, esztétikai minőség/ - a történelmi parabola esztétikai kérdéseit vizsgáljuk meg.

A vizsgálódást Sánta Ferenc, Déry Tibor, Szentkuthy Miklós, Hernádi Gyula, Mészöly Miklós, Lengyel József, Mesterházi Lajos, Örkény István, Sükösd Mihály, Devecseri Gábor, Thurzó Gábor néhány műve alapján végeztük.

A dolgozat inkább leíró jellegű, mintsem értékelő. Ugyanakkor a parabolák elemzése révén érinti a műfaji lehetőségeket.

K O C Z I S Z K Y Éva /Budapest, ELTE/

Csokonai Vitéz Mihály Halotti versei

Dolgozatom a "Halotti versek"-nek csupán két átfogó témakörét dolgozza fel. Az első részben igyekszik tisztázni a mű "alkalmi jellegét", valamint az életművel való kapcsolatát. Egyes korábbi nézetekkel vitatkozva megállapítja, hogy a vers lényegét tekintve az "alkalmi jelleg" másodlagos, s a költemény a korábbi nagy verseknek nemcsak szerves folytatása, hanem a költői világkép szintézisének megalkotója is. E nagy összegző jellegű tanulmány - a korábbi szakirodalomtól eltérően - úgy értékeli, mint a költő felvilágosított gondolkodásának és az azzal való meg hasonlításnak egyidejű megfogalmazását. A továbbiak ezt a szintézis-jellegű terjesztik ki Csokonainak az élet egészéhez való érzelmi viszonyára is; e szempontból a szintézis az élet törvényeinek elfogadását, a léttel való nagy kibékülés gondolatát jelenti.

A fenti általános jellegű megközelítés után a második rész a Halotti versek gondolatrendszerét vázolja fel /a korábbi megállapítások felhasználásával/. Ennek lényege: a vers végig roppant ellentétek között hullámzik s ezek a nagy antinomiák nagyrészt Csokonai belső világában gyökereznek. A racionális és érzelmi-ösztönös világszemlélet - e két szélső pólus - közötti ingadozás teszi feszültté, líraiian telítetté a nagy gondolati anyagot felölelő kompozíciót.

Stílus- és egyéb forma kérdésekre sajnos csak néhány utalás erejéig volt lehetőség.

K O V Á C S István /Pécs, Tanárképző Főiskola/

A romantika jegyeinek megnyilvánulása
Vörösmarty Mihály néhány drámájában

A dolgozat célja: a romantika elsődleges és másodlagos jegyeinek figyelembevételével megmutatni, hogy Vörösmarty drámái mennyiben valósítják meg ennek a XIX. századi mozgalomnak fő elveit.

A bevezető rész tartalmazza az európai romantika jegyeinek vizsgálatát, különös tekintettel Közép- és Kelet-Európa népeinek irodalmára, valamint a dráma műnemére. A dolgozat fő részében elemzi az öt kiválasztott művet: a Salamon királyt, A bujdosókat, a Csongor és Tündét, a Várnászt és a Czillei és a Hunyadiakat. Az elemzések igazolják, hogy Vörösmarty drámáiban a romantika jegyei nem egyenletesen vannak jelen. E tekintetben is kiemelkedik a Csongor és Tünde, amelyben leginkább valósulnak meg az elsődleges jegyek. A Salamon király még dramaturgiailag és stilisztikailag is kiforratlan mű. A bujdosók az időben első alkotás, amely már igazán él a reformkori magyar romantika számos fegyverével. A Várnász hagyományos értelemben véve romantikus dráma, a Czillei és a Hunyadiak pedig már egyértelműen a realizmus felé mutat.

A dolgozat befejező részében összegezi a vizsgált anyagot és felhívja a figyelmet a szerző drámái műveire.

K O V Á C S Márta /Nyiregyháza, Bessenyei György
Tanárképző Főiskola/

A küzdelem motívum Nagy László
költészetében

A dolgozat a küzdelem motívumának alakulását vizsgálja Nagy László költészetében. Sorra veszi azokat az alkotó forrásokat, amelyek e motívum részeit képezik. Megállapítja, hogy a korai versekben e források közül csak a dac jelentkezik. Elemzi, hogy e lázadó dacos magatartás az elszakadás akaratával s a tevékenység lázával párosulva hogyan keményedik helytállássá, s terem szebbnél szebb ars poeticákat.

Külön fejezetben foglalkozik a küldetéstudatot sugárzó versek tárgyalásával. Igazolja, hogy a költő hűségérzete, művészrokonainak példája s szembeszegülése a halállal miképpen erősíti a vizsgált motívumot.

A dolgozat írója megállapítja, hogy azokban a Nagy László versekben csap legmagasabbra a küzdelem lángja, ahol a cselekvésvágy, hivatástudat szólal meg. Példákkal igazolja, hogy a költő a hit válságait is átélte, a történelem korszakaival azonos ritmusban. Ezekből a válságokból azonban még erősebben került ki.

A dolgozat befejező része Nagy László költészetének állandó forrásairól szól, azokról a felelősségteljes, szép feladatokról, amelyekkel a bajok orvoslását, a szenvedés legyőzését, a szerelem megmentését vállalja a költő.

K Ó T I Jánosné /Debrecen, KLTE/

Fazekas Mihály lirája

Dolgozatom fő célja az érdeklődés felkeltése volt Fazekas Mihály, a költő iránt. Abból az álláspontból indultam ki, hogy keveset tudunk róla, s az a kevés is főként a "Ludas Matyi"-val kapcsolatos. Így talán olyan fejtegetésekbe is bocsátkoztam, melyek látszólag eltérnek a cím által ígért tartalomtól. A dolgozat első részében igyekeztem bebizonyítani, hogy Fazekas Mihály több vonatkozásban is megérdemli hire-neve fennmaradását: mint költő, mint népművelő, mint példamutató hazafi és közéleti ember debreceni mivoltának előnyeit és hátrányait méltattam költészete szempontjából. Említést teszek XX. sz.-i méltatóiról is, Szerb Antalról, Illyés Gyuláról, Waldapfel Józsefről, külön kiemelem Julow Viktor nagyértékű munkásságát.

Költői működése szempontjából szakaszokra bontottam életét. Korai szakaszát leszereléséig, középső szakaszát Debrecenben való letelepedése után következő esztendőik tevékenységében határoztam meg, míg legtermékenyebb harmadik szakaszát élete utolsó éveiben jelöltem ki. Az első szakaszban verseinek rokkó irányzatát emeltem ki, különféle hatásokra, szabadkőműves beütésre hívtam fel a figyelmet. A második szakaszt mint a költészettől való visszahuzódás idejét jellemeztem, főként mint alkalmi versek íróját említettem meg. A harmadik szakaszban költői munkásságának kiteljesedését méltatom.

Igyekeztem kidomborítani verseiben is tükröződő emberi kiválóságait: szeretetét és segíteni akarását a nép iránt, példamutató szerénységét és szüntelen tevékenységét a közjó érdekében. Ellentmondok annak a szemléletnek, mely a "Ludas Matyi"-t mintegy Fazekas Mihály ideológiai művének tartva, mindenáron valami mai értelmezésű "népi" költőt akar faragni belőle. Rá nézve meghatározónak tartom magyarságát és debreceni voltát. Költészetében összekötő kapcsot látok Balassi Bálint és Petőfi Sándor között. Végezetül közlöm a körkérdések eredményét, melyeket 50 személynek tettem fel Fazekas Mihályról.

L A D I K Klára /Debrecen, KLTE/

Berzsenyi Dániel: Az elmulás /változás, enyészet,
halál/ motivumának átnövése a szerelmi lírából a
gondolati költészetbe

A szerelmi költészettől a gondolati költészetig nem hosszú az út Berzsenyinéél. Ez az átnövés három erősebb szál körül bontakozik ki. E három csomópont között mintegy összekötő szerepet játszik az elmulás gondolatának minden oldalú megvilágítása /Nem érintem a nemzethalál problémakört./

Az egész elmulás-motivumot lényegében egy gondolat erősíti vagy hozza létre. Ez pedig a harmónia, valami teljesség felé törekvés. "A tökéletesség panasztalan." - írta Hölderlin

"Az ősz" című versében. Berzsenyinéél nem ilyen lecsendesülő ez az idealizálás-igény. Eppen a valóság és az eszmények szembeállítása adja azt a végtelen küzdelmet, ami költészetében kifejeződik. Dolgozatomban ezen a szédületes ellentmondáson belül foglalkozom az elmulás gondolattal.

Az első feladat: kimutatni a korai versekben az ott csak pillanatképként felvillanó gondolati elemeket, itt még minden a szerelem oppozíciójaként megvilágított: szerelem-öregség; szerelem-halál; szerelem-évszakváltakozás - ezek a főbb vonások, s mindezek kapcsolata a mulandóság kérdésével.

A második részt a szerelmi és gondolati motivumok keveredése adja. Elmélyülnek a gondolati tartalmak: szerelem-öregség-megnyugvás; szerelem-öregség-megbékélés; szerelem-költészet - a lélek tiszta harmóniájának keresése - egybefonódása a középszer gondolatában. /Mindhárom gondolatsor!/. Erőtetjes színvariáció létrejött a stílusjegyek képviselőjében.

A gondolati csirák kiteljesednek, önálló területet kapnak. 3 ág:

költészet:	-	filozofia:	-	vallás:
Uj erők jelentkezése, menedékhely az elmúlással szemben.		A szerelmi költészet magját alkotó gondolatok felujtása /magány+melancholia +álom/		Hölderlin: "A szépség szeretete a vallás".

M A K A I András /Pécs, Tanárképző Főiskola/

Nagy Balázs - kis Balázs

/A századelő Csáth Géza gyermeknovelláinak tükrében/

Dolgozatunkban arra kerestünk választ, hogy Csáth Géza gyermekekről szóló novelláiban az ábrázolt viszonyok jellege milyen kapcsolatban van kora, a századelő világgal, a gyerekek "társadalma" a felnőttekével. A cél magyarázatot is ad a dolgozat szerkezetére, részeinek arányára. A legbővebben a gyerekek egymáshoz és felnőttekhez való viszonyával foglalkozunk /I-II.rész/, mivel ez a további következtetések alapja. Barátnélküliség, kapcsolattalanság, illetve pozitív értelem nélküli mellérendelt viszony /melynek alapja negatív élmény/ volt az általános. A szülők-gyerekek közti viszony az interperszonális kapcsolatok szeretettől gyűlöletig terjedő spektrumát jelenti /bár az arány egyértelműen az utóbbi felé tolódik/.

A gyerektársadalomban a felnőttek világának kegyetlen és embertelen törvényei érvényesülnek.

A következő /III-IV./ részben a gyermeki magatartástípusok vizsgálatakor megállapítottuk, hogy se normákat elfogadó, se azokat visszautasító típus nem ideális, nem pozitívnak ábrázolt. A befejező /V./ részben általában a gyereknovellák helyét kerestük a magyar irodalomban. Azt, hogy az írónak ezek a novellái nem társtalanok, Kosztolányi "A szegény kisgyermek panaszai" című kötetének néhány darabjával igazoltuk.

Végül rámutattunk Csáth világképének korlátaira, az élet-ről alkotott hamis tudatának következményeire; nemcsak korának polgári létformáját, hanem az egész életet kilátástalannak látta.

M Á N D I Ildikó /Budapest, ELTE/

Madách Imre: a "Férfi és Nő"

Talán nincs is több olyan 19. századi költőnk, akiben a kor ennyire lényeges vonásokban testesülne meg. Az állandó kétség irodalmában ő teljesen együtt haladt a külföldi kortársakkal, ugyanazokon a gyötrő válságokon, a század betegségén ment át -, tőlük függetlenül, de a kiválasztottak rejtélyes belső összefüggésével jutott el a közös konkluzióig. A század méltó gyermeke, aki az individuum, a magányos nevében próbálja lefejtetni a társadalom kötelékeit, hogy minden egyéneken és minden koron túl meglegelje a lényegét, az emberélet végső értelmében.

A "Férfi és Nő" című drámát Madách 1842-ben, igen fiatalon írta. A dráma mottója: "A férfi nagy nő nélkül is" -, ezt a gondolatot kéne tehát, hogy igazolja a költő, de a szophoklészi mese, a mitosz mintha ellenállna a szándéknak, nem nagyon alkalmas tárgy arra, hogy bennünket épp a nők ellen lázítson fel. Héraklész félisteni alakja ragadta meg az ifju Madáchoz a mesében Héraklész, aki Zeusz és egy földi, halandó nő fia, és aki hasztalan kutatja, keresi a hozzáméltó emberfélt; az absztrakt, eszményi társat, mert a földi nők közül egy sem tud megfelelni kozmikus értékvilágának. Az áhított Harmóniának az ára pedig csakis a "másik fél", és egyben ez az Élet ára is. Héraklész, aki minden földi illuzióját és álmát elveszítette, máglyára lép, hogy az égi Eszménnyel, Hébével egyesüljön.

M Á T É Györgyi /Szeged; JATE/

Jean Bodin és a magyar későreneszánsz

Jean Bodin munkásságának magyarországi fogadtatása a haladó abszolutisztikus tendenciák hiánya, illetve elégtelensége, a hazai történetírás egyéb forrásainak gazdagsága és az olasz műveltség dominanciája miatt sokkal kisebb körben kitapintható, mint Machiavellié, Justus Lipsiusé vagy Kálvin államelméleti teóriájáé. A szórványos adatokat összegezve azonban a magyar későreneszánsz évtizedeinek néhány kiemelkedő alakjáról bizonyítható kétségtelenül, hogy ismerte, sőt némelyikük munkásságába be is építette a francia államelméletirő egyes eredményeit.

Báthori Zsigmond bizalmas diplomatája, Gyulafi Lestár forrásaként említi. A Gyulafi történetírói örökségét átvevő Szamosközy a jog- és államelmélet új utjain járó Bodin szerződéselméletét illesztette művébe. Schödel Márton a francia szerző népkarakterológiai elméletét használta fel igen gyümölcsözően. Az erdélyi szombatos szekta - minden bizonnyal főuri származású, nagy műveltségű - képviselőjéhez is eljutott a hire. A De Republicát birtokló Illésházy Istvánon keresztül Pázmány Péterig, és a tudós főurig, Zrinyiig ivel Jean Bodin magyarországi ismerete a későreneszánsz idején.

N A G Y János /Debrecen, KLTE/

Veres Péter Próbatétel című elbeszélésének
elemzése

Veres Péter Próbatételét a felszabadulás utáni magyar irodalom viszonylatában korszakalkotó műnek tartják. Nem határozták meg azonban az elbeszélés helyét az írói pálya egészében. Dolgozatunkban - a tágabb értelemben vett stilisztikai és irodalmi elemzés vizsgálati módszereinek egységesítésére törekedve - sok más tanulság levonása mellett, ezt kíséreltük meg. Arra a megállapításra jutottunk, ^{hogy a Próbatétel jelzi legpregnánsabban azt a határvonalat} amely egyfelől az ösztönösség és tudatosság által jellemezhető alkotásmód, másfelől pedig az ún. "provinciális-paraszti" ill. "össznépiségre törekvő" stílusforma szférái között huzódik, de amelyet a szakirodalom eddig nem huzott meg pontosan, érintkezési-átadási területét csak a felszabadulás körüli évekre helyezte. Az elbeszélés formanyelvi jegyei közül különösképpen a hősábrázolás mutat ugrásszerű fejlődést a korábbi művek jellemrajzához képest. Részletesen foglalkoztunk ezért a paraszttársadalom egyes rétegeit tipizáló hősökkel, fejlődésükkel, egymás közötti kapcsolatukkal. A hősábrázoláshoz hasonlóan szemléletes a fizikai munka folyamatainak sokrétű tükröztetése. E kettő - szereplők és közösen végzett tevékenységük - viszonya határozza meg az alakok egymáshoz kapcsolódását is, és ez a hálózat az elbeszélés szerkezetének építőelemévé válik. A Próbatétel - mint kimutatjuk - tudatos arányérzettel felépített, egységes és harmonikus kompozíciójú írás. Egymás mellett szerepelnek az ösztönösen, ill. tudatosan dolgozó, valamint a "provinciális-paraszti" és "össznépi" stílusformát használó író alkotói módszerének sajátosságai. Ezek keletkezését létrejöttük külső /társadalmi-történeti/ és belső /az író egyéniségéből, nyelvi környezetéből fakadó/ okainak vizsgálatával világítottuk meg. A két szférára jellemző stiluselemeknek az elbeszélésben tanúsított aránya arra a következtetésre juttatott bennünket, hogy a Próbatételben - az átmenetiségre jellemző sajátosságok ellenére is - tulsúlyban vannak azok a vonások, amelyek már egy új alkotói periódus jellegzeteségei. Az elbeszélést ezért határkőnek véljük nemcsak az irodalomtörténetben, hanem Veres Péter alkotói pályáján is.

N A G Y Kálmán /Szeged, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola/

Az új magyar science-fiction néhány típusának
elemzése.

1958-ban öt magyar SF jelent meg a Móra Ferenc Könyvkiadó-
nál. Ez az esemény az új magyar SF születése. Azóta egyre
több mű jelenik meg, s ezek alapján már lehetséges a sci-fi
irányzat magyarországi megvalósulásának általános jellem-
zőjét feltárni és rendszerezni.

Elemzésemben kísérletet tettem ennek az új magyar SF-nek az
áttekintésére, amely több szempontból is csak részleges:
egyrészt mert nem az új magyar SF teljes anyagán alapul, más-
részt csak néhány szempont alapján, s főleg a fő közös voná-
sokra koncentrálva készült. Áttekintésem nem követi a művek
megjelenésének, a sci-fi-irányzat kibontakozásának kronolo-
gikus rendjét, mivel az új magyar SF alkotások minősége
jelentősen nem változott a tárgyalt időszakban.

Vizsgálódásaim során négy típust különítettem el az új magyar
SF-ben, hármát a cselekmény, egyet pedig a témakör alapján.
A négy típusból kettőt, az űrodüsszeiát és a kapcsolatterem-
tés-típust ugyanazok a művek alkotják. Ez az egybeesés,
ha nem ilyen végleges formában is, törvényszerű jelenség,
mivel a kapcsolatteremtés csak az űrkalandok során való-
sulhat meg. A harmadik típus az űrrobinzonád az új magyar
SF-ben önállóan nem fordul elő, típusjegyei az űrodüsszeia
jellemezői közé épülve léteznek. A negyedik típus, a "poli-
tikus SF" a sci-fi egyik jelentős lehetőségének torz megva-
lósulása.

A típusok elemzése mellett igyekeztem az új magyar SF
legjelentősebb negatívumait rendszerezni, és egymásra
hatásukat feltárni.

N E M S S K Ö R T Y Harriet /Budapest, ELTE/

A "Magyar Simplicissimus" és a XVIII. sz.-i
német utirajzirodalom

A dolgozat témája az 1683-ban megjelent "Magyar Simplicissimus" - "Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus" című utleiró-kalandregény jellegű alkotás, és a rá hatással lévő Magyarországra vonatkozó német utleiró irodalom. A Magyar Simplicissimus feltételezett szerzője Daniel Speer német muzsikusz-író. Dolgozatom első fejezetében a mű, illetve a szerzőség kérdésével kapcsolatos eddigi ismereteinket foglalom össze, majd a következő részben az evvel kapcsolatos további problémákra mutatok rá. A dolgozat utolsó fejezetében térek rá a Magyar Simplicissimus és a német utleiró irodalom összefüggésének kérdéseire. Ez dolgozatom központi témája, és pályamunkám felolvasásakor e részt emelem ki.

Az országismertetéseket és utikalándokat sokáig csak mint geográfiai szakirodalmat tartották számon, holott a magyarországi krónikák, Bonfini, Turóczi munkái és a geográfiai irodalom éppugy előkészítő fázisa az elbeszélő prózának, mint a már eddig is annak elkönyvelt prédikációk, adomák, közhelyek. A magyar XVIII. századi szépirodalomban Szepsi Csombor Márton kísérlete elszigetelt jelenség maradt ugyan, de " többek között " a Magyar Simplicissimus és más regények hatására majd a XVIII. században az utleiró-regény is meghonosodott nálunk.

N Y I T R A I Tamás /Budapest, ELTE/

A ló meghal a madarak kirepülnek
/Egy világnézet fejlődésének lírai visszatükrözése/

I.

Kassák és a dadaizmus.

II.

A kassáki versépités néhány sajátossága:

- a sorjegyekben való építkezés
- a geometriai asszociációk
- az azonosító ellentétek
- a dinamikus bázis-sor
- a konstruktivitás

A formateremtő elvek értelmezése.

III.

A kompozíciós egység fő jellegzetessége:

a megépített asszociáció-rendszer

IV.

A világnézet fejlődésének dialektikus visszatükrözése;
a madár- és ló-motivum funkciója

A kollektív individuum jelentősége; progresszivitásának
gyökerei.

S Z A J B É L Y Mihály /Szeged, JATE/

Előreutalás és késleltetés Vörösmarty
két versében

A vérbefojtott lengyel felkelés, Krakkó megszállása, az 1840-es évek elején egyre erősödő letartóztatási hullám hatására írta Vörösmarty Mihály "Az élő szobor" című versét, s egy jó évtizeddel később, a leverett magyar forradalom és szabadságharc után a "Vén cigány"-t. Ez utóbbi életművének talán legismertebb darabja, míg az előbbit a méltatlanul elfeledett nagy versek között szokás emlegetni. Dolgozatomban e két költemény szerkezetének összehasonlító elemzésére vállalkoztam. Munkám kezdetén nem volt semmiféle prekonceptióm, az előreutalás és késleltetés nem kívülről bevitt vizsgálati szempontok. A versek tüzetes vizsgálata során bizonyosodott be, hogy szerkezetük alapvető meghatározója e két, szorosan összefüggő művészi eszköz. Az alapvető építőelemek azonossága már jelzi, hogy a két költemény szerkezete hasonló. Rokonságukat bizonyítják a szerkezetek másodlagos meghatározó jegyeinek – az egységek, illetve versszakok álló vagy fordított V betűhöz hasonló épülése, a többféle formában felfedezhető szimmetria, stb. – megegyezése is. Az azonos költői eszközökkel azonban nem gazdálkodik egyformán jól a költő. "Az élő szobor"-ban még nem aknázza ki tökéletesen a bennük rejlő lehetőségeket. A vers így nem olyan tökéletes, mint a "Vén cigány" – véleményem szerint "elfeledésének" okát elsősorban ebben kell látnunk. A versek elemzésekor szembe kellett néznem egy újabb erősen vitatott kérdéssel, a feloldó műlezárások problémájával is. A kiválasztott versek szerkezeti szinten kétségtelenül feloldják a tragikumot; az természetesen más kérdés, hogy ezt a költő a versek többi szintjén tudja-e ellensúlyozni. Céloom azonban nem a feloldó zárlatok részletes vizsgálata, hanem a kiválasztott versek szerkezetének kibontása volt. Ennek során természetesen több, Vörösmarty életművének egésze szempontjából is érdekes kérdés vetődött fel, melyekre azonban csak újabb, hasonló szempontu verselemzések sora adhat választ.

S Z I G E T I Lajos /Szeged, JATE/

"A költő olyan, mint a kisgyerek"

/A gyermekmotivum József Attila költészetében/

A dolgozat célja, hogy, ha vázlatosan is, de ismertessen egy lehetséges megközelítési módot, melynek jogosságára maga a József Attila-i életmű a biztosíték a szerző számára. Részletesen indokolva motivumértelmezésünket - azt szeretnénk volna bizonyítani, hogy a József Attila-i költészet motivumainak egyik leglényegesebbike a gyermekmotivum. Annál is inkább, mert igen széles és nagy a vonzásköre, s nem lehet esetleges már az sem, hogy legtöbbször éppen ez a hívómotivum. Ez több szempontból sem véletlen: indokolják az életrajzi vonatkozások, de indokolt lélektanilag is.

Láttatni kívántuk, hogy a "gyermek" szimbolikus értelmet nyer József Attila költészetében. Hogy mit jelképez - mint érték-hordozó -, arra egyértelműen megfogalmazódik a válasz a művekben. Azok az elemek, amelyek e köré, az általunk leglényegesebbnek ítélt köré csoportosulnak - s adják egyoldalról a József Attila-i költészet koherenciáját -, jelentéstartalmukkal örökösen utalásokat hordoznak magukban. A gyermekmotivum pedig - amely mágnes módjára vonzza e motivumokat - magában hordozza szintetizálva mindazokat az értékeket és jelentéstartalmakat, amelyeket külön-külön, önállóan képviselnek a motivumsorok, motivumbokrok elemei.

Ilyen módon tesz szert a gyermekmotivum önmagán túlmutató jelentésekre is. Ezeket a főmotivumban látenszen meglevő jelentéseket a társmotivumok elemzésével fedhetjük fel. Az elemzés során pedig újra és újra figyelemmel kísérhetjük a József Attila-i életmű egyik leglényegesebb törvényszerűségét: azt, ahogy megvalósul a konkrétól az általánosig, az élményitől az egyetemes emberiig ívelő fejlődése. Ez pedig nem más, mint a motivumérés folyamata, amely egyúttal az egyéni és társadalmi tudatosulásnak a költészetbeni megjelenítője, megvalósulásának rendkívül érzékeny mutatója.

S Z Ü C S Gusztávné Némethberta Judit

/Nyiregyháza, Bessenyei György Tanárképző
Főiskola/

"Ismerd meg jól világot..."

A lírikus József Attila filozófiája

József Attila a marxizmus kimagasló ismerője. Filozófiai és esztétikai jellegű írásaiban a dialektikus és történelmi materializmus legátfogóbb, mind a mai napig kevésbé tisztázott, kérdéseit vizsgálja. Munkáiban szinte a teljes filozófiatörténet áttekinthető. Gondolkodói munkássága azonban nem a szélesebb értelemben vett filozófia, hanem elsősorban a "művészetfilozófia" területén jelentkezik, és magában hordja a korban és József Attila személyiségében rejlő ellentmondásokat is. Az értekezés egyrészt a költő filozófiai-esztétikai tanulmányait, cikkeit vizsgálja és elemzi, másrészt kimutatja ezek hatását, ütköződését lírájában. A dolgozat kérdésfelvetései az alábbi fő csoportokban rendeződnek el: Anyag és mozgás, matéria és forma; - Állandóság és változás; - A valóság és igazság viszonya; - Az objektív logika lecsapódása; - Termelési eszközök szerepe; - Társadalmi lét és társadalmi tudat; - Egyéniség és társadalom; - Eszmények; - József Attila és a freudizmus; - A neurózis magyarázata; - Társadalmi lét és ösztönök; - A "dosztojevszkijizmus" és tolsztojánizmus hatása; - Kaffka elmélete, mely szerint "A rések bennünk vannak"; - Regőseinek, munkadalok, vallásos himnuszok, Biblia, Kalevala mint irodalmi előzmények hatása; Az internacionalista népiség.

Az értekezés azt igyekszik kimutatni, hogy József Attila "filozófiai" tanulmányai egyrészt verseinek és esztétikájának marxista alapjait tisztázzák és alapozzák meg, másrészt felkészülést jelentenek azoknak a verseknek a megírására, amelyek költészetében a gondolati lira csúcsait jelentik. A lírájában tükröződő filozófiai indítékokat és hatásokat két síkon igyekszik vizsgálni: közvetetten és közvetlenül, az általános és az egyedi kategóriákban. Az értekezés megírására a legfőbb ösztönzést költőnk eme két sora adta:

"Csak az olvassa versemet,
ki ismer engem, és szeret..."

T O R N Ó C Z K Y Katalin /Szeged, Juhász Gyula Tanár-
képző Főiskola/

Szeccessziós vonások Török Gyula novelláiban

A dolgozatban a szeccessziós életérzések vizsgálata a Pór Péter által felvázolt rendszert követi: Halál-Szerelem-Magány-Lét-Művészet. De szükséges némi differenciálás-finomítás, ugyanis a novellák alapvető élménye a Boldogság utáni vágy, s ez nem csupán a szerelemérzésben nyilvánul meg. Tehát, az életérzések vizsgálata a Boldogság és a Boldogság-Szerelem kategória köré csoportosul. **S** mivel a Halál az, amely a novellákban "mindenütt jelenlevő s győzedelmeskedő hatalom", a dolgozat külön foglalkozik a novellák halál-problematikájával, ill. Török Gyula halálfelfogásával és -ábrázolásával.

A Török Gyula-i életmű a lelki nemesség és a profán durvaság kettősségére, ill. ellentétére épül. E kettősség az író alkotta emberképben is fellelhető. Az alakok belső világának érzékeltetésében felfigyelhetünk a szeccessziós izlés-jelleg sajátosságainak meglétére.

Mivel az epikushoz hozzátartozik az a tárgyi világ, melyben szereplői élnek és mozognak, szükséges, hogy felvázoljuk Török Gyula természeti környezet-ábrázolásának főbb jellemzőit.

A szeccesszió mint életérzés "felhasználta azokat a stílus-elemeket, amelyek akkoriban modernnek, újszerűek, meghökkenetőek voltak, tehát az impresszionizmus és a szimbólizmus stílus-leleményeit" - írja Komlós Aladár. Így stilisztikai vizsgálatom Török Gyula impresszionizmusának néhány jellemző vonását tartalmazza, s magának a szeccesszióknak nyelvi megjelenési formáit.

T É G L Á S Y Imre /Szeged, JATE/

Szenczi Molnár Albert, a filológus

Dolgozatomban a XVII. századra kialakuló kétfajta filológia kérdését vizsgálom. A szent és a világi tudományossága helyzetének alakulásánál vázolom a társadalmi körképet, a reformáció és az ellenreformáció ideológiai harca közepette kialakuló értelmiségi típus létrejöttét is ennek függvényeként tárgyalom. Szenczi Molnár Albert személyiségét, a filológusét is ezen belül látom.

A Kálvin-féle "Institutio christianae religionis" Molnártól fordított szövege fényt derít a humanista író fordítói gyakorlatára, esztétikai ideáljának, a XVII. század eleji magyar ciceronianizmus manierista prózává alakulására. Összevetem Thordai János Epiktétosz-fordításával is, amelyből az derül ki, hogy messzemenően azonos fordítói elvek alapján dolgozott a két tolmácsoló. A dolgozatnak ez a része a sárospataki Szenczi Molnár Albert Emlékülésen került felolvasásra.

A ciceronianizmus és a manierizmus kölcsönhatására hívom föl a figyelmet a dolgozat harmadik részében. Ennek alapján úgy tűnik, hogy eddigi manierizmus-képünket módosítani kell a prózastilussal kapcsolatban. Így a manierizmus Molnár és Thordai által képviselt válfaja a ciceronianus stílus uralgó irányzatának átértelmezéséből, az asianus stílus felé történő közelítéséből alakult.

Végül pedig Szenczi Molnár Albert szótárának retorikai, poétikai és dramaturgiai szakkifejezéseit tárgyalom az összeállított és mellékletként csatolt kisszótár alapján. Ez a XVII. század eleji irodalomelméleti képzettség több fontos kérdését világítja meg.

Mindebből Szenczi Molnár Albert kettős arca tűnik elő: a humanista filológusé és a hazáját, nemzetét külföldről is őrző, széles látókörű kálvinista tudósé.

T Ó T H Judit /Budapest, ELTE/

Babits Mihály: Ősz és tavasz között

Babits Mihály "Ősz és tavasz között" című verséről nagyon sok elemzés készült. Értékelésében két ellentétes álláspont uralkodik. Az egyik a vers tartalmi elemzése alapján azt vallja, hogy az egzisztencialista halálélmény kifejezője. A másik álláspont, elsősorban a vers belső és külső formájának elemzése alapján, úgy látja, hogy Babits az emberi lét lényegét nem annak halál felé tartásában látja, hanem mindabban az értékben, melyet az emberiség a történelem során felhalmozott. Bár konkrét, pozitív távlat nélkül, de az emberi lét értelmessége mellett tesz hitet.

Dolgozatomban az utóbbi állásponthez csatlakozom és a verselemzésben azokat az érveket sorakoztatom fel, melyek ezt az álláspontot támasztják alá.

A líra műfaji sajátosságaiból következően, a lírai alkotások eszmei mondanivalójának megközelítésében különösen fontos szerepet játszik a forma elemzése. A XX. századi irodalomtudományban a belső és a külső forma elemzését elsősorban a strukturalista irányzat szorgalmazta és dolgozta ki. A Babits-vers elemzése is bizonyítja, hogy megfelelő elvi alapon a marxista irodalomtudományba szükséges beépíteni a strukturalizmus eredményeit.

Dolgozatomban azt igyekeztem kimutatni /elsősorban a belső és külső forma elemzésével, mely segítséget nyújt a vers lényegi megértéséhez/, hogy Babits műve nem az egzisztencialista halálélmény kifejezője, hanem meghaladja azt.

T Ö L T É S S Y Zoltán /Eger, Ho Si Minh

Tanárképző Főiskola/

Osztályviszonyok a Habsburg abszolút
monarchiában 1772 körül

Dolgozatom a 18. századi magyar társadalommal foglalkozik az osztályviszonyok szempontjából, beleágyazva a Habsburg-abszolútizmus kereteibe.

Tisztázom előbb az abszolútizmus jellemzőit, főleg a franciaországi társadalomból kiindulva. A Habsburg-abszolútizmus kialakulását elsősorban az osztrák társadalomban végbemenő változásokon keresztül mutatom be, szemügyre véve és kiemelten az osztrák társadalom osztályviszonyait, ill. annak átrétegződését. Bemutatom, hogy az osztrák társadalom hogyan hatott a magyar társadalom szerkezetére.

A magyar társadalom képét nem fejlődésében mutatom, figyelmet elsősorban a 18. századi állapotára koncentrálok.

Dolgozatomnak ez az első terjedelmes része azt a célt szolgálja, hogy megfelelő anyaggal bizonyítsam: mint minden esemény a társadalom életében, úgy a 18. század végén való megindulása is a magyar szellemi életben előfeltételekhez kötött, szükségessé vált. Vagyis törvényszerű, hogy a felvilágosodás Bécsben a 18. század utolsó harmadában a testőrök körében talál táptalajt magyarországi kibontakozásához.

A M B R U S Katalin /Debrecen, KLTE/

A spanyol barokk dráma erkölcsi
alapjainak vizsgálata

A spanyol barokk dráma általános erkölcsi alapja, a vallás, a becsület és a királyhűség jellemző Calderon "Az élet álom" c. drámájára is. Vallás, mint erkölcsi alap, hívő katolikus világnézetet tükröz, de drámai alapkonfliktusként kibontakozik a keresztény vallásbölcselet évszázados problémája, predestináció és szabadakarat oppozíciója. A predestinációt általában protestáns, a szabadakarat tételét katolikus dogmakörben helyezik el, de éppen a XVI. századi Spanyolországban jelentkezik a probléma a katolicizmuson belül is, a tomista és a monillista irányzat szembeállításában. Calderon vallási szinten jelentkező kettőssége következménye tanulmányainak. Jezsuita /Molinát követő/ iskola és a tomista salamancai egyetem hatása készíti az ellentét drámai megfogalmazására a *La vida es sueño*-ban. A költő feloldja az ellentmondást önmaga számára, de ezáltal idealisztikus, katolikus élet-filozófiát is nyújt, melynek betöltése lehetővé teszi az életemen túli igazi valóság, az üdvösség elérését.

Az élet álom másodlagos konfliktusa becsület és királyhűség összeütközése, mely a spanyol barokk drámákban ellentétet kiváltó okként, sztereotip figurák mozgatójaként jelentkezik. Calderon a sztereotip konfliktust és a hagyományos jellemeket filozofikus tartalom megjelenítésére használja, az irodalmi aranykorban szokatlan mélységű problémák megoldására törekszik.

B A G I Ibolya /Szeged, JATE/

L. Tieck: Der Runenberg

Dolgozatom tárgya Ludwig Tieck Der Runenberg című meséjének elemzése. Ez a rövid ~~raj~~jedelmű, jellegzetesen romantikus mű cselekményének bonyolultságával, jelrendszerének összetettségével lehetőséget nyújt arra, hogy tartalmi összefüggéseinek feltárásával, szerkezeti felépítésének vizsgálatával képet kapjunk egy bizonyos romantikus alkotói módszerről, romantikus életfelfogásról, mely Tieck csaknem minden művére jellemző.

L. Tieck racionalizmus és irracionálizmus között ingadozó természetével, valláskeresésével, egyéni természetfelfogásával a német romantika egyik legjellegzetesebb képviselője. Vonzódása a fantasztikumhoz, behatolni az emberi lélek mélységeibe, a valóság egy másik szférájába, egy, a szubjektum által átalakított, sajátosan megformált valóságba, különösen jól kimutatható ebben a mesében.

Hősének cselekvése, mint jelképes cselekvés létezik, s a cselekmény elemzése a cselekvő jellemének, szándékainak, az őt hajtó erőnek jellemzése - tehát a motívumrendszer ábrázolása. A mese jelrendszerének bonyolultsága, az események logikai és kronológiai sorrendjének felbomlása, az időviszony szubjektív volta mind egy célnak alárendelt, a tudati folyamatok sokrétű, ellentmondásaiban való ábrázolásának. L. Tieck új típusú mesét alkot. A hétköznapi keveredik a csodávalatossal, a realitás a fantasztikummal, eltolódik a határ a valóság és képzelet között, ezáltal létrejön egy olyan szféra, mely egyre szélesebb teret ad hősének a kibontakozáshoz, öntökéletesítéshez. A mű ellentétekre épül, melyek a mese során egyre kiszélesednek, egyre mélyebbé, többértelműbbé válnak, s melyek végeredményben a központi problémát tükrözik, az én és a külvilág konfliktusát.

Ezen tartalmi összefüggések megvilágításával, romantikus formai elemek kiemelésével próbáltam elemzésemben végigkísérni és értelmezni azt a fejlődési folyamatot, mely a főhősben a mese folyamán végbemegy.

B Á R C Z Y Klára /Debrecen, KLTE/

Zsirmunszkij összehasonlító irodalomtörté-
neti módszeréhez

Az aránylag fiatal - mindössze egy évszázados ultra visszatekintő - tudományág, az összehasonlító irodalomtörténet nagy eredményei közé számít az egymástól függetlenül létrejött analóg irodalmi strukturák, analógiás fejlődések elemzése. A történelmi-tipológiai analógia elméletét V.M.Zsirmunszkij dolgozta ki, mely szerint a hasonlóság oka a társadalmi háttér párhuzamos fejlődésében keresendő. A történelmi-gazdasági-politikai háttér analóg fejlődése mutatkozik meg a felépítmény, a művészet alkotásaiban.

A dolgozat Zsirmunszkij módszerét próbálja némileg teljesebbé tenni. Egyrészt felhívja a figyelmet a közös források egymástól független analóg feldolgozására, más részről viszont szociológiai, karakterológiai szempontokat von be a kutatásba. A társadalmi háttér hatásával szinte azonos értékűnek tartható a társadalmi mikrostruktúra, a közvetlen környezet hatása. S ha ennyire hasonló körülmények közé két olyan egyéniség kerül, akik személyiségükben is hasonlítanak egymásra, akkor a kapott azonos hatásokra analóg módon reagálnak életükben - s természetesen: ezt tükrözve műveikben is.

A komplex történelmi-tipológiai vizsgálat tárgya a dolgozat második részében Csokonai és Burns oly sok hasonlóságot mutató költészetének háttere,

B Á R D O S László /Budapest, ELTE/

Baudelaire, az önkinzó

A dolgozat a költő egy versének /L'Héautontimorouménos/ fényében vizsgálja meg az életmű rokon vonásait, abból indulva ki, hogy a harmónia elvesztése, ill. nélkülözése eredendő, adott tény a Les Fleurs du Mal legértékesebb verseinek vonulatában. Éppen ez a tény, ill. a biztonságkeresés sajátos jellege választja el Baudelaire-t a romantikától, de pl. a parnasszista lirától is.

A valóságot különböző fokozataiban kíséreltem meg vizsgálni: az egység, az összhang megbomlását pedig különböző megnyilvánulásaiban, különféle motivumokkal, témakörökkel kapcsolatban. A dolgozat inkább leírás, mint oknyomozó, az eleven, társadalmi háttérből is levezető elemzése a baudelaire-i "önkinzás" indulatának. Ez a leírás egyes jellemző versek motivumanyagára összpontosít, végül a középpontba állított vers többszempon্তু - bár nem teljes - elemzésével zárul. A problémakör óriási, számos vonatkozása van: maga a Baudelaire-irodalom is bizonytalan némely ítéletében. Bár a harmónia elvesztését a költő kortársaitól kezdve fölismerték, magát a válság tartalmát, kifejlődését kevésbé tanulmányozták. /Persze, több ragyogó mű született erről is: pl. Walter Benjamin Baudelaire-tanulmányai./

Az összefoglalás csak nagyobb terjedelmű, alaposságu tanulmány /tanulmányok/ feladata lehet. Ugy vélem, e próbálkozást is követheti /követnie kell/ részletesebb vizsgálatnak, s talán a magam számára használható vázlatot, irányvonalat adtam e dolgozattal.

B É K É S Erzsébet /Budapest, ELTE/

O'Neill Amerikai Elektrája és az antik
Elektra-hagyomány

O'Neill drámáját általában vagy egységesen szembeállítják az antik tragédiákkal, vagy Aiszkülosz trilógiájával vetik össze, jórészt abból a meggondolásból, hogy a szerkezeti hasonlóság további párhuzamok fennállását implikálja. Véleményem szerint O'Neill nem követhette sem Aiszküloszt, sem Szophoklész Aiszküloszt azért nem, mert a görög triász első tagja még osztatlanul hitt az isteni végzet igazságosságában, és hőseinek tragikus konfliktushelyzetét nem mélyítette el az emberi felelősségvállalás ténye. Szophoklész Elektrájának kicsengése pedig sokkal optimistább, semhogy O'Neill végzetsujtotta Mannonjainak előképe lehetne. Nála a fátummal való azonosulás, és annak végigharcolása szabadítja meg Elektrát és Oresztészt a be nem teljesített bosszu terhétől. Euripidész az, akinek istenektől elhagyott világában a hősök reményvesztetten és tétován hajtják végre a számukra emberileg lehetetlen feladatot, anyjuk meggyilkolását. Oresztész tébolyult viselkedése, Elektra kétségbeesése, anyjához való viszonya, szorosabb kapcsolódást mutat O'Neillhez, mint ahogy világlátás tekintetében is ők lehettek rokonok, két felbomló értékrend tanúiként. Euripidészénél a poliszerkölc normáinak feloldódása, O'Neillnél a polgári értékrend kétarcúságának leleplezése mozog a tragédia mélyén. Hőseik hányódása a végzet vak, felfoghatatlan erői között kifejezi mind a periklészi demokráciára következő válságot, mind a kapitalizmus dologi viszonyai között fellépő individuális elírulást. Ez a hasonlóság a magyarázata annak, hogy a "legtragikusabb" antik drámairót ma is modernnek érezzük, és hogy O'Neillnek talán ebben a drámájában sikerült a legjobban valóságos tragikus hősnőt ábrázolnia, egy mai Elektrában - Lavinia Mannonban.

B É R E S I Csilla /Szeged, JATE/

Pinter: A gondnok és Beckett: Godot-ra várva
és Végjáték /összehasonlító elemzés/

A dolgozat e három dráma összehasonlító elemzése kapcsán azt vizsgálja, hogyan tükröződik az elidegenedés ábrázolása az abszurd drámában. Tekintettel van a tükrözés direkt és indirekt jegyeire, ezek egymástól, illetve az ábrázolt valóságtól való függéseire, "Elidegenedési sort" állít fel, melynek elején A gondnok áll, utolsó állomását a Végjáték képviseli, s a Godot-ra várva átmeneti helyet foglal el közöttük. A drámaelemzés szempontjai a következők:

I/ Direkt tükrözés: A/ ember és külső valóság viszonya:

ember-ember viszony
kommunikáció
ember - tárgyi világ viszonya

B/ ember viszonya önmagához:

C/ a rend kérdése:

D/ az abszurditás forrása:

E/ ember viszonya az időhöz:

II. Indirekt tükrözés: A/ szimbólumrendszer alkalmazása:

B/ a dráma felépítése:

alapvető drámaépítési technika
a dráma lezártsága
a szereplők fejlődése
mozgásrendszerek minősége

C/ a dráma líraiságának kérdése:

a drámai monológok jelentősége

Hogy előbbi elemzése létjogosultságát bizonyítsa, a dolgozat megpróbálja elhelyezni az elemzett drámákat Pinter és Beckett drámairói világában.

B O D N Á R Izabella /Debrecen, KLTE/

Max Frisch: Homo faber

Tudomásom szerint a szerzőnek nincsenek a "Homo faber" c. regény alapgondolatára és keletkezésére vonatkozó utalásai. A probléma, melyet az író ebben a regényében felvet, a mai modern prózairodalom viszonylag gyakran megírt és sokat vitatott témája. A regény leglényegesebb mondanivalóját a technikának az emberre gyakorolt különböző hatásai alkotják: a tudományos-technikai fejlődés, a technika és az ember viszonyának kérdései, az élet, a halál, a sors, a véletlen problémái, végeredményében mégis kirajzolódik a műben a többi regényből már jól ismert téma: az értelmiség szerepe és helye a mai későpolgári társadalomban. Az író - aki maga is értelmiségi - egy középkori svájci mérnök, egy "UNESCO-polgár", egy "homo faber" életét tárja elénk. Walter Faberre a sors a véletlenek özönét zudítja. Csak a szerelem, az élet és a halál képesek ezt a szinte már robotgéppé átváltozó embert a számok, a gépek világából a földi életbe visszahozni.

A "Homo faber" c. regény a technika tulburjanzásának rövid, de annál érdekesebb dokumentuma. A mű nem általában a technika ellen lép fel, hanem vádolja azt a társadalmat, azokat az embereket, akikből a gépek minden emberi érzést kiöltek, akik a technikában nem az emberi élet szebbé, boldogabbá tételének egyik lehetséges útját látják, hanem a technika jelentőségét és szerepét abszolútizálva, ebben az embertől idegen, eldologiasodott világban keresik az élet egyedüli értelmét. Max Frisch vádolja azt a technikát, mely az embert mint gondolkodó, tevékenykedő, érző lényt elpusztítja és megsemmisíti.

Nagyjából ezeket a gondolatokat veti fel a szerző viszonylag rövid terjedelmű, pergő, gyors, tudományos precizitású regénye. A mű mesterien megalkotott, jól átgondolt kompozíciója külön figyelmet érdemel.

A fentieket igyekeztem én is hangsúlyozni dolgozatomban. Célom volt, hogy röviden bemutassam Svájc egyik legjelentősebb mai modern dráma- és regényírójának "Homo faber" c. művét, és kiemeljem azokat a részeket, melyek fölött az olvasó első olvasásra valószínűleg elsiklik.

Max Frisch nevét a világ mint jeles drámaíróét ismerte meg, de én úgy vélem, hogy prózai művei legalább olyan nagyszerű alkotások, és méltán aratnak sikert az egész világon.

B R A T I N K A József /Szeged, JATE/

Albert Camus eszméi
/Az abszurd filozófiája és a humanizmus/

Dolgozatomban Albert Camus eszméit elsősorban világnézeti szempontból vizsgálom. Következtetéseim kapcsolódnak Lukács Györgynek az avantgardizmus világnézeti alapjairól kifejtett elméletéhez, amelyben a polgári irodalom e tendenciáit alapvetően dekadensnek, antihumánusnak és végső soron nihilistának ítéli. Az induktív elemzés ezzel szemben más eredményekhez is vezet.

Dolgozatomban az esszét vizsgálva rá szeretnék mutatni Camus társadalmilag és művészileg mindenképp értékes humanizmusára, és ezen keresztül a lukácsi koncepció bizonyos merevségére. Camus pályája kezdetétől szembenáll a hagyományos kapitalista értékrendszerrel, amelynek módszeres tagadását a Sziszüphosz mítoszában valósítja meg. A tagadás és ennek végpontja: az abszurd, tükrözi az objektum és szubjektum dialektikus viszonyának megbomlását, ám a továbbiakban erre olyan heroikus egységbefoglalási kísérlet épül, amely mindvégig megóvja őt a nihilizmus zsákutcájától. A francia racionalizmus örökségét és bizonyos megtisztított emberi értékeket magába ötvözve, az abszurd és a társadalmiság kettős élményén egy új morális rendszer érlelődik: az egyetemes humanizmus, amely emberi és művészi téren egyaránt progresszív erőként tud hatni Camus-nál, polgári korlátai ellenére is. Mindez pedig nem fogható be egyértelműen a Lukács György által felállított kategóriákba.

B R E Z I N A Mária /Debrecen, KLTE/

A Catullus-corpus költeményeinek elrendezése

A Catullus-corpus költeményeinek elrendezésével kapcsolatos kérdéseket próbálja megvilágítani ez a dolgozat. Vagyis azt, hogy Catullus által tudatosan elrendezett gyűjteménnyel állunk-e szemben vagy sem. Nincs egyértelmű állásfoglalás ebben a kérdésben, megoszlanak a vélemények a Catullus-kutatók körében. Az egyik tábor nyíltan szembehelyezkedik azzal az állásponttal, hogy a költemények egy Catullus által előre eltervezett rendezési szkhéma szerint helyezkednek el, a másik tábor ezt elfogadja. Az utóbbiak közé tartozik E.A. Schmidt is, aki ezt a kérdést vizsgálja egyik, a Philologusban megjelent cikkében.

A dolgozat első része ennek a cikknek az ismertetéséből és néhány a cikkhez fűzött kritikai megjegyzésből áll.

A 2. rész a Catullus-corpus verseinek elemzése és csoportosítása több szempont alapján /tematikai, metrikai, terjedelmi/ és a költeményeknek ilyenfajta vizsgálata is azt próbálja bizonyítani, hogy a gyűjteményen belül nem beszélhetünk tudatos, Catullus általi elrendezésről.

A dolgozathoz mellékelte ábrák ezt az állítást még szemléletesebbé és könnyebben érzékelhetővé kívánják tenni azzal, hogy egy-egy tematikai szempont alapján tüntetik fel a corpuson belül a költemények elhelyezkedését, ezzel is érzékeltetve a tudatos catullusi elrendezés hiányát.

G S E T N E K I Gábor /Budapest, ELTE/

az ember-állattól a kiteljesedett emberig

Dolgozatom tárgya Shakespeare a vihar című darabjának elemzése. Azt bizonyítom, hogy jelentésének középpontjában az emberi nem, az ember felszabadulása lehetőségének elvont reménye áll. A műben két perspektíva ütközik össze, az ember pusztulásának távlata és a lehetőségek felkutatására irányuló gesztus. A művet, Lukács György kategóriáját kissé kitérítve "az emberi nem" - drámatípusába sorolom.

A műben három alapvető létszintet vélek megkülönböztethetőnek:

- művészi-tudományos /Prospero köré épülő figurák/,
- politikai /Antonio és Sebastian, tehát a hajótörés áldozatai/,

- mindennapi - bornirt létszintet /Caliban és társai/

A vihar e létszintek viszonyát vizsgálja. Az egyes magatartások elemzését Lucien Goldmann "vision du monde" kategóriájának felhasználásával végeztem el. Mivel a darabban konfliktus nem bomolhat ki, mert az egyes létszintek között fennálló ellentmondások kibomlása az alapelvvel lenne ellentétes - ezért Shakespeare itt modelláló ábrázolásmódot használ. Ez az ábrázolás csak a lehető legszükségesebben felvázolt magatartásmódok, nem egyenített színrevitelét teszi lehetővé. Ebből következik továbbá a nem-drámai elemek eluralkodása.

Dolgozatommal az elmúlt években kibontakozott hazai

Shakespeare-reneszánsz e még érintetlen művét kívántam megközelíteni.

D A N E S C H József /Szeged, JATE/

Henry Miller és a beat irodalom

Dolgozatomban igyekszem kimutatni a Henry Miller és a beat irodalom között lévő kapcsolatokat.

Henry Millert és a beat nemzedéket legerősebben az ösztönösség és spontaneitás szálai fűzik egybe. Ugyanakkor léteznek filozófiai, erkölcsi és magatartásbeli kapcsolatok is. Véleményem szerint a két életmű egyaránt korábbi forrásokból is táplálkozik. A XIX. század nagy amerikai íróinak Thoreaunak, Emersonnak és Whitmannek individualista és anarchista hagyományai nélkül elképzelhetetlen ez a fejlődés. Az amerikai irodalomban azt a hagyományt képviselik, melyben az írók, művészek életfelfogásukat közvetlenül tették át a gyakorlatba és életükkel szenvedélyesen demonstrálták ezt.

Maga a beat mozgalom felbomlott ugyan, de hatását az Egyesült Államokban a 60-as, 70-es években végbemenő radikális ifjusági és diákmozgalmak mutatják.

D É R Terézia /Szeged, JATE/

Élőlények dologi szerepkörben Horatiusnál

A dolgozat kimutatja, hogy Horatius költészetében élőlények, főként állatok nevei gyakran fordulnak elő abl. instr. -ben olyankor, amikor a cselekvés elvégzéséhez /pl. áldozat bemutatása, ajándékozás, munkavégzés, szórakozás, lakoma, utazás stb./ szükséges eszközöket reprezentálják saját lényükkel. Ilyenkor az egyes példáknál részletesen kifejtett különféle okok következtében az élőlények elveszítik élő jellegüket, eldologiasodnak, élettelen tárgyként jelennek meg. Ez indokolja az abl. instr. használatát. Ugyancsak bemutatja a dolgozat, hogy foglalkozásmegjelölések is állhatnak abl. instr. -ben. Ezeket a foglalkozásokat rabszolgák vagy lenézett elemek folytatták. Ilyen volt a tonsor, a gerulus, a meretrix, és egy tulajdonnév /Davus/ is előfordul abl. instr. -ben. E példák értelmezésekor a szövegösszefüggésből adódó okok is elemzésre kerülnek. A vizsgálat eredménye, hogy ezekben az esetekben az ókori -- római -- társadalom sajátos szemlélete is kifejezésre jut, nevezetesen az, hogy a rabszolga nem ember, hanem szerszám. Ugyancsak az élőlények eldologiasodására utal az abl. rei eff. használata abl. auct. helyett. A dolgozat erre is felhoz példákat mind állatnevek, mind rabszolgát jelölő foglalkozásnevek esetében. Az abl. soc. és abl. auct. egyes előfordulásait felhasználja egyrészt a példák kiemelésére, összevetésére, másrészt annak igazolására, hogy a mondanivaló, a tartalom meghatározza a formát, jelen esetben a nyelvtani szerkezetek alkalmazását is.

D S Z A B Ó Éva /Debrecen, KLTE/

Egy sperlongai szoborlelet értelmezéséhez

Az 50-es évek végén Rómától délre feltárt sperlongai barlangpalota építményrendszere és márványszobrai azt a nem könnyű feladatot állították napjaink műtörténészei elé, hogy a leletekre vonatkozó antik források hiányában határozzák meg és helyezték el a császárkor művészetében a napvilágra került emlékeket.

A barlangban három nagyobb szoborcsoportot ástak ki, amelyek közül kettő azonosítása az ábrázolás alapját képező mitológiai jelenet egyedisége - Cyclopeia -, s a helyszínen talált írásos emlék utalása /saevitiam Scyllae/ - Odysseus kalandja Scyllával - miatt egyértelmű volt. A harmadik csoport értelmezése már nem ilyen könnyű. Az egyik oldalbarlangban lokalizált márványalkotás egy törött hajót ábrázol tatján egy vízbe zuhanó férfival. Az egyetlen írásos utalás, a helyszínen talált un. Faustina epigramma puppim in gurgite fractam szócsoportja megfelel a márványhajónak, de az ábrázolt személyt nem említi.

A dolgozat a fragmentum azonosítása során több koncepciót újraértelmez, mely szerint sem a Charybdis-kaland, sem a Scylla-epizód, /a másig fragmentum részeként/ sem Palinurus, Aeneas hajósa nem képezheti a kompozíció tárgyát. A dolgozatban ismertetett értelmezés a szobortöredékben Odysseus kormányosát látja a Hélios marháinak felfalását követő és büntető hajótörés során /Od.XII.409. skk/. A görög hős társainak pusztulását énekli meg az epizódban Homéros, s ezt a tragikus kalandot mintegy bevezeti az árbócrud sujtotta kormányos vízbe zuhanása. A végzetes hajótörést előrevetítő homérosi helyek /Od.I.5-9, XI.102-116, XII.139-140, 272-273, 286-290, 387-288/ filológiai elemzése és az eposz kompozíciójában betöltött szerepük vizsgálata igazolta az epizód központi helyét a műben és "alkalmasságát" a képzőművészeti megvalósításra.

A dolgozat további részében a megfelelő Odysseia helyek és a hajószobor összevetése is a fenti értelmezést kívánja alátámasztani.

F Ö L D É N Y I László /Budapest, ELTE/

A burzsoá-citoyen kettősség Defoe regényeiben

A korábbi, nem polgári irodalommal szemben Defoe-nál felmerül az az alapvető antinómia, amely a polgári lét egyik meghatározójává válik már a század végére. A burzsoá és citoyen kettősség fedezhető fel műveiben, s a dolgozat ezt próbálja tettenérni, megvizsgálva az antinómia mindkét oldalát, és az esetleges feloldási kísérletet is.

A burzsoá életvitel dinamizmusa és a citoyen életelv alapvetően statikus jellege feltételezi egymást, miközben a két oldal küzd egymás ellen. Hegel megjegyzése, amely szerint mindkét oldal ugyanannak az elidegenedett valóságnak egy-egy vetülete, meghatározóvá válik az elemzésben. A két oldal dialektikus kapcsolata kiválóan felfedezhető a citoyen életelv vizsgálatában. A moralizálás Defoe regényeiben nem más, mint a protestáns, a puritán etika megjelenése. Ez a vallás s etika ugyanakkor szoros kölcsönhatásban fejlődött a burzsoá /azaz gyakorlati/ lét kialakulásával, arra hatva és azáltal meghatározva. A Defoe hősök "következetlensége" /vagyis mást oselelednek és mást mondanak/ a kor kettősségének eredménye. Áthidalási mód a szerepjátszás, ami csak negatív megszüntetése az ellentétnek, pusztán belső kritikája annak. Defoe regényeiben a szerepjátszás mellett felmerül egy olyan alternatíva, amely az ellentétet radikálisan kiiktatja, s egy alapvetően más jellegű életvitelre fekteti a hangsúlyt: ez a sztoikus-epikureus életszemlélet, amelyet hősei több-kevesebb eredménnyel életük végére elérnek. Defoe világában az ellentét még nem fejlődött ki a maga teljes egészében, s ez az oka annak, hogy a sztoikus megoldás is tulajdonképpen félmegoldás marad. A regényekben nem jöhet létre az a megnyugtató lezárás, mint később azt tapasztalni lehet /Tom Jones, Wilhelm Meister stb./. Defoe magysága ennek ellenére vitathatatlan: a burzsoá-citoyen kettősséget a maga csirájában elsőnek ábrázolta az irodalomban.

H O R V Á T H Zsuzsanna /Debrecen, KLTE/

Leonyid Andrejev "A hét akasztott ember
története" című elbeszélésnek elemzése

Az orosz századforduló irodalmának egyik legjelentősebb képviselője Leonyid Andrejev. Dolgozatom témájával Andrejev olyan művét választottam, amely nemcsak az író eredeti tehetségéről, művészi képességeiről tesz tanubizonyságot, hanem a kor eseményeinek sajátos, érzelmi-hangulati lecsapódását is elének tárja. "A hét akasztott ember története" keletkezése alapján is figyelmet érdemlő olvasmány. Andrejevet Lev Tolsztoj halálbüntetések eltörléséért vívott harca ihlette ennek az elbeszélésnek a megírására. Dolgozatomban összehasonlítási alapként nagy szerepet kap Lev Tolsztoj két évvel korábban írt "Isteni és emberi dolgok" című, hasonló tematikájú elbeszélése. A tolsztoji hatás figyelembevételével mellett igyekeztem rámutatni arra, hogy Tolsztoj elsősorban a megoldást hozó eszmei vonalat domborítja ki művében, míg Andrejevénél a lélekábrázolás mélyül el. Megpróbáltam bizonyítani, hogy a közvetlen társadalmi problematika hiánya nem csökkenti az andrejevi alkotás művészi értékét. Részletesen foglalkoztam a halál, a halálvárás állapotának kérdéseivel mind a két írónál. Idézetekkel is igyekeztem bemutatni Andrejev művészi kifejezőeszközeinek gazdagságát, művének hatóerejét.

Dolgozatommal szeretném felkelteni a figyelmet az orosz századforduló irodalma, mindenekelőtt Leonyid Andrejev művészetére iránt.

I S Z T L Mária /Budapest, ELTE/

A tér és az idő Dosztojevszkij regényeiben

A dolgozat Dosztojevszkij négy nagy regénye /Bűn és bűnhődés, A félkegyelmű, Ördögök, A Karamazov testvérek/ tér- és idő-kategóriájának néhány aspektusát vizsgálja. A regények hely- és időstrukturájának felvázolása után – amit a függelékben közlök – lehetővé vált a Dosztojevszkijre jellemző tér- és időkezelés sajátosságainak kimutatása. Dosztojevszkij regényeinek idejére a drámaian koncentrált, összesűrített jellegű idő a jellemző. Dosztojevszkij azt a pillanatot ragadja meg, ahol meg lehet különböztetni a tettet és a sorsba forduló lezárulást. Ez a koncentrált idő kényszeríti a hősöket arra, hogy éppen e pillanatban kell cselekedniük.

Dosztojevszkijnél nem a cselekvésfolyamat ábrázolásán van a hangsúly, számára mindig az a pár perc a fontos, ahol összefutnak a szálak. A tér vizsgálatában elkülöníthetők a hősök szociális helyzetének megfelelő, az ennek nem megfelelő, és az ettől idegen helyek. Valamennyi regényre jellemző azoknak a helyeknek a leírása, amelyek elsősorban jelentősek a hős sorsalakulása és sorsfordulása szempontjából. Ezek a helyek jelentéktelennek tűnnek, járulékosak /utcák, kertkapuk, lépcsőházak, küszöbök/. Ha egy főhős van a középpontban, akkor egy főhős krízisének helye és ideje lesz a meghatározó, és ehhez viszonyulnak a többi hősök, s a főhős a tér-idő egységének meghatározó jelleggel lesz hordozója. Azokban az esetekben viszont, amikor az elbeszélő az epikus tér egységének, a hős pedig az idő egységének a hordozója, akkor a tér-idő egysége megbomolhat.

Dosztojevszkij nem írja le a házak, lakások belső terét; ő az átmeneti helyeket ábrázolja, az instabilitást ragadja meg.

A térkezelés sajátosságait a dolgozat fenomenológiai, szociológiai és részben politikai aspektusból elemzi, elméletileg általánosítva Dosztojevszkij e négy nagy regényének tér-idő alakítását alapvetően meghatározó jegyeit.

J A N Ó István /Szeged, JATE/

A modern angol dráma

A bevezető áttekintést ad a háboru utáni angol színház fejlődési lehetőségeiről. Az ötvenes évek angol színházának központi problémája az új tehetségek felkutatása volt. Kiemelkedő szerepet játszott ebben a Royal Court Theatre, Georg Devine vezetésével, és Joan Littlewood Theatre Workshop-ja, a Munkásszínház. A kezdeti próbálkozások után, John Osborne 1956. május 8-án bemutatott Dühöngő ifjuság c. drámája fordulópontot jelentett az új színházművészetben. A művet a kritikusok és a nézők többsége egyaránt lelkesen fogadta. Cselekménye a jelenkorban játszódik, szereplői "mai fiatalok", központi problémái az ötvenes évek Angliájának társadalmát tükrözi.

A modern angol dráma másik kiemelkedő egyénisége Brendan Behan. Hányatott életű író, élettapasztalatai drámáiban tükröződnek. Két főműve a Reggeli üvöltés és A tusz. Az előbbiben börtönbeli tapasztalatai elevenednek meg, az utóbbiban az IRÁ-val való kapcsolata tükröződik. A két művet Joan Littlewood mutatta be először.

Arnold Wesker drámáiban a szocialista eszmékért küzdő munkásság jelenik meg. Első jelentős műve A konyha, melynek színhelye szimbólummá válik. Főműve egy trilógia, melyben egy munkáscsalád életét mutatja be. Sikeres műve a Királynő katonái is, melyben egy RAF kiképző bázisról ír. Az ő javaslatára alakult meg a Centre 42. Az új angol dráma fontos képviselője John Arden. Fő művei: Éltek, mint a disznók, melyben társadalmi problémák jelennek meg. A Musgrave őrmester táncá Arden személyes tiltakozása a háboru ellen. Az író nyilatkozata művéről, állásfoglalása hőseivel szemben. A darab az abszurd színházhoz közelít, de brechti vonásokat is tükröz.

Az Utószóban megemlítettem a modern angol színház "tradicionalista" és "abszurd" irányzatát, a "well-made play" hatását a felsorolt írók műveire, és összegeztem a "dühös fiatalok" jelentőségét.

J U H Á S Z Márta /Debrecen, KLTE/

A humor elméleti és funkcionális vizsgálata
/Marcel Aymé/

A dolgozatnak kettős célja van: egyrészt kísérlet a humorról eddig kialakult főbb elméletek kritikai értelmezésére; másrészt ebből kiindulva a humor funkcióinak és megjelenési formáinak áttekintése és bemutatása egy kiválasztott XX. századi prózairó, Marcel Aymé novellái alapján

A dolgozat nagyobb hányadát következésképpen az említett elméleti rész adja, mivel a humorról eddig megjelent több száz vélemény, egymásnak ellentmondó elmélet bizonyítja, milyen problematikus esztétikai-irodalomelméleti jelenségről van szó. Éppen ezért a kérdés alapos vizsgálatot igényel. Ugyanakkor kísérletet teszek a humor lényegének újfajta szerkezeti megragadására.

A dolgozat második része Marcel Aymé humorteremtő módszerének feltárása. Vizsgálataimat a novellákra korlátoztam, egyrészt a megszabott terjedelem miatt, másrészt mert a legtipikusabb példákat éppen ezekben találtam.

A zárórészben megpróbálok röviden választ adni arra, hogy milyen szerepet tölt be a humoros ábrázolási mód Aymé művészetében.

K A T O N A Judit /Debrecen, KLTE/

Az egyén és társadalom viszonya
Harold Pinter drámáiban

Manapság korunk drámairói nemcsak darabjaikban foglalnak állást különböző kérdésekben, hanem más lehetőségeket is megragadnak erre a célra. Pinter esetében is ez tapasztalható és így jó, ha az ember tisztában van az író állásfoglalásával a színház céljával kapcsolatban. Itt kifejti, hogy miért viseltetik ellenszenvvel a didaktikus vagy moralista színházzal szemben.

Igen jellemző, hogy Pinter szereplői csaknem mindannyian saját bezárt, elszigetelt világukban élnek s ez a létezési forma menekvést jelent számukra az ellenséges külvilág elől. Ezt tükrözi a "Születésnap" c. darab, melyben a főszereplő kívül akar maradni, el akar szigetelődni a külvilág elől. A "Szoba" c. darab szintén erre a problematikára épül. Az "Étellift" című darab nem más, mint a kispolgári elidegenedés tükröződése. A "Gondnok" című darab igen nagy jelentőségű Pinter munkásságában. Itt a szereplők viszonyán, kölcsönhatásán van a fő hangsúly. Helyet kap Pinternél a család szerepe is, nevezetesen a "Hazatérés" c. darabban, ahol a nő birtoklásáért folytatott harc motivuma is fellelhető. A "Régi idők" c. darab szintén az emberek közötti viszonyokat világítja meg.

A figurák háttere ismeretlen Pinternél. Ez azért van így szerinte mert a valóságban is elhanyagolódnak ezek a dolgok és csak maga a cselekedet válik fontossá. Pinter nézetei sok vonatkozásban közel állnak az egzisztencializmushoz. Az egzisztencialisták és Pinter is a 20. századi konfliktusai közepette gyökerüket veszített és eltévedt emberek bizonyos csoportjának élményeit szakítják ki konkrét történelmi talájkából és ruházzák fel az örökkévalóság jegyével.

K A Z A I Magdolna /Szeged, JATE/

A Monumentum Ancyranum felfedezésének
történetéhez

Verancsics Antalnak, nagyműveltségű humanistáknak epigráfiai munkásságát a hazai és külföldi szakirodalom meglehetősen elhanyagolja. A dolgozat ezt a hiányt kívánja pótolni, mégpedig tisztázva a humanista főpappnak a Monumentum Ancyranum felfedezésében, lemásoltatásában megnyilvánuló érdemeit, melyek szinte Mommsen óta továbbélnék. A dolgozat továbbá nyomon követi Verancsics kéziratot másolatának szerepét a felirat ismertetésében. 1./ A felfedezés körülményei vonatkozásában a kutatók általában még mindig Mommsen közléseit veszik át - tévedéseivel együtt. 2 / Így I. Ferdinánd helyett II.-at írják, s császárként emlegetik a követség küldésének időpontjában, noha csak öt évvel később lett császár. 3./ A Monumentum Ancyranum történetét vizsgálva a kutatók Verancsicsról el szoktak feledkezni. Pedig Mommsen - Busbeq alapján - őt is említi, igaz, hogy egri püspöknek mondja az akkori pécsi püspököt. 4 / Maróti Egon hivatkozás Verancsics konstantinápolyi utjáról beszámoló leveleire pontatlan. A levelek, sőt a napló e része is elvesztek. Tardy Lajos nemrég megjelent diplomáciatörténeti munkájában Verancsics rovására a küldöttség másik tagjának, Belsey Jánosnak érdemeit hangsúlyozza túlzottan és alaptalanul. Azonkívül Busbeq nálunk is könnyen hozzáférhető latin nyelvű kiadása helyett egy különben pontos német fordítást használ, de maga pontatlan és célzatosan tévesnek tűnő magyar fordítást ad. 5./ Megállapítható, hogy a széles körben ismert Gruyter-féle feliratgyűjteménybe Verancsics szövegmásolata került. Még érdekesebb az a tény, hogy Verancsics szerepéről a Monumentum Ancyranum felfedezésében, másolati példányáról, s arról, hogy ezen alapul Gruyter kiadása, már 1740-ben hirt adott Czwithtinger Dávid.

K Á D A S Katalin /Budapest, ELTE/

Kísérlet Thomas Mann Doktor Faustusának
értelmezésére

A dolgozat a mű értelmezésére tett önálló próbálkozás. Abból a felfogásból indul ki, hogy a Faustus központi eleme a főhős szintézis-teremtésre, létértelmezésre való törekvése; ennek a törekvésnek az okát, kibontakozását, határozott irányba terelődését, végül csődbejutását próbálja meg nyomonkövetni, elsősorban a főhős, Adrian Leverkühn életének ebből a szempontból történő elemzésével.

K E R É K G Y Á R T Ó Béla /Debrecen, KLTE/

- Stílus és magatartás
/J. Kerouac Uton c. regényének elemzése/

Ez a dolgozat, amely egy nagyobb munka önálló része, előfeltételként támaszkodik a két központi alak, Dean és Sal leírására, a mű közvetlen-tartalmi rétegének vizsgálatára. Ezekből kiindulva itt az egész mű felépítését megszabó sajátosságokat keressük. Célunk, hogy a forma összetevőit, a forma változásait ne formálisan, elkülönítve, hanem funkcionálisan, azaz a magatartással összevetve vizsgáljuk. A forma, a stílus belső vizsgálata tehát a magatartás vizsgálata is egyben és fordítva. Adekváttságuk esetén válik a műalkotás hiteles esztétikai tette, s ennek fogalmi feltárása, konkrét egymásban létük felmutatása révén állhat a műalkotás érzéki tárgyként, valóságos emberi tetteként előttünk, s az interpretációnak ez a mozgása egyben szembesítés saját emberi lehetőségeinkkel.

K E R P I C S Klára /Szeged, JATE/

W. Borchert: Bill Brook

Dolgozatom tárgya Wolfgang Borchert "Bill Brook" című történetének szerkezeti elemzése. Az elemzésben a történet kompozíciójának megvilágítására törekedtem a műben kimutatható ellentétek, párhuzamok, illetve előreutalások, késleltetések vizsgálatának alapján. Ezeknek a mechanizmusoknak az érvényesülése során szerveződik át az irodalmi mű szövege: új jelentéstartalmakkal gazdagodik.

Az interpretáció lényege egy megismerési, illetve felismerési folyamat magyarázata, amely a főhős tudatvilágában mélyreható változást eredményez.

A történet főhőse, Bill Brook, egy harmonikus, ideális világból, a kanadai Hopedale-ből hirtelen a háború utáni Hamburg problémáktól terhes világába kerül. A két világ közötti ellentmondásos viszony csak fokozatosan tárul fel a főhős számára. Egy kezdeti látszatazonosság Bill Brook tapasztalatai, élményei nyomán ellentétbe fordul. Az újabb világ fokozatos megismerése azonban annak megértéséhez, elfogadásához vezet, amely tulajdonképpen ismét egyfajta azonosulást jelent. Ez az ellentmondásos viszony a történetben olyan motívumok által fejeződik ki, amelyek ambivalens tulajdonságokkal rendelkeznek: a főhős "világait" jelentő mindkét rendszerben értelmezhetők. Bill Brook számára Hamburg valóságának megismerése a háború, a halál szimbolikus átélésével párosul. A reális múlt átélése visszavezeti őt a történet fiktiiv múltjába, amelynek során felismeri hopedale-i világának igazi értékét, ideális síkon mozgó gondolatvilága átkerül egy reális síkra.

A dolgozat befejező része az elemzés eredményeit összefoglalva pontosabb képet próbál adni a főhős "világairól", valamint fejlődésének mozzanatait próbálja absztrakt formában kifejezni, amely lehetőséget nyújthat más, tematikájukat tekintve különböző történetek összehasonlítására, amely hozzájárulhat egy esetleges létező típus kimutatásához.

K L A U B E R Mária /Budapest, ELTE/

Modellteremtés a mai szovjet irodalomban

Dolgozatomban olyan műveket elemzek, melyeket az előzetes erkölcsi-filozófiai végiggondolás jellemez. Ezt a prekonceptión alapuló redukált helyzetteremtést neveztem modellálásnak, mely lehetővé teszi az emberi magatartásformák erkölcsi vizsgálatát. Camus *Pestis* c. regényében a betegség, Bikov *"Az ut végén"* c. novellájában a háború, Ajtmatov *Fehér hajó* c. kisregényében a mese az a katalizátor, mely a szereplőkből valódi, erkölcsi magvukat, emberi lényegüket igazán jellemző reakciókat vált ki.

Ajtmatovnak ebben a művében nem csupán az emberi magatartásformák modellálódnak; viszonyaik a társadalmi viszonyok emberiesített modelljét adják. Ennek oka, hogy a mesei módszer a mű szervező elemévé válik. A kis közösség, a család viszonylatai a nagy család, a társadalom viszonyaira utalnak, annak lecsapódásai. A mesének, ill. a hagyomány más formáinak központi szerepe mindig is jellemző volt Ajtmatov művészetére. A legfontosabb Ajtmatov-művek e szempontból való elemzésével próbálom kimutatni, hogy a hagyomány pozitív értékelése a szocializmus belső problematikájának ábrázolásakor alakul csak ki - tehát Ajtmatov két utolsó művében. A társadalmi modellálást a hagyomány /a mese/ szerves ismeretén és Ajtmatov tehetségén kívül az író kirgiz volta teszi lehetővé. A kis ország viszonyai megengedik a társadalmi modell belelátását a természetes életviszonyokba.

K O H L E R Katalin /Szeged, JATE/

Tennessee Williams hőseinek pszicho-
patológiája

Bontásra vár a Williams-hősök háza. De ők még nem költöztek ki belőle, az utolsó pillanatokban is állnak az omladozó épületben, magukhoz szoritják törött játékaikat, és a festék beissza könnyeiket.

Hogyan kerül ez a sok értelmetlen cafrang Williams ártatlan, tiszta hőseire? Tetten kellene érni azt a pillanatot, amikor irreverzibilissé válnak a lelki folyamatok, amikor lebillenek a végtelenbe tartó sinről.

A dolgozatnak nem célja az egyes drámák dramaturgiai elemzése, mindössze a legérdekesebbnek ítélt pszichopatológiai esetek főlvázolásával annak bemutatása, hogy egy huszadik századi drámairó milyen rettegéssel, milyen költőien, és milyen biztos pszichológiai ismerettel rajzolja elénk az Őrület apokalipszisét.

L A K A T O S Éva /Debrecen, KLTE/

Homérosi motivumok az Aeneis VI.
-énekében

Dolgozatom célja Vergilius 6. énekének összehasonlítása az Odysseia Nekyia jelenetével, azaz a 11. énekkel.

A vergiliuszi eposz 6. énekét már nagyon sokan vizsgálták. Elég csak utalni E.Norden monumentális kommentárjára. A téma minden oldalu kimerítése ugyszólván lehetetlen.

Dolgozatomban az énekben található problémáknak csak egy töredéke került vizsgálat alá.

Arra keresek választ, néhány példát kiragadva, hogyan alakította át Vergilius a római érdekek megfelelően a görög eposz idevonatkozó részeit. Mennyiben vette át elődjei mintáját, s mennyiben alakította át saját kora követelményeinek megfelelően, amikor is a tulvilági sors kérdése olyan fontossá vált az emberek számára.

Petőfi és az antikvitás

Irodalmi művek elemzésénél mindig érdekes és fontos kérdés az, hogy az író az őt megelőző korok irodalmának milyen hatásai érték. Hiszen általános jelenség, hogy minden kor írói és gondolkodói keresik az elődöket, gondoljunk itt csak a reneszánsz és az antikvitás, a német klasszicizmus és a görög kultúra, vagy a francia klasszicizmus és a latin költészet kapcsolatára. Ha megnézzük a XVIII-XIX. sz. magyar irodalmát, itt is azt láthatjuk, hogy nagy költőegyénségeinket, Petőfi elődeit, sok szál kapcsolta az antikvitáshoz /Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty/. Felmerül azonban a kérdés, hogy egy olyan költő életművében, mint Petőfi, aki robbanásszerű változást jelentett irodalmunkban, aki a költészet minden terén eredetien újat alkotott, beszélhetünk-e az előző korok, esetünkben az antikvitás jelentős hatásáról, s hogy egyáltalán milyen hatásról lehet szó. Erre keressük a feleletet dolgozatunkban, s szeretnénk előrebocsítani azt, hogy nem törekszünk a kérdés egyértelmű megoldására, csupán eddigi vizsgálódásaink eredményét rögzítjük.

A munka irányítója: dr. Bollák János tanársegéd

A pályaművet készítették: Déri Tibor, Kovács Éva, Négyesi Mária, Tábor Eszter, Tiba Judit, Vodila Éva

Az adatgyűjtésben részt vettek: Heltai János, Papp Zsófia, Szabó Zsuzsa, Zádor Éva

M A D A R A S Zsuzsa /Szeged, JATE/

Személyek és tárgyi világ kapcsolata
Harold Pinter drámáiban

A II. világháború után az angol társadalmi életben balra-
tolódás figyelhető meg. A drámai műfajban ez oly módon jut
kifejezésre, hogy megjelenik a társadalom számkivetettjei
iránt érzett rokonszenv, a főhősök limlomok közt élő csavar-
gók. Az egzisztencialista filozófia hatása érződik a francia
nouveau roman regényein, s az angol új hullám drámáin egyaránt.
Az identitás, motiváció és verifikáció kérdései a jelenkori
filozófia és irodalom állandó problémái. Az identitás kérdése
Pinter drámáiban is jelentős szerephez jut /a Szoba, Az étel-
lift és a Gondnok c. darabokban/.

Pinter első drámájának kiindulópontja - egyben a darab címe
is - A szoba, a későbbi darabok alapvető jelképe. A szoba meg-
véd, meleget ad, és teljes elszigeteltséget nyújt az itt élde-
gélő házaspárnak, míg nem a vak fátum - sajnos tulságosan is
evidens módon - egy vak néger képében be nem kopogtat az ajtón...
A szerző a darab részletes elemzése során először a szereplők
közötti kommunikációt, majd a tárgyak szimbolikus jelentését
vizsgálja.

Az étellift c. darabban Pinter az elidegenedés jelenségét
jelenségét nem mint tényt, hanem mint folyamatot ábrázolja.
A gondnok c. darabban a külvilágból érkező betolakodó dülja
fel a szoba nyugalmát, trió alakul ki, amelyben a konfliktu-
sok variálódására még nagyobb a lehetőség. A dráma elemzésekor
a dolgozat szerzője a kommunikáció és identitás kérdéseivel
foglalkozik részletesebben.

A befejező részben a szerző a szubjektum-objektum viszonyának
zavaraival, valamint a "defetiszizáló fetiszizmus" paradox jelen-
ségével foglalkozik. Megállapítja, hogy a pinteri abszurd
drámában a kellékek mint akció- és kommunikációpótlék lépnek
fel.

Végül a szerző röviden összehasonlítja Beckett és Pinter szem-
léletmódját.

M O L N Á R István /Budapest, ELTE/

A festészeti és az epikai megjelenítési mód
Dosztojevszkij művészeti gondolkodásában

Perov Dosztojevszkij portréja az író a legjellemzőbb, a legkifejezőbb pózban örökíti meg. Az író és a festő művészeti koncepciója főként a termékeny pillanat megragadásában érintkezik. Dosztojevszkij és a képzőművészet /elsősorban a festészet/ viszonya széles kérdéskomplexust ölel fel.

I. A kapcsolat fő megjelenítési formái:

1. Gyakori képtárlátogatások a nyugat-európai utak során /elsősorban Drezda, Basel/
2. A kedvenc képek ismételt szerepeltetése a művekben / pl.: Raffaello: Sixtusi Madonna ; Claude Lorrain: Acis és Galathea; Holbein: Halott Krisztus/
3. Dosztojevszkij vázlatai, jegyzetei, rajzai, melyeket a művekhez készített.
4. Fénykezelés, fényviszonyok /gyenge megvilágítottság mellett hirtelen, erős fényfelvillanások/.
5. Szinkezelés. Kevés szín alkalmazása.

II. A képzőművészeti /festészeti/ és az epikai viszonyának lényegi-tartalmi, funkcionális vonatkozásai.

1. Dosztojevszkij festészetre vonatkozó értékeléseinek fő kritériuma az eszme megragadása.
2. A festmények ismételt és rendszeres előfordulása a Dosztojevszkij művek eszmei-gondolati rendszerében, architektonikai strukturájában lényegi funkcionális szerepet játszik /pl. A félkegyelmű - Holbein Krisztusa/.
3. A fény- és szinkezelés általános visszafogottsága közben pillanatszerűen megjelenő fények és színek kontraszthatása elősegíti a lényeg érzékletesebb megjelenítését, sajátosan expresszív plaszticitást hoz létre.

Az általános problémafelvetésre az egyes művek e szempontból végzendő konkrét elemzése következik majd, mely további következtetések levonására nyújt alkalmat.

Az eddig kifejtett problémák alapján kialakult kép szervesen beilleszkedik Dosztojevszkij gondolati és alkotói rendszerébe.

O R O S Z István /Budapest, ELTE/

"Megérteni és megértetni..."

/A nagy utazás, A versenyló halála és a Biliárd fél
tizkor c. művek összehasonlító elemzése/

A dolgozatban tárgyalt mindhárom mű az embernek saját integritása megőrzéséért folytatott különböző intenzitású, de végső-
soron eredményesnek bizonyuló harcát tárja elénk. Ez azonban
egyik mű esetében sem jelent valamifajta valóságtól elrugaszkodott,
a valóság hatékony ellentmondásaitól eltekintő, vagy azokat önkényesen feloldó ábrázolásmódot. Sőt, e három kisregénynek éppen az a legjellemzőbb vonása, hogy ezeknek az ellentmondásoknak megfelelő bemutatása mellett, egy ezekből, és részben ezek ellenére kibontakozó, a valóságban meglévő tendenciákra támaszkodó emberi erőfeszítést állít ábrázolása középpontjába. Itt azonban fel kell mindjárt hívni a figyelmet arra, hogy a hangsúly az egyes műveken belül erre az emberi erőfeszítésre kerül, s ezáltal egy bizonyos hangsúlyeltolódás jön létre, ami a műalkotás autonóm világán belül lényegesen nagyobb szerepet biztosít ennek az emberi harcnak, mint amilyen a valóságban rendelkezik. Itt egy művészileg tudatosan vállalt kiemeléssel és szelekcióval állunk szemben. Természetesen minden igazi műalkotás szükségszerűen bizonyos kiválasztás segítségével születik. Ebben az esetben azonban olyan sajátos formai megoldásról van szó, amely meghatározott helyet biztosít a kisregénynek a prózai műfajok között. A kisregény ugyanis hasonlóan a regényhez és ellenétben a novellával, totális világábrázolásra törő műfaj, totalitása azonban tudatosan vállalt "sűritett", "egyszempontu" totalitás. A tárgyalt három mű esetében ez az "egyszempontuság" formailag különbözőképpen valósul meg, viszont mindegyik esetben a fentemlített kiemelő, szelektáló tartalmi funkcióval rendelkezik. Elemzésünk tárgya az, hogy miképpen segíti elő ez a sajátos formai megoldás a tartalmi mozzanatok kifejeződését ezekben az alkotásokban.

P A T K Ó S Éva /Budapest, ELTE/

Az írói hang szerepe Gorkij "Klim Szangin
élete" című regényében

A dolgozat egyik célja a szangini magatartás vizsgálata olyan problémák felvetésével, melyek a XX. századi nagyepika legfontosabb kérdései: külső és belső világ közötti intenzív kölcsönhatás, a személyiség, gondolkodás és cselekvés harmóniája, a cselekvés, mint az egyén önkifejezése.

A másik cél annak bemutatása, hogyan vitatkozik állandóan az írói hang a főhőssel. A regény első, sikerültebb részében rendkívül bonyolult ez a vita, hiszen a két hang időnként látszólag egybeolvad, időnként élesen elválik egymástól, hogy a szatirikus fölényel Gorkij rálátást teremtsen hősének jellemére. Időnként az írói hang szinte eltűnik a teljes objektivitás mögött, persze az események, tények csoportosításában állandóan jelen van. A későbbi kötetekben elszintelenedik, egyoldaluvá válik ez a viszony, Gorkij egyre direktebbül, egyre egyértelműbben ítéli el hőset. A dolgozat megpróbál arra is feleletet keresni, miért szükségesü többé-kevésbé az elszintelenedés, milyen ellentmondás feszül a két alcim - Egy üres lélek története és Negyven év krónikája - együttes követelésében.

P Á L F I Ágnes /Budapest, ELTE/

A lírai és az epikus szemlélet kölcsönhatása
Puskin "A bronzlovas" e. poémájában

Ez a dolgozat egyetlen mű, Puskin Bronzlovasának elemzésére vállalkozik. Alapvetően két, módszerében és eredményeiben eltérő részből áll. Az első rész /Puskin önarcképe/ alapvetően esszéisztikus megközelítésű, de az elemzés középpontjában már itt is a műfaji problematika áll. Már itt is fölvetődik a műfajokban, vagyis a nagyobb szerkezetben megnyilatkozó puskin szándék és a közvetlen lírai szó viszonya, de e viszony tartalmi értékelésére ez a rész még nem vállalkozik, illetve még csak egyfajta elvontságában ragadja meg azt: nem annyira eredményt, egységet láttat ebben a szemléleti kettősségben, mint inkább Puskin világgépének válságát.

A dolgozat másik része a műhöz kapcsolódó szakirodalom rövid áttekintése után már úgy veti fel a műfaji problematikát, mint Puskin speciális viszonyát a konvencióhoz, az irodalmi hagyományhoz; már nemcsak epikus megformáltságot, de tartalmat, történetileg is fontos szemléletet láttat ebben a viszonyban. /A Bronzlovas elemzéséhez; Hol jelenik meg az új szemlélet a Bronzlovasban?/

A zárófejezet /A Bronzlovas szerkezetrajza/ - most már a műfaji kérdéseken túl - folyamatában vizsgálja a mű egyszerűsített szerkezet-modelljének alakulását. Ezzel a módszerrel próbál pontosabb, konkrétabb választ adni a dolgozat legalapvetőbb kérdésfelvetésére: Milyen értéke van, milyen szemléletet hordoz a líra és epika puskin szintézise ebben a műben?

P Á L József /Szeged, JATE/

A XX. sz. első felének olasz irodalma
és a Nyugat kapcsolata.

Jelen dolgozatom egy nagyobb tanulmány része. Századunk elején a meginduló új magyar irodalom egyik programja a nyugatosodás. Ebben elég jelentős - ha nem is fő - szerep jutott az olasz irodalomnak. A magyar költők itáliai táj- és kulturélményei csak segítették elmélyíteni az olasz szellemiség hatását.

Vizsgálódásaim két dátum köré koncentráálódtak: 1910 tájára és az 1920-as évek közepére. Az első időszakban a mindent befogadás jellemezte Osváthnak és a Nyugat költőinek szerkesztői, művészi elveit. D'Annunziót meg a futuristákat hangosan üdvözölték akkor nálunk; az olasz irodalom e két irányzata - mert D'Annunziót is nevezhetjük annak - tipikusan összeurópai jelenség volt, s egybefonódva más áramlatokkal /szimbolizmus, szecesszió stb./ együtt alakították a Nyugat esztétikáját. Itt a kapcsolat még elég szoros.

Az olasz irodalom hagyományaihoz következetesebb ága a verismo és a verismo-lirico kezdetben halk szava lassanként talált nálunk visszhangra, de tartósabban megmaradt. A 10-es években nagyjából közös vagy hasonló törzsből D'Annunzió és a futuristák jobbra, Babitsék inkább balra hajoltak. A fasizmussal szembehelyezkedő költőink egyre szigorúbban ítélik meg az akadémiussá lett olasz költőket. E vonatkozásban munkám második része "fordított recepció". Kosztolányi és Babits ekkor éreznek igazán mély rokonságot a crepuscolare és ermetismo irodalmával.

Több tényezőt próbáltam egyszerre figyelembe venni: a hivatalos olasz irodalom belső átalakulását, jobboldalosodását, a Nyugat más irányú fejlődését - ermetizmóval párhuzamosan -, s azt: miként jut kifejezésre az eszmei, ideológiai alap kettéválása az alkotói módszer és stílus elkülönülésében.

P I N C Z É S István /Debrecen, KLTE/

Versritmus és műfordítás

Az angolból fordított versek ~~mag~~ részének metrikai hibája, hogy az időmérték visszaadására való törekvés nem számol a spontánul is érvényesülni kezdő magyaros hangsúlyos hatásokkal. Így a magyar olvasó olyan ritmusélményhez jut, ami nincs összhangban a lírai költemény tartalmi, esztétikai sajátosságaival.

A dolgozat vizsgálja az angol és a magyar ritmusalkotó tényezőket, feltárja közös jellemvonásaikat, rávilágít a magyar nyelv kettős ritmizálási hajlámára, ami az angol monometrikus időmértékkel szemben határozott nyeresége nyelvünknek: a hangsúlyos, ill. időmértékes ritmuselv különböző természetű nyomatékainak összekapcsolása vagy megosztása révén új ritmusminőség, ritmusesztétikai élmény keletkezik. Ezáltal a költői-műfordítói nyelvi kifejezőmód lehetőségei bővülnek: komplex lírai tartalmak kifejezése válik lehetővé a bimetrizálás biztosította lehetőségek kihasználásával.

Az angol és a magyar metrum jelölésére egyaránt alkalmas közös jelrendszert ír le, mutat be a dolgozat, mely jelöli a hangsúlyt, az időmérést, az arsis erőségének fokát, az értelmi nyomatékot.

A dolgozat másik része konkrét fordításpéldákat vizsgál metrikai szempontból; igyekszik a modern verstantudomány eredményeit a műfordítás gyakorlatában is hasznosítani.

R A K O V S Z K Y Zsuzsanna /Budapest, ELTE/

A szabadvers funkciója W.Whitman, T.S.Eliot
és József Attila költészetében

A dolgozat W.Whitman Crossing Brooklyn Ferry, T.S.Eliot Waste Land, József Attila Csak a tenger jött el... c. műveinek verstani elemzésével a szabadvers különböző típusait hasonlítja össze, majd a Téli éjszaka elemzésével a szabadversnek kötött versformára való hatását vizsgálja. A három költő különböző gondolatrendszere megmutatkozott a versformán is, a szabadvers érzékenynek bizonyult a történelmi, gondolati, lélektani körülmények különbségére: Whitman himnikus lelkesedését éppúgy kifejezte, mint Eliot gunyosan vagy tragikusan ellenpontoszó módszerét, Whitman demokratikus társadalomszemléletét, mint Eliot konzervativizmusát. Nem lépett át a próza vagy a dráma területére sem, a valóságnak a költészetben eddig szokatlan elemeit tette verssé. A kötött forma hiánya nem csupán az attól való szabadságot jelentette, funkciója volt.

József Attila korai szabadversének eszközei a költő későbbi, kötött versformáit gazdagították. A Téli éjszaka elemzése megmutatta, hogy a kötöttség és a kötetlenség az ábrázolás egymást kiegészítő eszközei.

SCHÖNAUER Ágnes /Budapest, ELTE/

A halál mint a katartikus megújulás eszköze
Thomas Mann József-tetralógiájában

A dolgozat a Thomas Mann-életműben sok helyütt felmerülő és pályáját végigkísérő "halál által megnyert élet problémájával" foglalkozik. Jelen esetben a "halál" fogalma nem a köznapi értelmezéssel azonos, hanem egy periódus katarzisszerű lezárását jelenti. Legszembetűnőbb ez a főhős, József életútjában. József élete három szakaszra tagolódik. Az elsőben, a verembe dobításig terjedően, József saját érzéki-fizikai kiválóságára szellemi felsőbbrendűséget próbál építeni, ez azonban hiábavalónak bizonyul. A testvérek, azaz a törzsi hagyomány leleplezi illúzióit.

A második szakaszban, a börtönbe jutásig, fordított módon, szellemi fölényre próbál építeni, ám ez nem bizonyul elég erősnek Mut-em-Enet érzéki szenvedélyének szublimálására. Börtönből való szabadulása után József mind érzéki-fizikai, mind szellemi-intellektuális téren olyan tulajdonságokat mutat, amelyek képessé teszik őt Egyiptom vezető posztjára. A közösségért végzett munkában azonban benne vannak a hatalomért való vágy elemei.

József beállítottsága alapvetően világi, ellentétben a szellemi érdeklődésű Jákóbbal. Az ősi szokásrendszert Jákób képes a humanista érzelmiség jogán bizonyos fokig megváltoztatni. Józsefből ez az érzelmiség hiányzik. Kettőjükben a humanista és az életművész személyiség ellentéte jelentkezik.

S Z A B Ó Mária /Debrecen, KLTE/

Catullus 17. carmenjének elemzéséhez

A verset Catullus korai, provinciális életet tükröző művének tartják. A költemény színhelye Colonia, azonban nem azonosítható teljes biztonsággal, mert vagy a földrajzi feltételek nem felelnek meg, vagy nem tudnak róla, hogy az adott város Catullus idejében colonia lett volna. A versben szereplő pons longusnak szakrális jelentősége van, s az öreg rozoga fahíd inkább párhuzamba állítható a római pons subliciusszal, mint a mocsári hidakkal. A hidon lezajló szent cselekmények a Saliosok táncát jelentik, erre utal a ludere szó és a Salisubili, akár névnek tekintjük, akár rituális felkiáltásnak. A tánc emlegetésével az a célja Catullusnak, hogy nevetségessé tegye a régies szertartást. A Saliosok szerepeltetése a versben ismét római vonás. Utalás történik az Argei ünnepre is, melyet kizárólag Rómából ismerünk. Eredetével és jelentőségével kapcsolatban sokféle elképzeléssel találkozunk. Valószínűleg a régen a rómaiaknál is szokásos emberáldozatot helyettesítette. Ezzel függ össze a sexagenarios de ponte szólás. Catullusnál is összekapcsolódik a tréfás engesztelő áldozat és a közösség számára haszontalan ember eltávolítása: az áldozatul szánt municipes tulajdonságai akár egy sexagenariusra is vallhatnak. Catullust gyógyító szándék vezeti, nem célja a férj elpusztítása. Nem személyes élménye indította a vers megírására, hanem a közösség nevében szól. A vers témája nem tekinthető provinciálisnak, sem jelentéktelennek. Kompozíciójára jellemző, hogy a feleségről szóló rész központi helyet foglal el. Az itt elhelyezett szólóhasonlat a c.63-mal és a házasság témájával való kapcsolatot hangsúlyozza. A költemény Priapeius versmértékben íródott, mely szintén az epithamionokkal való összefüggést mutatja, így a vers a c.61. párjának tekinthető. A Glyconeus és Pherecrateus latin nyelvre való átültetése Catullus érdeme, erre csak egy igen képzett költő vállalkozhatott. Még ebben a komplikált versmértékben is tetszése szerint játszik a hangokkal. Stílusára jellemzőek a vulgarizmusok, szidalmazó szavak, kétértelműségek, de ezek később is megtalálhatók Catullusnál. A híd és az ünnepek római vonatkozásai, valamint a mondanivaló azt mutatja, hogy a verset a római közönségnek szánta Catullus. A kis rémekmüben megmutatkozó költői képességek inkább érett, mintsem fiatal költőre vallanak.

S Z A F F K Ó Péter /Debrecen, KLTE/

Samuel Beckett következetessége a "szereplő-
drámától" a "hang-drámáig"

A dolgozat arra törekszik, hogy Samuel Beckett dramaturgiai következetességéről adjon átfogó képet.

"Mi a 'hang-drámája'? Erről akkor beszélhetünk, ha a színpadon nincs sem szereplő, sem díszlet, pusztán hangot hall a közönség és a dráma tulajdonképpen a hang és a közönség tudata között zajlik le. A konfliktus abból adódik, hogy a közönség, a néző, helyesebben a hallgató olyan szituációba kerül, mintha befognák a száját és így kellene valakivel beszélgetnie, sőt vitatkoznia. Vannak olyan pillanatok, amikor szeretne közbeszólni, vagy akár kérdezni, de ezt nem tudja megtenni és így a ki nem mondott mondatok, vélemények konfliktussá változnak át a tudatában, amely végülis belül okozza a katarzist."

A dolgozat bemutatja, hogy Beckett hogyan alkalmazza a redukciót a színpad térkialakításában, a szereplők számának csökkentésében, a szereplők "megsemmisítésében". Igyekszik megtalálni az összefüggést a beckett-i színpad geometriai formája és a következetes redukció között.

Végül párhuzamot von Beckett drámairói tevékenysége és a polgári filozófia legjelentősebb és legdivatosabb irányzata: az egzisztencializmus között.

S Z Ó Z E P A N Woronowicz /Budapest, ELTE/

A tudati és a valóságos történések
logikája

A dolgozat Dosztojevszkij egyik korai kisregényét, A hasonmást elemzi.

A megközelítés módszerében hősközpontu, ami természetszerűleg adódik abból, hogy Dosztojevszkij ezt a művet egyetlen hős középpontba állításával építette föl. A dolgozat éppen azt a kérdést feszegeti, hogy miben is áll voltaképpen ez a dosztojevszkiji hőskonceptió.

Az epikus alak és a szociális struktúra regényi építkezését vizsgálja meg, amely egyfelől Goljadkin külső és belső cselekvéssorozatának, másfelől a környezet válaszreakcióinak sorozatából áll össze.

Ezt az építést elemzi a dolgozat, tartalmi vonatkozásaiban követve nyomon a regény folyamatát; és itt éri tetten a dosztojevszkiji objektivitás kritériumát: a valóságos és a tudati történések ütköztetésén keresztül a meghasonlással záruló sors objektív logikáját.

C S I L L I K Éva /Szeged, JATE/

Fejezetek a déli szlávok Balkánra települé-
sének történetéből Szent Demeter csodáinak
tükrében

A dolgozat Szent Demeter csodáinak Johannes, thessalonikéi érsek által írt első könyvét veti alá beható vizsgálatnak. Bár a munkát sok kutató használta a korai szláv történelem forrásaként, mindmáig hiányzik megfelelő kritikai szövegkiadása. Ez teszi szükségessé a textus gondos megállapítását. A dolgozatíró ezért kollacionálta a kódexeket és az eddigi szövegkiadásokat, s ennek eredménye lett az általa adott új, korszerű szövegmegállapítás, mely a további kutatások alapja lehet. A dolgozatíró e megbízható szövegből indul ki, s von le ujszerű következtetéseket és tanulságokat a vizsgált hagiografikus műből. Így megállapítja, hogy 586 előtt Thessalonikét nem érhetette el az avar-szláv ellenség tömege, a második támadás pedig 609-re tehető.

S E N Y E N D R Á S Y Mária /Debrecen, KLTE/

Az antitézis szerepe Maurice Scève Délie c.
művében

Az antitézis értelmezésének történeti fejlődése: Arisztotelész Retorikáját logikájára építi fel. Meghatározása a következő: "Akkor beszélhetünk antitéziszről, ha a mondat két része vagy a beszéd két része szemben áll egymással". Ez a meghatározás annyira tág, hogy az antitézis mellett jelenti a paralelizmust is. Vélekedése arra az alapvető szempontokra vezethető vissza, hogy nincs meg a jelölt /signifié/ és a jelölő /signifiant/ elkülönítése. Quintilianus Arisztotelész felfogását bővíti ki. Az antitézist a paralel érvekkel történő argumentáció egy fajtájának tekinti. Nála is jelentkeznek a jelölt és a jelölő egybemosásából származó konzekvenciák. Nem tudja eldönteni, hogy az antitézist a stilushoz tartozónak, tehát szófigurának, vagy a gondolkodáshoz tartozónak, tehát gondolatfigurának vegye. Ő már elvégzi az antitézis szintaktikai dimenziója szerinti csoportosítást.

A középkori retorika lényegében nem adott újat az ókori szerzők gondolataihoz. A francia klasszikus retorika egyik összegzője, Fontanier elválasztja egymástól az antitézist és a paradoxizmust. Az antitézist a stilusfigurák közé sorolja, a paradoxont pedig a több szóból álló tropusokhoz.

Az újabb felfogások általános jellemzője az értelmezés kitágulása. Egyes szerzőknél a hangok és a rimek kapcsán is szó esik antitéziszről, mások pedig akár egy egész mű szerkezetét átfogó stiluseszközként beszélnek arról. Az ún. retorikai figurák osztályozásánál két alapvető szempontot vesznek figyelembe: 1. a jelentő és a jelentett, 2. a mondatra és a szóra való vonatkozás elkülönítése. Az idevonatkozó irodalomban az antitézis és az oxymoron egymáshoz való viszonya vitatott. Egyesek az oxymoront az antitézis egy fajtájaként értelmezik, mások lényegében különbözőnek tartják, és a tropusok közé sorolják. A paradoxont általában rokonítják az oxymoronnal.

Végül az antitézist Scève Délie c. művében példákon keresztül vizsgálom.

S Z I L Á G Y I Ilona /Debrecen, KLTE/

Még egyszer a catullusi carmen 13.
interpretációjának kérdéséhez

Catullus költészetének epikureus jegyeit szem előtt tartva, a 13. carmen interpretációjához kíván néhány megfigyeléssel hozzájárulni a dolgozat.

Mennyiben visz közelebb bennünket a catullusi költészetet ért epikureus hatások megismeréséhez a 13. carmen és Philodémos AP. XI.44. költeményének tartalmi és formai szempontu összehasonlító vizsgálata?

Mi az Eranos?

Tartalmaz-e Catullus carmenje konkrét utalást a Philodémos-kör szokásaira vonatkozóan?

Először ezekre a kérdésekre próbál választ adni a dolgozat.

Ezt követően a 13. carmen továbbélését vizsgálja az antikvitásban /Horatius I. 20, IV.12; Martialis III.12, XI. 52./

Helyet kap a dolgozatban a catullusi költemény magyarországi, sőt bizonyos vonatkozásban debreceni utóéletére vonatkozó néhány gondolat is. /Csokonai és Edvi Illés Pál fordítása./

Végül pedig Neudling prosópographiai munkáját felhasználva Philodémos életére és munkásságára, valamint a Catullus és Philodémos közötti kapcsolat külső és belső bizonyítékaira vonatkozó megfigyelésekkel zárul a dolgozat.

S Z I K L A Y Judit /Budapest, ELTE/

Irónia és ismétlés Thomas Mann a
Buddenbrook-ház c. regényében

A dolgozat célja a Thomas Mann-i irónia formai megvalósulásának megragadása és jelentőségének felmérése az író a "Buddenbrook-ház" c. regénye alapján. Az okfejtésnek a regény alcimében szereplő "Verfall" fogalom sokértelműségének elemzésével való indítása nemcsak ügyes és szerencsés fogás, hanem meghatározója is annak a helyes alaptételnek, hogy a vizsgált formai eszközök alkalmazásának az oka Thomas Mann-nak a témához való bonyolult visszanyulása, amit a dolgozat meggyőzően mutat ki. Szerzője az ironikus ábrázolási eszközök kategorizálásakor nem irodalomelméleti címszavakból, hanem a konkrétan vizsgált műből indul ki. Így el tudja különíteni a műfajból adódó ismétléseket a regény középpontjában álló három testvér /Thomas, Tony, Christian/ különféleségében is bennerejlő ismétlésektől, mi több, azoknak Hannóban megtestesülő visszatérését a külvilág változatlanságából eredő ismétlésektől. Ezeknek alapján feltárja az ismétlést és az abban rejlő iróniát mint a mű szerkezeti sajátosságát. Elkülöníti ettől a megismétlődő, többnyire komikus színezetű jellemzéseket, bár ezekről nem ad kimerítő elemzést.

S Z Ő N Y I György Endre /Szeged, JATE/

Shakespeare Troilus és Cressidája mint a
reneszánsz válságának kifejezője

A dolgozat célja kettős. Egyrészt a darabra koncentrálna el kívánja dönteni a kritika mai napig is vitás kérdéseit, vagyis, hogy milyen műfajú a darab, és mit jelent? E kérdésekre a válasz a dolgozat harmadik részében fogalmazódik meg - a Shakespeare-kritika Troilus és Cressidával kapcsolatos kommentárjainak összegezése után - a következőképpen: /1/ a darab groteszk játék tragikus elemekkel, /2/ mondanivalójában pedig a reneszánsz 16. századvégi válságának adektát kifejezője.

A dolgozat második, tágabban értelmezett célja a fenti második pont részletes kifejtése, vagyis annak megmutatása a Troilus és Cressida elemzésével, hogy Shakespeare művészetének társadalmi gyökere a reneszánsz válságában keresendő. A dolgozat bevezetője a darab konfliktusát jelzi. A második rész a darabban történeteket foglalja össze, hangsúlyozva a meglepetéssorozatot, amely a nézőt éri. A harmadik rész a darab már jelzett interpretációját adja. A negyedik rész megkísérli társadalomtörténetileg elhelyezni Shakespeare-t a reneszánsz fejlődésben; felvázolja a reneszánsz válságának fő tendenciáit, s megkísérli ennek sajátos, angliai jegyeit is bemutatni. Különös hangsúly esik itt a neoplatonikus filozófia angliai hatására, s ennek kapcsolódására az angol színház középkori hagyományaival. Itt kerül sorra a Globe színház egyik új rekonstrukciós tervének ismertetése. Az ötödik és hatodik rész a tulajdonképpeni elemzés. Jurij Lotman szöveg-modelljét alapul véve, a Troilus és Cressidát és George Puttenham Poétikáját /1589/, mint alapszöveget összevetve kerül sor annak megállapítására, hogy a darab szereplői szándékolatlan indecorousok, nem felelnek meg a koridivat követelményeinek. Ám nemcsak a jellemeik, de a különböző értékek is indecorousak. A hatodik rész elemzése megmutatja, hogyan tükröződik a Troilus és Cressidában a reneszánsz válságának két alaptendenciája: a szerelem devalválása és az állam eszményének összeomlása. A hetedik rész a Troilus és Cressida szerkesztettségének tudatosságát mutatja ki, míg a befejezés megkísérli elhelyezni e darabot Shakespeare többi művének rangsorában.

T I M Á R Eszter /Budapest, ELTE/

Illúziók és a valóság kapcsolata Ibsen: A vadkacsa, Gorkij: Éjjeli menedékhely és O'Neill: Eljő a jeges című művében

Dolgozatomban az említett három dráma összehasonlítására vállalkoztam. A műveket nemcsak a konfliktus azonossága, az illúziók és a valóság ellentéte, hanem sok más szál is összekapcsolja.

A vadkacsában szereplő Ekdal család, az Éjjeli menedékhely züllött csavargói és az Eljő a jegesben a kocsmalakói a jelentős különbségek ellenére egy valamiben azonosak: mindannyian hamis ábrándokat kergetnek, múltjukat, jelenüket és jövőjüket helytelenül ítélik meg.

Ezekbe a zárt, külvilágtól szinte teljesen elszigetelt közösségekbe kívülről érkezik a "megváltó", Gregers, Luka, ill. Hickey. Gregers és Hickey terve lényegében azonos: látják, hogy az emberek illúziókban élnek, és ezért meg akarják őket szabadítani a hazugságaiktól, mert szerintük, ha ezek a szerencsétlen, elrontott életű emberek leszámolnak hazugságaikkal, és bátran szembenéznek a valósággal, akkor sokkal nyugodtabban, boldogan élhetnek. Gregers és Hickey nem veszi figyelembe, hogy az emberek nem képesek illúziók nélkül élni. Így a megváltási tervek kezdettől fogva, szükségszerűen kudarca van itélve.

Lukának nincsenek olyan elképzelései, mint a másik két dráma hőséne, senkitől nem akarja elvenni az illúziókat, sőt inkább táplálja, erősíti őket. Luka eszméiről is kiderül azonban, hogy tarthatatlanok, az embert nem képesek sem jobbra, sem boldogabbá tenni, annak ellenére, hogy az öreg megjelelése az éjjeli menedékhelyen nem vezet olyan tragédiához, mint Gregers fellépése, amely végsősoron a tiszta és ártatlan Hedvig halálát okozza.

A kívülről érkező idealistával szemben lép fel a közösség egyik tagja. Relling a Vadkacsában és Larry az Eljő a jegesben nagyon határozottan utasítja el mindazt, amit Gregers és Hickey tesz. Szatyin azonban tiszteli Lukát, és nézeteit sem veti el mindenestül, hanem továbbfejleszti őket és így Gorkij nézeteit fogalmazza meg: Szatyin monológja az ötödik felvonásban Gorkij hitét az emberben, a jobb jövőben fejezi ki. Ibsen és O'Neill drámája sokkal pesszimistább a jövőt illetően.

Mindhárom mű analitikus szerkezetű. A lényeges események a múltban történtek, most csupán azok következményeit látjuk. Ebből következően időben nemcsak előre, hanem hátra is haladunk, megismerkedünk a szereplők múltjával, feltárulnak azok az okok, amelyek a jelent magyarázzák. Ezért ezekben a művekben epikus elemeket is találunk. Ujdonság a drámában a szimbólumok használata is. A korábbi drámatípusokban, ha találunk is jelképeket, azok nem központi jelentőségűek. Ibsen vadkacsa-szimbóluma azonban a szereplők közötti viszonyt is tükrözi, tehát olyasmit is kifejez, ami egyébként homályos, tisztázatlan maradna.

V I N K Ó József /Debrecen, KLTE/

"Akkik megakadályozzák, hogy kéz a kézben körben táncoljunk..."

J. Prévert költészetének tematikai vizsgálata

A dolgozat a nálunk alig ismert költőt /Corbière, Gros, Jarry és Morgenstern népszerű utódát/ és művét a tematikai vizsgálaton keresztül próbálja megközelíteni, illetve értékelni. A prévert-életmű kulcsa a szatirikus erőben, a társadalom visszásságainak leleplezésében, a hamis erkölcsi léggömbök kipukkasztásában rejlik. Prévert köznyelvi fordulattal "bábujűk"-nek /"Tétes du jeu de massacre"/ nevezi az ájtatosokat, "vérrel bélelteket", hájlelkűeket, "belül kopasz fejűeket", akik "nemzetiszínelnek... akik talpra halott, hi a haza... akik enyém az ország, a hatalom és a dicsőség..." stb. A prévert-filozófia, majd a virágról, szerelemről, gyermekekről, kisenberekéről szóló versek rövid felsorolása után a dolgozat sorra veszi a szatirikus Prévert témáit, szem előtt tartva, hogy nem is annyira a témák egyedisége, inkább a sokszor azonos formák különböző formájú és szemléletű kezelése adja e költészet újszerűségét. A hagyományos családi életet a rettenetes szülők, buta-bigott nevelők és a gyermekek ellentétén keresztül mutatja be. A "bábujűk" között először az életre irigy, szenilis, gonosz vénségeket, majd a tudatlan, zagyva, korrupt entellektüeleket /kollaboráns írókat, újságírókat/, végül a burzsoákat és kizsákmányolókat /gyárosokat, esküdteket, minisztereket, stb./ tárgyalja. A harmadik témakör a vallást Isten /"Miatyánk ki vagy a mennyekben, maradj is ott"/, Jézus Krisztus, a pápa és a papok leleplezésével teszi nevetségessé. Rabelais és Erasmus hírhedt alakjait, Blake és Heartfield dühödt vallásellenességét idézi Prévert költeményei. Végül negyedik és utolsó témakörként a háborúról /"les jeux de Mars"/ és okozóiról /a diktátorokról, politikusokról, a történelem nagyjairól/ esik szó. pl.:

"XIV. Lajos másképpen a Napkirály
gyakran székel egy lyukas széken
uralkodása alkonyán
egy nagyon sötét éjszaka
ágyából felkelt a Napkirály
kiment ráült a székre
s oda lett."

A két oldal közötti harc és a préverti költészet anarchista és utópista-kommunista jegyeinek felsorolása után a dolgozat felhívja a figyelmet az igazságszolgáltatás és a katarzisz élményének a hiányára.

Végezetül választ ad a két utolsó kérdésre: változott-e a préverti tematika, s változott-e maga a költő, ez a XX. századi lázadó Don Quijote, ez a végtelenül gunyoros, modern Voltaire?

IV.

TÖRTÉNELMI SZEKCIÓ

Á G O S T O N Magdolna /Szeged, JATE/

III. Iván és Mátyás kapcsolataihoz

A 15. század második felében befejeződött az orosz részfejedelemségek egyesítése. A megerősödő moszkvai állam felkeltette a nyugat-európai uralkodók érdeklődését, s úgy tekintettek III. Iván birodalmára, mint amely politikai törekvéseik megvalósításában számottevő szerepet játszhat. A pápa az egyházi uniót akarta megvalósítani, a Habsburgok pedig egy Jagello-ellenes szövetség létrehozását szorgalmazták. A Jagello-ellenes szövetség létrehozása volt a politikai alapja a Mátyással kiépülő kapcsolatoknak is. A munka foglalkozik az orosz-magyar követváltások történetével, Fjodor Kuricin cári követ magyarországi útjának kulturtörténeti lehetőségével. Mátyás a bizánci-rosz példát látván számolt az államegyház kiépítésének lehetőségével is: ez politikai fegyver volt kezében a római kuria ellen. Ugyanakkor a pápaság hasonló törekvésével párhuzamosan gondolt az orosz birodalomban élő ugarok megkeresztelésére, sőt magyarországi áttelepítésére is. Mindkettő - érthetően - a cár ellenállásába ütközött. Az orosz-magyar szövetség megkötése után kéri Iván Mátyást, küldjön neki különféle mestereket. Megérkezésükről nem maradt fenn írásos bizonyíték. A két ország élénk kereskedelmi kapcsolatából fakadt, hogy Mátyás jó minőségű aranypénze igen elterjedt volt Oroszországban, s a 15. század végétől az "agorszkij" szót mint mértékegységterminust használják, így elveszti az országhoz kötődő tartalmát. Az Ermitázsban található orosz aranypénz hasonlít Mátyás egyik aranypénzéire, de körülbelül 10 évvel korábbi veretűt utánoz, mint ahogy Iván mestereket kér Mátyástól, s Iván két évvel korábban küld moszkvai aranypénzt ajándékba, mint ahogy az első orosz követ visszaérkezik Moszkvába. A tények tehát cáfolják, hogy az első orosz aranypénz magyar mesterek munkája lenne. Inkább utánverésről lehet szó, ami a magyar aranypénznek 14. századtól megalapozott jó hírével magyarázható.

Á G O S T O N Magdolna /Szeged, JATE/

Jakob Unrest, a történetíró

Jakob Unrest a salzburgi egyházmegyéhez tartozó Karintia egyik kis falujának lelkésze volt 34 éven át, 1500-ban bekövetkezett haláláig. Papi teendői mellett krónikairással is foglalkozott. Munkái közül a Osztrák krónika a legjelentősebb: a korabeli eseményekről fest igen széles látókörű képet. Elbeszélése folyamatos, időrendben halad, de az időt rugalmasan kezeli, az összefüggő eseményeket nem darabolja fel. Nyelvezete, írásmódja többé-kevésbé azonos a III. Frigyes-korabeli császári kancelláriáéval. Unrest történeteszemléletében a középkorias vonások vannak túlsúlyban. A feudalizmus társadalmi hierarchiája a maga teljességében tükröződik nála. A feudalizmus kizsákmányolóinak egyes intézkedését bírálja ugyan, de személyüket sérthetetlennek tartja. A legkritikusabb hangot a papsággal szemben üti meg: a rendtagjainak politikai tevékenységét, túlkapásait igen élesen bírálja. Istent és a szenteket közvetlenül bekapcsolja az események irányításába, számos csodát lejegyez, és a váratlan eseményeknél kedveli a misztikus magyarázatot. A parasztsággal foglalkozásából eredően szoros kapcsolatban van, s ez tükröződik krónikájában is. A feudalizmus "törvényes" kizsákmányolását maradéktalanul helyesli, de az anarchiából fakadó pusztításokat elítéli, s ilyenkor az elnyomottakat pártolja írásában. A szorosabb értelemben vett humanista gondolkodás nem jellemző Unrest szemléletmódjára, de a kor szelleme őt sem hagyja érintetlenül. Nem áll értetlenül az emberek problémáival szemben, van érzéke a gazdasági jelenségek iránt. A keresztény egyetemesség mellett a haza, a nemzet mint népegység is értelmet nyer művében. Bár krónikáit anyanyelvén írta, ez mégsem humanista vonás nála: sokkal inkább a helyi hagyományok folytatójának tekinthetjük e szempontból. Unrest bőven foglalkozik magyar eseményekkel: 19. századi történészeink még ismerték és hasznosították. Műve értékes, egykoru forrás Mátyás korára, s ma is megérdemli figyelmünket.

B A L Á Z S Ilona /Debrecen, KLTE/

Mezőváros?

Debrecen társadalmi strukturájához a két világháború között

A dolgozat célja, hogy egy városi mikrostruktúra szerkezetének néhány problémáját vesse fel. Főleg olyanokat, amelyek az eddig megjelent munkák nem vettek figyelembe, vagy egyáltalán nem tárgyaltak.

Mint a címben is olvasható, Debrecen speciális vonásait is kutatja, öt kisebb fejezet segítségével.

- I. Demográfiai megközelítésből indul. Felhívja a figyelmet a bevándorlás fontosságára. Kapcsolatot keres a vallás és foglalkozás között.
- II. A termelési viszony alapján tárgyalja az egyes termelési ágak tendenciáját, a foglalkozások alakulását.
- III. A település formai jegyeit vizsgálva próbál választ keresni a címben feltett kérdésre.
- IV. Egymásra vonatkoztatja a marxi értelemben vett osztályokat és a település helyét.
- V. Összegzésül leszögezi, hogy bár kétségtelenül jelen van a mezőgazdaság a város életében, de ebben a korban már nem nevezhető mezővárosnak.

B A L O G H Judit /Szeged, JATE/

Zsigmond és az olasz kapcsolatok alakulása

A dolgozat az európai látókörű, invenziózus uralkodó, Zsigmond itáliai - szűkebben velencei - kapcsolataival foglalkozik, az európai feudalizmus első nagy válságával kapcsolatban kirobbanó főbb ellentétek vizsgálatán keresztül, amelyekben Magyarország is több ponton érdekelve volt. Zsigmond felismeri az Európát fenyegető török veszély jelentőségét és számottevő nemzetközi sereget mozgósít a török kiszorítására a Balkánról. A nikápolyi vereség után Zsigmond nyugat felé kezd széles körű diplomáciai aktivitásba a keresztény Európát megosztó legfontosabb problémák /százéves háború, egyházszakadás stb./ rendezése érdekében, mert ezt tekinti elengedhetetlen előfeltételnek egy sikeresebb törökellenes vállalkozáshoz.

A konstanzi zsinat elsődleges feladata az egyházi egység helyreállítása volt. Sikerül elfogadtatnia, hogy a zsinat először az egyházreformmal foglalkozzék, és csak utána válasszon pápát. Lényeges reformok azonban nem születtek sem a konstanzi, sem a bázeli zsinaton, amely az előbbi örökösének tekintette magát, és a "concilium supra papam" elvet akarta a pápa ellenében érvényesíteni. Zsigmond a zsinatot támogatja, noha mérsékelni igyekszik annak pápaellenességét. Ennek oka a császárkoronázás előkészítése, melynek egyik feltétele a pápa és a zsinat kibékítése, a másik pedig a megegyezés Velencével.

Velence és Zsigmond ellentéte régi keletű. A köztársaság hatalma tetőpontján áll, tengeri flottájával sikeresen védekezik a török terjeszkedéssel szemben, sőt ráteszi a kezét görög, albán városokra és jelentős politikai befolyásra tesz szert Boszniában is. Dalmácia Nápolyi László révén kerül a Signoria fennhatósága alá. A Velencével való ellentéteket 1435-ben egy Milánó-ellenes szövetség szövetség zárja le rövid időre.

Bár Zsigmond törekvései az adott helyzetben nem vezethettek tartós eredményre, az átmeneti megoldások mégis kisebb-nagyobb mértékben hatottak a későbbiekben. Legnagyobb sikere az egyházszakadás felszámolása volt, míg az egyházi reform, a huszitizmus kérdése kompromisszummal végződött. A törökellenes küzdelemben képviselt irányvonal utódainál szinte változtatás nélkül folytatódik. Zsigmond uralkodása alatt kiemelte Magyarországot a külpolitikai elszigeteltségből, és az európai diplomácia aktív tényezőjévé tette. Külpolitikai koncepciójának számos maradandó elemével hosszú időre irányt szabott mind a birodalmi, mind a magyar diplomáciának.

B A R A B Á S László /Debrecen, KLTE/

1944. július 20.

/Összeesküvés vagy antifasiszta ellenállás?/

1944. július 20-án magas rangú és beosztású tisztek és vezető állású polgári hivatalnokok egy csoportja merényletet kísérelt meg Hitler főhadiszállásán a "Führer" ellen. A merénylet nem sikerült, Hitler életben maradt, a résztvevőket rövid időn belül elfogták és kivégezték.

A nyugatnémet történetírás vezető alakjai -Gerhard Ritter és Hans Rothfels - ezt a merényletet és az azt megelőző szervezkedést tartják a III. Birodalomban folyó antifasiszta ellenállás csúcspontjának, figyelmen kívül hagyva az első sorban a kommunisták által szervezett, ténylegesen a tömegek között folyó antifasiszta ellenállást.

A dolgozatban szociológiai-politikai vizsgálatot végeztem az összeesküvők körében. Az összeesküvés nem volt egységes, különböző, lazán összekapcsolódó csoportokból állt. Az egyik, az ún. "civil ág" Carl Goerdeler, volt li csei főpolgármester, a másik az ún. "katonai ág" Ludwig Beck nyugalmazott vezérkari főnök vezetése alatt állt. A katonai ágon belül létezett az összeesküvés viszonylag haladó erőt tömörítő Stauffenberg-csoport, amely ténylegesen polgári demokratikus viszonyokat akart megvalósítani. A csoportok magas beosztású, a nagyburzsoáziával szoros kapcsolatban álló gazdasági vezetőket fogtak össze, bár csekély számban, a tervezett kormánylistán mégis fontos pozíciókat betöltve képviselve volt a haladó polgári értelmiség és a jobboldali szociáldemokrácia is. A program és az angol kormányhoz címzett béketervek vizsgálatából kitűnik, hogy a nyílt fasiszta diktatura helyébe rendkívül konzervatív, tekintélyuralmi rendszert akartak állítani. Célkitűzéseik egybevágóak azokkal a konzervatív jellegű, Németország nagy hatalmi állására törekvő elképzelésekkel, amelyek már a császári Németországban is megvoltak. Itt tehát csupán egy visszalépésről lett volna szó, vissza a weimari köztársaságot megelőző időszakba. Mivel azonban a náci diktatura felszámolására törekedtek, vannak pozitív vonásai is az összeesküvésnek, de nem lehet azonosítanunk a főleg a munkásosztály körében folyó igazi antifasiszta ellenállással.

B Á L I N T Ildikó /Szeged, Juhász Gyula Tanárképző
Főiskola/

A mezőgazdaság kapitalizálódási folyamata
Kecskeméten, különös tekintettel a II. József-
féle kataszteri földmérésre

A pályamunka alapjául az 1786/89 között folyó II. József által elrendelt birtokfelmérésnek 2676 parasztgazdaságra vonatkozó adatai szolgáltak. Az alapadatokat a korábbi években a tudományos diákkör tagjai gyűjtötték össze. Az egyes háztartások kezén lévő földterület kiszámítására és végső összegzésére most került sor az ún. individuális táblák alapján.

A pályamunka első fejezetei foglalkoznak a II. József korában végzett munkálatok lefolyásával, a különböző felmérésekkel és ezek forrásértékével. A felmérés anyaga jórészt a nemesség dühe miatt elpusztult. Az eddig előkerült töredékes anyagot az ún. "fassionalis táblák numericus extractusa" alapján Dávid Zoltán korábban már ismertette. Az individuális táblák nyújtotta elemzési lehetőségekre ez a pályamunka az első kísérlet, melynek szükségességét hangsúlyozza az a tény, hogy a legteljesebb anyag Kecskeméten maradt fenn. A pályamunka nem terjed még ki a természeteredmények, a paraszti birtok jövedelmének és több más fontos kérdésnek a vizsgálatára.

A feldolgozás jelenleg a következő problémákra keres választ: miként alakult Kecskemét város határában a gazdasági élet a XV. sz.-tól a XVIII. sz. végéig; az árutermelő paraszti birtok fő művelési ágak szerinti összetétele; a paraszti birtok szétaprózottsága, a birtokkoncentráció további előrehaladása a XIX. sz.-ban /1865; 1895/. Az elemzések során sikerült egy több mint 22 ezer lakosu alföldi városban a földtulajdon alapján viszonylag pontosan és a lényegét kifejezően bemutatni a társadalmi rétegződést. Feltárult a mezőgazdaságban az eredeti tőkefelhalmozás előrehaladásának néhány fontos mozzanata, ugyanakkor a folyamat korlátait is sikerült tényekkel megvilágítani.

B O D O N Y I Ilona /Szeged, JATE/

A magyar - keleti szláv nyelv kapcsolatok új
koncepciójáról

Az elmúlt években két figyelemre méltó munka jelent meg a magyar - keleti szláv nyelvi kapcsolatok kérdéséről: A.M. Rot /Vengerszko-voztocsnoszlavjanszkije jazikovije kontakti. Budapest, 1973./ és P.M. Lizanec /Magyar-ukrán nyelvi kapcsolatok. A Kárpáton tuli ukrán nyelvjárások alapján. Uzshorod, 1970./ munkája. A két dolgozat közül különösen A.M. Roté igen jelentős.

A magyar - keleti szláv nyelvi kapcsolatok A.M. Rot által képviselt új koncepciója a történettudomány több eddigi feltételezését is módosítani látszik. A.M. Rot a nyelvi anyag alapján olyan következtetésekre jut, melyek megintgatják az eddigi elképzeléseket a magyarság oroszországi vándorlásairól, ezek utvonalaról, a magyarság előhazáiról és elfoglalásuk időpontjáról. Új megvilágításba helyezi mindez a keleti szláv népek fejlődését és hatásukat a velük kapcsolatba kerülő magyarságra. Amennyiben hihetünk A.M. Rot koncepciójának, a magyarság anyagi és szellemi kulturáját ért hatások sorában jelentős szerepet kell tulajdonítanunk a keleti szláv népeknek is, így a magyarság valószínűleg sokkal fejlettebb szinten került a Kárpát-medence területére, mint ahogy ezt a kutatás eddig feltételezte. Mivel ezen koncepció nagy hatással bír az őstörténet eddigi nézetei szempontjából, és mivel a szláv jövevényszavaink eredetének feltárása nem egyértelmű, szükség lenne a magyar nyelv elsősorban mezőgazdasági kultúrával kapcsolatos szláv jövevényszavai eredetének felülvizsgálatára.

B Ö G R E Ágnes /Szeged, JATE/

Franciaország gazdasági fejlődése a III.
köztársaság első évtizedeiben

Az 1870-től 1900-ig terjedő francia gazdasági fejlődés szerves folytatása a második császárság éveiben kibontakozó ipari forradalomnak. A szabadversenyves kapitalizmus kiterjedése meggy végbe ekkor Franciaországban. A tőkés termelés mennyiségi változásai azonban a századfordulóra minőségi változásba csapnak át, fokozatosan és félreismerhetetlenül megtörténik az imperializmusra való átmenet. 1870 után a francia gazdaság minden ágában kimutatható a termelés volumenének emelkedése. Különösen vonatkozik ez az iparra, ahol a technikai újítások és a verseny következtében nagy fellendülés tapasztalható. Különböző gátló tényezők /népesség stagnálása, Elzász-Lotharingia elvesztése, nyersanyagproblémák stb./ következtében azonban ez a fellendülés viszonylagos, mivel az Egyesült Államok és Németország mögött Franciaország gazdasága a második helyről a negyedik helyre szorult vissza.

A mezőgazdaságban szintén viszonylagos a kimutatható fejlődés, mivel a parcellarendszer gátló hatása ekkor már fokozottan érvényesült és az 1870-es évek végétől Franciaországot sújtó mezőgazdasági válság is hátráltatta a gazdasági fejlődést.

Csupán a bank- és hitelélet tekintetében tudta Franciaország régi pozícióit megőrizni. A fokozott tőkekivitel azonban kedvezőtlenül hatott a belső gazdaság fejlődésére.

Az első világháború és a vele összefüggő nagyfokú eladósodás fedi majd fel a maga teljességében a francia gazdaság ellentmondásait és gyengeségeit.

B. T Ó T H Gyöngyvér /Pécs, Tanárképző Főiskola/

Nemzet és politika

Néhány fontosabb kérdés a nyugatnémet történet-
írásban

A nemzeti kérdést mindenek előtt napjaink objektív természeti tényei és igényei állították előtérbe, amelyek az un. harmadik világ és a szocialista világrendszer kialakulásával jelentkeztek. Ilyen tények: új nemzetek és nemzeti államok kialakulása, az újonnan létrejövő és a már meglévő nemzeti állami keretek szerepének megítélése - különös tekintettel a XX.sz. második felében általánossá váló integrációs tendenciákhoz való viszonyukra. Ebben a vonatkozásban méltán problematikus és aktuális a német nemzet kérdése. Beszélhetünk-e napjainkban egységes német nemzetről? Vagy két nemzet van? Vagy egy nemzet különböző államkeretek között? Vagy egy nemzet van, de tendenciáiban elkerülhetetlenül külön nemzetté válás van folyamatban? Kinek van igaza: Peter Bender történésznek-e, aki azt állítja, hogy ma már az NDK-beli németek jobban megértik magukat a magyarokkal, lengyelekkel, csehekkel, mint az NSZK-beliekkel, akikhez viszont - életvitelük miatt is - a franciák, amerikaiak állanak közelebb -, vagy W.Brandt volt kancellárnak, aki azt állítja, hogy egy német számára soha nem lesz NDK illetve NSZK külföld? A kérdések gyűrűzhetnének tovább, ami érintené a mindennapi és a politikai életet is. Fő problémának azonban azt tartjuk, hogyan jelentkezik mindez a történettudományban. Hiszen ez a kérdés méltán történet szemléleti, történetelméleti és történettudományi kérdés is. Dolgozatom nem válaszadó, hanem inkább problémafelvető.

C Z I G Á N Y István /Debrecen, KLTE/

A kuruc csatavesztések hadseregszervezeti és
hadászati okai

A tanulmányban mindazon okokat vizsgálom, amelyek közvetve vagy közvetlenül hozzájárultak a kuruc csatavesztésekhez, s egyben a szabadságharc bukásához. Az általam feldolgozott irodalomban különböző következtetéseket találunk, így például a rossz fegyverzetet, a tisztek és a hadsereg képzetlenségét szokták emlegetni.

A dolgozat elsődleges céljának tehát azt tekintem, hogy az irodalomban feltárt okokat együttesen vizsgálva próbáljak meg választ adni a cimben feltett kérdésre. Képet adni a kuruc hadsereg szervezetéről, felépítéséről, fegyverzetéről és harcmódjáról. Kitérek a sokat vitatott népességi kérdésre, amely jelentős mértékben meghatározta a hadseregszervezés színvonalát.

A harcok kimenetelét nagymértékben meghatározta, hogy az ellenfél talán a korabeli Európa legjobban kiképzett és kiváló hadvezérek által vezetett hadseregével rendelkezett.

A kuruc csatavesztések az adott gazdasági és társadalmi körülmények között törvényszerűek voltak. A háboru az ország anyagi erőforrásainak maximumát vette igénybe. Döntő változást csak jelentős külföldi segítség hozhatott volna.

C S A J Á G I Réka /Szeged, JATE/

Csapó céhek Veszprém és Komárom megyében
a XVIII-XIX. században

A dolgozat levéltári és muzeumi adatokra támaszkodva a palotai, pápai, tapolcafői, tatai, veszprémi céh anyagán keresztül vizsgálja a csapó mesterség és a csapó céhek virágzását, hanyatlását, megszűnését.

Tisztázza a mesterség fogalmát; elemzi a termelés tárgyi és személyi feltételeit, s azok változását a XVIII. majd a XIX. században. A csapó céhek felvirágzása a XVIII. század elején, az általános okokon túl, termékeik iránti nagy keresletnek volt köszönhető. A XVIII. század második felében, illetve végén jelentkező problémák magából a céhszervezetből, de méginkább a mesterség sajátosságaiból fakadtak: a csapók durva minőségű szövetet gyártottak.

A XIX. században a gyapjúárak emelkedése állandósul, s a külföldi termékek mellett a hazai manufaktúrák versenyével is számolni kell. A mesterség fennmaradását a cifraszűr divatja és a katonai megrendelések biztosítják.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc cezura a mesterség történetében. Ezt követően a csapó mesterek rohamos és tömeges elszegényesedéséről beszélhetünk. A mesterek egy része a hitelbe vett gyapjuért a szűrt a kereskedőnek kényszerül átadni, más részük napszámba jár. A módosabbak már korábban földbe, szőlőbe fektették vagyosukat. Az 1872. VIII. tc. egy önmagát túlélte szervezetet számolt fel.

Zsigmond nyugat-európai diplomáciai tevékenysége
a konstanzi zsinat időszakában

A dolgozat ismerteti Zsigmond diplomáciai tevékenységének szakaszait. Az első korszakban a Magyarország feletti uralom megszerzésére és megtartására tör elsősorban, az európai ügyekben való részvétel igénye másodlagos; a diplomáciai akciók a nápolyi párt elleni harc jegyében születnek. A második szakasz /1404-1414/ a "nagyhatalmi diplomácia" kezdete. Legjelentősebb sikere a német-római királyi trón megszerzése. Ekkor már nagyobb szerepet játszik a nyugati egyházszakadás kérdése: Zsigmond megkezdí a megoldáshoz vezető ut előkészítését. A következő szakasz európai ügyek operatív intézésének időszaka. Első helyen áll a schisma megoldásának kérdése. Ez a cél vezetí Zsigmondot diplomáciai utazásai során. Az aragóniai királlyal folytatott tárgyalásaiban még a zsinat megbízásából jár el, és a narbonne-i egyezményvel megteremti XIII. Benedek zsinati "letételének" feltételét. Közvetítési kísérlete a franciák és angolok között kiújuló százéves háboruban egyrészt a zsinat sikeres működését hivatott biztosítani. Itt el is éri, hogy az avignoni pápát támogató armagnac-gallikán irányzat teljesen visszaszorul. Anglia és a zsinat kapcsolata is rendezést nyer, Zsigmond megszerzi magának az angol "zsinati nemzet" támogatását.

A dolgozat ismerteti Anglia és Franciaország helyzetét, kapcsolatait Flandriával, Burgundiával és a Birodalommal; tárgyalja a közvetítési kísérlet feltételeit, menetét; figyelemmel kísérve, hogyan alkalmazkodik mindig Zsigmond az objektív helyzethez. A kísérlet nem járt sikerrel, mivel a frontok pillanatnyi állása lehetetlenné tette a békekötést, mely egyik félnek sem felelt meg. Így Zsigmondnak nem maradt más választása, mint az Angliához való közeledés, és V. Henrik megnyerése a zsinati politikának. A németalföldi ügyekbe való bekapcsolódás szorosan összefügg a közvetítési kísérlettel. A beavatkozásra a "családi örökség", Luxemburg adott ürügyet, valóságos jogalapja nem volt. Itt már teljes kudarcról beszélhetünk, mivel Zsigmond mögött nem állt tényleges erő.

Az egyházszakadás tette lehetővé, hogy Zsigmondot gyakorlatilag is nemzetközi jogállású uralkodónak ismerik el. A kedvező helyzet - amely lehetővé tette a sikeres diplomáciai tevékenységet - a huszas években fokozatosan megszűnik, és nyilvánvalóvá lesznek e diplomácia gyengeségei: olyan ügyekbe avatkozott bele, melyek tényleges megoldásához nem állt rendelkezésére valóságos erő. A következő időszakban az elért eredmények és részeredmények sorra megsemmisültek, azonban módszerei, tendenciái, és részben céljai később mégis hatottak mind a birodalmi, mind a magyar külpolitikában.

Zsigmond nyugat-európai diplomáciai tevékenysége a konstanzi zsinat időszakában

A dolgozat ismerteti Zsigmond diplomáciai tevékenységének szakaszait. Az első korszakban a Magyarország feletti uralom megszerzésére és megtartására tör elsősorban, az európai ügyekben való részvétel igénye másodlagos; a diplomáciai akciók a nápolyi párt elleni harc jegyében születnek. A második szakasz /1404-1414/ a "nagyhatalmi diplomácia" kezdete. Legjelentősebb sikere a német-római királyi trón megszerzése. Ekkor már nagyobb szerepet játszik a nyugati egyházszakadás kérdése: Zsigmond megkezdí a megoldáshoz vezető ut előkészítését. A következő szakasz európai ügyek operatív intézésének időszaka. Első helyen áll a schisma megoldásának kérdése. Ez a cél vezeti Zsigmondot diplomáciai utazásai során. Az aragóniai királlyal folytatott tárgyalásaiban még a zsinat megbízásából jár el, és a narbonne-i egyezményvel megteremti XIII. Benedek zsinati "letételének" feltételét. Közvetítési kísérlete a franciák és angolok között kiújuló százéves háboruból egyrészt a zsinat sikeres működését hivatott biztosítani. Itt el is éri, hogy az avignoni pápát támogató armagnac-gallikán irányzat teljesen visszaszorul. Anglia és a zsinat kapcsolata is rendezést nyer, Zsigmond megszerzi magának az angol "zsinati nemzet" támogatását.

A dolgozat ismerteti Anglia és Franciaország helyzetét, kapcsolatait Flandriával, Burgundiával és a Birodalommal; tárgyalja a közvetítési kísérlet feltételeit, menetét; figyelemmel kísérve, hogyan alkalmazkodik mindig Zsigmond az objektív helyzethez. A kísérlet nem járt sikerrel, mivel a frontok pillanatnyi állása lehetetlenné tette a bekezdést, mely egyik félnek sem felelt meg. Így Zsigmondnak nem maradt más választása, mint az Angliához való közeledés, és V. Henrik megnyerése a zsinati politikának. A németalföldi ügyekbe való bekapcsolódás szorosan összefügg a közvetítési kísérlettel. A beavatkozásra a "családi örökség", Luxemburg adott ürügyet, valóságos jogalapja nem volt. Itt már teljes kudarcról beszélhetünk, mivel Zsigmond mögött nem állt tényleges erő.

Az egyházszakadás tette lehetővé, hogy Zsigmondot gyakorlatilag is nemzetközi jogállású uralkodónak ismerik el. A kedvező helyzet - amely lehetővé tette a sikeres diplomáciai tevékenységet - a huszas években fokozatosan megszűnik, és nyilvánvalóvá lesznek a diplomácia gyengeségei: olyan ügyekbe avatkozott bele, melyek tényleges megoldásához nem állt rendelkezésére valóságos erő. A következő időszakban az elért eredmények és részeredmények sorra megsemmisültek, azonban módszerei, tendenciái, és részben céljai később mégis hatottak mind a birodalmi, mind a magyar külpolitikában.

C S I L L A G András /Szeged, JATE/

Pulszky Ferenc a szabadságharc szolgálatában

A tanulmány egy és egy negyedszázad múltán a magyar polgári forradalom és önvédelmi harc független külpolitikájának ma már kevésbé ismert, jelentős alakjáról emlékezik meg. Pulszky azok közé a sokoldalú, művelt nemesek közé tartozott, akik a reformkor haladó értelmiségének gerincét alkották és hosszú, tartalmas életútja során politikai, tudományos és irodalmi téren egyaránt említésre méltó örökséget hagyott maga után. Kezdetben Széchenyi, majd Kossuth híveként 1848 tavaszán először a közönségi bizottság tagja, később pénzügyi-, illetve külügyi államtitkár lett. Ebben a minőségben képviselte a Batthyány-kormányt Bécsben és többek között közreműködött a Jellasiékkal folytatott utolsó egyezkedési kísérletben, a fegyverszállításokban és külföldi diplomátákkal lépett érintkezésbe. A második bécsi forradalom idején közvetített az OHB és az osztrák felkelők között, erőfeszítéseket tett a magyar sereg segítségül hívásának érdekében, de hozzájárult Bennak a szabadságharcban való részvételéhez is. A Honvédelmi Bizottmányban teljesített rövid hazai szolgálat után a mindinkább forradalmi beállítottságúvá váló Pulszky 1848 végétől diplomáciai küldetésben Angliában folytatta tevékenységét. A szabadságharc vezetésének a nagyhatalmak támogatását megszerezni kívánó - illuzórikusnak bizonyuló - politikájának keretén belül igyekezett a sajtó, népgyűlések és parlamenti interpellációk segítségével az angol uralkodó osztályra hatni, a Párizsban működő Teleki Lászlóval egyetértésben. Annak ellenére, hogy sikerült a magyar ügy mellé állítania a liberális burzsoázia, a középrétegek jelentékeny részét, az angol kormány, nevezetesen Palmerston benemavatkozási politikáját ő sen tudta megingatni. A szabadságharcunk megsegítésétől való elzárkózás a brit "balance of power", az európai erőtegyezők egyensúlyban tartásának elvéből és a nagyhatalmak forradalomellenességéből fakadt.

Dr. CSIRIK Ferencné /Nyiregyháza, Bessenyei György
Tanárképző Főiskola/

Szénfy Gusztáv munkássága és a XIX.
századi magyar zene

A XVIII. sz. második felére jellemző a verbunkos térhódítása, amely a magyar zenei életben még a XIX. sz. első felében is uralkodott. Egész formakészlete alakult ki, amely idegen hatásra utal. A külföld magyar nemzeti zeneként ezért ismer- te el a verbunkost. A XIX. században Szénfy volt az első, aki a verbunkos idegen eredetét látva felismerte a népdal jelentőségét. A népdal "... minden zene s zenészet egyedüli, természetes, tisztá forrása."

A dolgozat második részében bemutatom Szénfy Gusztáv életét, majd a harmadik részben zenei munkásságát.

Petőfi versei mellett Szakál Lajos verseihez is irt dallamot, valamint Jókai művéhez betétzenét. Legjelentősebb műve a "Magyar Zenekönyv" volt, amely azonban elkallódott. Az utókor számára néhány mutatvány cikk maradt fenn belőle a korabeli lapokban. Ezek alapján igyekeztem összegezni munkásságát. Könyvéhez tartozott egy 2000 népdalt tartalmazó gyűjtemény, amely szintén eltűnt.

Szénfy nagy érdeme, hogy felismerte azt a tényt, mely szerint, ahhoz, hogy meg tudjuk ismerni a magyar népzene-t, ismernünk kell a környező népeket is.

Könyvének első fejezetében leszögezi: A magyar zene legin- kább az arabbal mutat rokonságot, a keleteurópaihoz csak hozzáidomult.

Második fejezetében megismerhetjük, milyen szempontok sze- rint vizsgálta a népdalokat, s megállapította "... mily ... kévésszer használt a színes /chromaticus/ zöngék mennyisége ... Ez ... kétségkívül zenénk fejletlen állapotjáról tanus- kodik."

Harmadik fejezetében a zenészet és költészeti magyar mér- téktannal foglalkozott, s függelékben vizsgálta a magyar egyházi és világi zene kapcsolatát.

A dolgozatom következő részében megpróbáltam bemutatni hogyan fogadták a kortársak Szénfy munkásságát, s az utolsó részben, hogy mi valósult meg az elképzeléseiből, Szénfy elismerése és méltatása még azóta is várat magára.

C S O R B A Csilla /Budapest, ELTE/

1848-49 megítélése Irányi D. - Ch.L.Chassin:
Histoire Politique de la Révolution de Hongrie
című könyvében

Dolgozatom Irányi Dániel /1822-92/ franciaországi publicisztikai tevékenységének legjelentősebb alkotását, Charles Louis Chassinnel közösen kiadott Histoire de la Révolution de Hongrie c. munkáját elemzi.

Bevezetésként röviden áttekintem a mű megírását motiváló hatásokat, valamint az 1850-es években Irányinak az emigrációban kifejtett tevékenységét. A könyv elemzését, amelyhez viszonyítási alapként Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története c. munkáját használtam fel, Irányi történetirói elveinek bemutatásával kezdem.

Fejlődésében érzékeltetem a szerző nemzetiségi koncepcióját; ennek tanulmányozása és kifejezése azonban természetesen arra készítetett, hogy túllépjek a könyv keretein. Külön foglalkoztam Irányinak a forradalom és a szabadságharc társadalmi-politikai változásairól, valamint Magyarországnak az európai átalakulásban játszott szerepéről alkotott nézeteivel. A XIX.század történelmét távlatból szemlélő jelenkor számára is imponáló a munka forrásokra alapozott adatgazdagsága, az objektív és szubjektív elemeket vegyítő tényfeltárása, s töprengésre készítet, ahogy Magyarország jövőjét illuzióktól nem mentesen olvasói elé tárja.

A dolgozat Irányi emigrációs tevékenységéből csak egy kis részt tudott felölelni. A számüzetésben töltött mintegy husz év és a teljes életmű feldolgozása további kutatásokat tesz szükségessé.

D A N C S E C S Zsuzsa /Pécs, Tanárképző Főiskola/

A reformkori Baranya szőlő- és gyümölcsstermesztése a korabeli irodalom tükrében.

„Nem hibázunk semmit, ha azt állítjuk, hogy Baranya vármegye hazánk legszebb, legáldottabb megyéi közé tartozik” írta Fényes Elek. Ennek az áldott természetnek a bizonyítékát látták a kortársak a baranyai szőlőkben s gyümölcsösökben, „... hol a mandula, birs, füge, gesztenye és vadolajfák szabadon tenyésznek”, s május végére beérik az eper, cseresznye, augusztus végére pedig a szőlő. Boldog örömmel idézgetik is a Janus Pannonius által megénekelt csodát „S ime, virágzik a mandulafácska merészen a télben” s hozzáteszik, talán a hazai viszonyok mostoha voltára is gondolva: „Am csudaszép rügyeit zuzmara fogja be majd!” Erről a Baranyáról, a szőlőskertek, gyümölcsösök reformkori világáról beszél a dolgozat. Forrásai lehetőleg mindig kortársak, hogy biztosítva legyen a látás frissesége, a leírás eleveendője, hogy a kor szóljon hozzánk minél gazdagabban. A dolgozat a reformkori Baranya természetföldrajzi vázlatával kezdődik és tisztességes pontossággal hozza mindazt amit erről a témáról a kortársak tudtak, elmondtak. Ezután néhány oldalon a rénai korig visszanyuló baranyai szőlőművelés történetét olvashatjuk. A legbővebb fejezet „Szőlőművelés és borkészítés...” címmel érinti a piaci viszonyok hatásának kérdését, a szőlőterület megoszlását-alakulását, tájékoztat a szőlőtermelés korabeli munkafolyamatairól, a baranyai szőlők fajta szerinti megoszlásáról. Tanácsadói a leghivatottabb kortársak, Jankó János az első baranyai Kertészeti Egylet megteremtője és a gyakorlati szakember Soldan János György, a bolyai és sellyei uradalom főpincemestere. A gyümölcsstermesztés kérdéseiben két kiváló amatőr, Nendtvich Tamás és Vlasics György meglátásait fogadja el hitelesnek. A dolgozat utolsó fejezete részben Ruzsás Lajos, részben pedig Szabó István adatainak felhasználásával azokat a problémákat összegezi, amelyek a szőlődézsma rendezetlensége miatt a reformkori Baranyában is súlyos és veszélyes következményekkel jártak 1848 nyarán. Itt is megszólal azonban a korabeli Baranya a kovácshidai jobbágyok Táncsics Mihályhoz írott levelében: „A bordézsma töröltessék el, hogy még csak az emléke is töröltessék... a szomorú szolgaságnak!”

D R A S K Ó C Z Y István /Budapest, ELTE/

A Gyöngyös vidéki és Ida-völgyi Aba-birtokok
településtörténete

Dolgozatomban két birtokterület birtok- és településtörténetét tekintettem át, figyelemmel kísérve a zárthatáru faluvá válás folyamatát. A több ágra szakadt Aba-nemzetség nem azonosítható a honfoglaló nemzetséggel, az Aba-nem egyes ágai tulajdonképpen egy-egy családi közösségek, melyek egymáshoz való kapcsolatát, rokonsági fokát nem ismerjük. Az Ida völgyében több ág birtoklását követhetjük nyomon, Gyöngyös környékét csak egy ág bírja. Az Ida-völgy később települt be, mint Gyöngyös környéke. Az Ida-völgy egészét legkésőbb a XIII.sz. végére egységesen Ida földnek tekintették. Ezen a XIII.sz.-ban, ahogy az egyes ágak és más birtokosok megosztottak rajta, több kis település alakult ki. Ezek magukban hordozták az önálló településsé válás lehetőségét: pl. Litéri, Kemecs. A tulajdonosok szerint alakult telepek azonban nem minden esetben bizonyultak életképesnek. Ida, Kemecs, Litéri beolvadása után végül három település kristályosodott ki: Kisida -Felida; Hilyó; Bukóc. A XIV. század második felében újabb település alakul: Gergelyidafalva. Névváltozatai is mutatják, hogy a XV. sz. legelején még élt az egységes Ida föld képe. Gyöngyös vidékén is a korai időszakban, amikor még osztatlanul bírták a területet, egy települési egységet feltételezhetünk. Szilárd, faluszerű telepek akkor még nem voltak. A Bene-völgy egysége fokozatosan bomlott fel. A sári monostor megjelenése, majd az osztozások véglegesíthették Bene, Sár, Visonta szétválását. Gyöngyösön is a korábbi időszakban több településcsira alakult ki, de ezek sohasem homályosították el az egységes Gyöngyös képét, s fokozatosan eltűnnek. Földrajzi szempontból mindkét vizsgált vidék hasonló: erdőtakaró borítja őket. Az Ida völgyében a földművelés nagyon lassu térhódítását követhetjük nyomon, míg Gyöngyös környékén a földművelés és a szőlőtermelés nagyarányu fellendülése teszi lehetővé a korai viszonyok felszámolását. Az Ida völgyében csak a XV.sz.-ra beszélhetünk zárthatáru falutelepekről, míg a Gyöngyös vidékén már a XIV.sz.-ra, bár a folyamatot végleg lezártnak nem tekinthetjük.

E R D Ó D Y Gábor /Budapest, ELTE/

A forradalmi kormányzat európai látóköre
1848-ban

Dolgozatom, - amely az első független magyar minisztérium és az OHB tagjainak, valamint a kormányzat közvetlen munkatársainak és első külföldi képviselőinek, a forradalom és az önvédelmi háború első évének Európájáról alkotott képét vizsgálja -, az egykoru Magyarország politikai atmoszférájának egyik jelentős összetevőjét igyekszik megragadni. A történeti kutatás által ezideig fel nem dolgozott téma azért jelentős, mert a forradalmi kormányzat bel- és külpolitikáját egyaránt befolyásoló tényezőről van szó, melynek megrajzolása hozzájárulhat eddigi 48-as képünk további pontosításához.

A vizsgált politikusokat, akiknek tevékenységét a provinciális szemléletmód korlátai nem bénították, az európai folyamatok kölcsönhatásának figyelembevétele jellemezte. 1847 végétől a párizsi és bécsi forradalom kitöréséig elképzelésekben az alkotmányos átalakuláshoz való ragaszkodás és az erőszakos áttörés lehetőségének elvetése figyelhető meg. A tavaszi forradalmak azonban elfogadtatták velük a társadalom megváltoztatásának ezen utját is, bár magasabb rendűnek továbbra is az evolúciós fejlődést tartották. Már a kezdetektől felismerik az európai átalakulás feladatainak - fejlettségi különbségekből adódó - területenkénti eltéréseit. A fejlett Nyugat /Anglia és Franciaország/ legégetőbb problémájának a szociális ellentétek kiéleződését tekintik, de figyelemmel kísérik a gyarmatosítás szülte ellentmondások európai visszahatását és a gazdasági válság alakulását is. Közép-Kelet-Európa térségében a társadalmi kérdések mellett a területi átrendeződést, a régi birodalmakat felváltó új nemzeti egységek megszületését tartották a haladás legfőbb érdekének. A magyar államférfiak vizsgálódásának középpontjában, az európai események alakulásától függően az egyes időszakokban más és más nép állott. /1847/48-ban Itália, 1848. februárjától augusztus/szeptemberig Franciaország, ezután Németország, majd novemberben ismét Itália/. Állandónak mutatkozott azonban az a törekvésük, hogy az európai eseményeket - a civilizáció érdekei mellett és azzal összefonódva - Magyarország szempontjából értékeljék, s ennek alapján igyekeztek megtalálni a forradalmi átalakulásban "István újjászülető birodalmának" helyét és szerepét. Megfigyelték Magyarország vezető politikusai azt is, hogy a fokozatosan megerősödő reakció, elvesztett pozícióinak visszaszerzéséért, általános ellenoffenzívát fog indítani, s a forradalmi vívmányok sikeres megvédéséért a lokális megmozdulások helyett Európa forradalmi erőinek összefogását szorgalmazták.

F O N T Márta /Szeged, JATE/

A XII századi orosz-magyar kapcsolatok
kérdéséhez

Dolgozatom első felében Oroszország és Magyarország, a két feudális állam közti kapcsolatokat tekintem át: a diplomáciát, a feudális háborukat, a dinasztikus összeköttetéseket, valamint a gazdasági kapcsolatokat. Az első három forma adatait összegezve gazdasági gyökerüket keresem, régészeti /numizmatikai/ eredményeket felhasználva. A feudális háborúk és diplomácia elemzése során arra a következtetésre jutottam, hogy ezek létrejöttében a régészetileg is kitapintható kereskedelemnél nagyobb szerepet játszott egy, csak áttételesen megragadható tényező, a feudális terjeszkedés igénye. A második fejezetben a XII. századi Oroszország problémáival foglalkozom, különös tekintettel a széttagolódás folyamatára, amelyben több más probléma gyökerei megtalálhatók. A széttagolódás magyarázatot ad a kijevi trónért folyó küzdelmekre és a sokirányú külpolitikára is. A XII. század során megerősödő fejedelemségek közül külön foglalkozom Halics-Volhyniával, amelynek magyar kapcsolatai igen szorosak voltak.

A harmadik fejezetben Magyarország belviszonyait és külpolitikáját tekintem át az adott periódusban. Külpolitikai vonatkozásban legnagyobb probléma, hogy milyen erőtartalékokból merített Magyarország, időről időre a feudális anarchiával küzködve, és emellett nemcsak arra volt ereje, hogy megállítsa Bizánc expanziós kísérleteit, hanem még terjeszkedő háborúkba is bocsátkozhatott. A magyar-orosz kapcsolatok szempontjából nagy jelentőségű eseményt, II. Géza halicsi hadjáratait /1148-1152/ kiemelem, egyéb bel- és külpolitikai tényezőin keresztül elemzem. Az elemzés során kibontakozik előttünk a XII. század közepén kialakult európai szövetségi rendszer, és ezen keresztül világossá válik, hogy a magyar-orosz kapcsolatok, ha nem is döntő jelentőségűek, de fontos helyet foglalnak el a korabeli Európa politikájában.

F R I T S I Erzsébet /Szeged, JATE/

A morvamezei csata Ottokar űz der Geul korszak
krónikájában

A dolgozat, hogy a 14. század elején író krónikás történelem-szemléletéről, az osztrák, cseh és magyar eseményekkel kapcsolatos véleményéről képet adjon, Szerzőnk a régebbi szakirodalomban Ottokar von Steier néven szerepel. A lovagi kultúra és harcmódor ismeretében tárgyalja a történeteket Nemcsak saját korával foglalkozik, hanem visszanyúl a Hohenstauf-dinasztia uralmának idejére is. Bár lelkesedik a Staufok iránt, a mindennapi politikai életben a nemrég hatalomra jutott Habsburg-család elkötelezett híve. Rudólfot, a "római királyt" példaképül állítja kora uralkodói elé, aki a morvamezei csatában is felülmulta a fejvesztetten cselekvő, erőszakos uralkodót, a cseh Ottokárt. Az utóbbinak korábbi gonosztettei miatt a középkori keresztény erkölcs értelmében bűnhődni kell.

A krónikás felhasználta a német hősi eposzok motivumkincsét. Így a cseh király vakmerőségét a Nibelungenlied-beli Dietrich von Bern bátorságához hasonlítja. Részletesen elemzi kora nagy tartományurainak a Birodalomhoz fűződő viszonyát, királyuk iránti hűségüket. A harc eseményeit időben egymás után, de országokra, sőt területekre szabdalva írja le. Így külön fejezeteket juttat a "római király" szövetségeseinek, a magyar és kun csapatoknak is. Bár a magyarok hősiességben nem maradnak el a németek mögött, a lovagi szabályok nem ismerése, meg nem tartása miatt szerzőnk elítélő kritikáját vonják magukra.

Ottokar űz der Geul a dürnkrüti csata leírásánál a homéroszi hagyományokra visszamenő stílus eszközöket használ. A kérdés, hogy ezeket az eszközöket az eposzok olvasása révén ismerté-e meg, vagy az udvari költészet nagy művelőin keresztül, még eldöntésre vár.

A krónika igazolja, hogy a latin nyelvű krónikairás mellett a 13-14. században már nagy szerephez jut az anyanyelvi megjelenítés, bár az irodalmi nyelven átüt a bajor-osztrák tájszólás. Noha a mű több tévedést is tartalmaz, jelentős forrásunk, mert a morvamezei csatáról készült számos feldolgozás ellenére sem mondhatjuk tisztázottnak az 1278 augusztusában lejátszódott eseményeket.

G E R Ö András /Budapest, ELTE/

Az iparfejlesztés a reformellenzék érvrendszerében
 / Az ipar társadalmi támogatása és az iparfejlesztés kérdéseire kapcsolódó problémák a Kossuth köré tömörült ellenzék érvrendszerében az 1840-es évek első felében/

A dolgozat először az egyesületeket mint kifejezési formát, eszközt vizsgálja, vagyis azt, hogy miért éppen ebben a formában jelentkeztek az ipartámogató mozgalmak. Ezután az iparfejlesztési koncepcióban megnyilvánuló általános és a sajátos magyar "gyarmati" helyzetből fakadó felismeréseket tárgyalja. A történeti és eszmetörténeti előzményeket is bevonja a vizsgálódás körébe. Az érvelés célja, egész nemzet-re irányuló jellege és az ipartámogatás ellenzőinek bemutatása után a hogyan, a mód kérdését veszi szemügyre az objektív és szubjektív tényezők alapján /a közgazdasági jelleg oka, Kossuth személyisége/ és megállapítja az érvrendszer többszörös dualizmusát, amelyet a konkrét viszonyok, a nagyfokú taktikusság követelménye eredményezett, majd rátér a különböző társadalmi mozgalmak /különös tekintettel az Ipar-egyesületre és a Védegyletre/ kapcsán alkalmazott argumentumokra. Az egész kérdést a társadalmi-politikai jelleg és irányultság problémájának különös súlyozásával és kimutatásával közelíti meg. Ezután az érvelést bizonyos konkrét, a középpontban álló kérdések alapján lebontja a különböző társadalmi rétegek felé való irányultságra. Befejezésül az önálló gazdaságtörténeti megközelítési mód lehetőségességét tárgyalja és arra a következtetésre jut, hogy ez a szabadversenyes kapitalizmus visszavetítése lenne egy olyan korszakra, amelyben a gazdaság még nem érte el a "magáért-valóság" fokát, így tehát az ipartámogató mozgalmakat is úgy kell tekinteni, mint egy közvetettségben megnyilvánuló közvetlenséget, azaz gazdasági formában /közvetettség/ jelentkező politikai mozgalmat /közvetlenség/, amely egyszerre töltött be gazdasági és politikai funkciókat is.

H A J D U Zoltán /Debrecen, KLTE/

Az 1697. évi hegyaljai felkelés néhány kérdése

Nem volt célom a felkelés monografikus feldolgozása, csak néhány, eddig nem nagy részletességgel tárgyalt kérdést szerettem volna kifejteni, részben az újabb irodalom, részben levéltári kutatás segítségével.

Dolgozatom elején áttekintem a felkeléssel foglalkozó irodalomban kialakult értékeléseket, majd a Hegyalja gazdasági, társadalmi problémáival foglalkozom. Megpróbálom bemutatni az egyes társadalmi rétegek mozgását. Választ keresek arra a kérdésre, hogy milyen okok készítették az egyes rétegeket a felkeléshez való csatlakozásra.

Részletesebben foglalkozom a mozgalom társadalmi bázisával, majd a felkelés területi kiterjedését vizsgálom. A felkeléssel foglalkozó eddigi irodalom nem érintette a szolnoki helytörténetírásban megtalálható problémát, hogy a felkelők elfoglalták Szolnokot.

Nagy jelentőséget tulajdonítok a felkelés ideológiája vizsgálatának, itt még igen sok kérdés tisztázatlan. Milyen hatások érték az ideológiát, az ideológia gazdasági és nemzeti vonatkozásai, mind igen fontos kérdés. Részletesen foglalkozom az ideológián belül a vallási ellentétek problémájával, ennek hatásaival.

Az utolsó fejezetben a felkelés katonai erőviszonyait vizsgálom, megpróbálom értékelni katonai jelentőségét. A dolgozat végén utalok néhány fontos katonai, szervezési problémára, amelyek a Rákóczi-szabadságharc alatt is jelentkeztek, s azokat Rákóczi Ferenc sem tudta megoldani.

K Ó M Á R Irén /Szeged, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola/

Tiszaug demográfiai viszonyainak vizsgálata
családrekonstrukciós módszerrel /1750-1880/

A népesedési viszonyokban bekövetkező változások feltárása a rendszeres statisztikai felvételek előtti időben csak különleges módszer alkalmazásával vált lehetővé. Először az egyházi anyakönyvek, születési, házasságkötési és halotti adataiból össze kell állítani egy-egy család multbeli helyzetét. E családrekonstrukciós ívek jelentik az elemzés, a statisztikai feldolgozás alapját. A módszert Henry és Fleury francia történeti demográfusok dolgozták ki /1956/. Magyarországi alkalmazására is történt már kísérlet.

A pályamunka egyrészt adalékot kíván szolgáltatni a XVIII., XIX. századi viszonyokra, másrészt a kutatói módszer magyarországi alkalmazásának módozatait kutatja. Egyházi anyakönyveink vezetésében hiányosságok tárultak fel, elsősorban a halottak anyakönyvezésében, e probléma megoldására is kísérlet történik.

Tiszaugra azért esett a választás, mert kis település /1869-ben 714 lakos/, anyakönyveit a XVIII. század közepétől folyamatosan vezetik és felekezetiileg sokáig egységes /református/ volt. Az elemzés három időszakra /XVIII. század második fele, XIX. század első fele és 1851-1880/ csoportosítva történt. Az első két időszakban más településekkel is összehasonlítva különösen magas a termékenység, ezzel szemben a halandóság is kiemelkedően nagy. A XIX. század második felében e területen is kimutatható volt a demográfiai magatartás megváltozása, a születések korlátozása.

K Ö R M E N D Y Éva /Szeged, JATE/

Az aradi tizenhárom nézetei az 1848-49-es
forradalom és szabadságharc döntő feladatairól

Az Aradon 1849. október 6-án kivégzett tizenhárom tábornok-
nak az 1848-49. évi magyar forradalomban játszott szerepé-
ről monográfikus összefoglaló mindeddig nem készült. A pol-
gári és a marxista szakirodalomnak 1848-49-ről írt összefogla-
lásaiban is csupán a hadieseményekben játszott szerepükről
történik méltó említés. Mindez talán nem teszi indokolat-
lanná az olyankísérletet, amely arra vállalkozik, hogy a
monografikus feldolgozás felé vezető uton az első kis lépé-
seket megtegye. E dolgozat szerény hozzájárulás kíván lenni
ennek az utnak a kimunkálásához. A dolgozat első része váz-
latosan összefoglalja a tizenhárom honvédtábornok életutját
egészen a forradalom kitöréséig, illetve a magyar hadseregbe
kerüléséig, s politikai nézetüket elemezve arra a következ-
tetésre jut, hogy e tisztekben is erősek voltak a legalitási
illúziók, s a márciusi törvényre tett esküjüket azzal indo-
kolták önmaguk előtt is, hogy törvényes uralkodójuk paran-
csára cselekedtek. A további, a téma szempontjából leglénye-
gesebbnek tekintett fejezet a következő kérdéseket elemzi:

- 1./ Hiteles forrás alapján egyértelműen bizonyítható, hogy
az udvar, illetve Haynau már eleve, már a vizsgálat előtt
ugy döntött, hogy csak a legsúlyosabb ítélet jöhet számítás-
ba, lényegileg tehát a bírósági eljárás formális volt.
- 2./ A továbbiakban a dolgozat ismerteti a tábornokok ellen
felhozott három fő vádpontot, nevezetesen:
 - a/ Miért maradtak az október 3-i császári manifesztum
után is a hadseregben?
 - b/ Miért szolgáltak tovább a schwechati csata után?
 - c/ Miért maradtak helyükön a detronizáció után?
- 3 / A tábornokok reagálása a vádpontokra nem egységes ugyan,
de a lényegét tekintve azonos. Legtöbbjük a végsőkéig ragasz-
kodik ahhoz a meggyőződéséhez, hogy a törvényesség talaját
nem hagyta el; ez különösen a Függetlenségi Nyilatkozattal
kapcsolatos kérdésekből tűnik ki. A befejező fejezet témája
a tizenhárom aradi vértanu sz.harcban játszott szerepének mi-
tologizálás és dehorizálás mentes értékelése, haladó nemzeti
hagyományainkban elfoglalható helyük kijelölése.

L I P T Á K Dorottya /Szeged, JATE/

A Gömbös-kormány külpolitikájának egyes kérdései
a magyar történeti irodalom tükrében

A 60-as évek folyamán számos értékes mű jelent meg, melyben történészeink a Gömbös-kormány külpolitikáját közvetlenül vagy közvetve behatóan elemzik. A téma vizsgálatánál számos egyező pont mellett találkozunk olyan kérdésekkel is, amelyek megítélésében a kutatók eltérő véleménnyel vannak. A szakirodalom gazdagságára való tekintettel a dolgozatnak nem az a célja, hogy a Gömbös-kormány külpolitikájának minden egyes elemét behatóan tanulmányozza, mint inkább az, hogy szembesítse egyes kérdésekben a történészek által képviselt álláspontokat a tényekkel és kísérletet tegyen arra, hogy a vizsgált kérdésekben a történelem által igazolt megállapításokhoz jusson. A Gömbös-kormány külpolitikája elemzésének egyik vitatott kérdése, mióta érvényesült a magyar külpolitikában a német orientáció egyértelműen és ezzel összefüggésben, mikor szorul a második helyre a kormány olaszbarát politikája. A Gömbös-kormány külpolitikájának másik szintén vitatott problémája Magyarország állásfoglalása az Anschluss-kérdésben, amely szervesen összefügg az előbb felvetett kérdéssel. A magyar történeti szakirodalomban abban a tekintetben térnek el egymástól a vélemények, mikortól támogatta Gömbös nyíltan a németek Anschluss-törekvéseit. Mindkét kérdés megválaszolása csak a nagyhatalmi politika összefüggéseibe illesztve lehetséges. A harmadik vizsgált kérdés annak a ténynek a megállapítása, mikortól ismerte fel a magyar kormány az ország katonai gyengeségét. A vizsgálódás eredményei a három említett kérdésben:

- 1./ A német orientáció a Gömbös-kormány külpolitikájában 1935. január 6. után és 1935. július 11. között vált egyértelművé.
- 2./ Az Anschluss-kérdésben ugyanebben az időközben fordult a Gömbös-kormány egyértelműen a német álláspont felé.
- 3./ A magyar kormányok lényegében véve már a trianoni békekötés óta tisztában voltak az ország katonai gyengeségével és nemcsak a marseille-i merénylet óta ébredtek ennek tudatára.

M A D A R A S László /Szeged, JATE/

A kettős honfoglalás elméletének néhány
településtörténeti problémája

Az elmúlt években László Gyula igen érdekes elméletet állított fel a magyar honfoglalás problémáinak áthidalására. Feltételezése szerint nem egy, hanem két magyar betelepülést kell feltételeznünk. Az elsőt 670 táján, míg a másodikat 896-ban. Elméletét két megfigyelésből alakította ki. Az egyik szerint a griffes-indás lelőhelyek és Árpád magyarjainak szállásterületei nagy tömbjeikben kiegészítik egymást, míg a másik, hogy a magyar nyelvterület határa és a griffes-indás lelőhelyek fedik egymást. A magyar nyelvterületet László Gyula Kniezsa István XI. századról készített nyelvi térképe alapján tüntette fel. Dolgozatom célja annak megvizsgálása, alkalmas-e arra Kniezsa térképe, hogy adatait, illetve az egész térképet úgy ahogy van 896-os állapotokra vonatkoztassuk. Ennek eldöntésére a Kniezsa-féle térkép forrásainak részletes elemzése szükséges. Térképének elkészítésekor a szerző három forráscsoportot használt fel. Ezek a történeti források, a nyelvészeti források /ezek alkotják a munka gerincét/ és egyéb régészeti és földrajzi bizonyítékok. A források részletes vizsgálata arra az eredményre vezetett, hogy az adatok egy jelentős százalékának a visszavetítése nem egyértelmű, illetve bizonytalan. Így magának a térképnek a 896-os állapotokra való vonatkoztatása módszertanilag nem helyes, tehát a felhasználásával készült újabb térképből levont következtetéseket nagyobb elővigyázatossággal kell kezelnünk.

Ezt alátámasztja az a két térképem is, amelyeken a griffes-indás lelőhelyek, a 10. századi magyar sirleletek és a törzsevekből keletkezett helynevek szerepelnek. A térképről leolvasható, hogy a 10. századi magyar szállásterületek kisebbek mint a 11. századi magyar településterület. Ez a megfigyelés szintén egy adalék lehet annak bizonyítására, hogy a Kniezsa-féle térkép mechanikus visszavetítése módszertanilag helytelen.

M I K Ó Katalin /Nyíregyháza, Bessenyei György
Tanárképző Főiskola/

A polgári radikálisok és Ady

A századforduló sajátságosan magyar társadalmi viszonyai között felnövekvő ún. "második reform nemzedék" és Ady Endre egymásra találása törvényszerűnek tekinthető.
E kapcsolat létrejöttének legfontosabb tényezői:

- a/ azonos látókör - európai méretekben való gondolkodás
- b/ a magyarországi problémák szenvedélyes vizsgálata
- c/ harc a változtatásért

Ady már a Nagyváradai Naplóban örömmel üdvözli a radikálisok eszméit és igyekszik Piklert majd Somló Bódogot megvédeni a reakció támadása ellen.

Adyra jelentős eszmei hatást gyakorol a Huszadik Század c. radikális folyóirat, majd a Világ c. lap is. Együtt tevékenykedik a radikálisokkal a Galilei Kör támogatásánál, s részben a szabadkőművességben is. Történelemszemléletében /különösen a Werbőczy-kép és az újfajta kuruc-szemlélet kialakításában/ és nemzetiségi politikájában is jól kimutatható a radikálisok hatása.

Ezek az eszmei hatások Adynak és a radikálisoknak tartalmas baráti kapcsolatokat is jelentettek.

N A G Y Márta /Szeged, JATE/

A Rubljov Troica-ja a XIV.-XV.sz. társadalmi-
történelmi és művészeti jelenségeinek tükrében

A középkori orosz ikonfestészet legkiemelkedőbb alakja Andrej Rubljov /1360/70-1427/30/. Olyan korban élt, amely az orosz történelem számára éppolyan jelentős, mint az orosz művészettörténet számára. Éppen Rubljov tevékenysége miatt. Ebben a korban a XIV.-XV. század fordulóján teszik meg az oroszok az első lépéseket az egységes állam megalakításának útján. A történelmi-társadalmi események összesűrűsödtek /a külső és belső ellenséggel vívott harcban létrejönnek a nemzeti tudat első csirái, és felvillan egy békésebb, nyugodtabb kor reménye is/, s ebben az összesűrűsödött légkörben született meg A. Rubljov Troica-ja. A kor jelentős pillanata találkozott egy kiemelkedő művész valószínűleg rendkívül érzékeny egyéniségével. A kor eseményei nem csupán Rubljov fő művének háttéréül szolgálnak, hiszen a művész minden ecsetvonásával korának történelmi-társadalmi valóságáról beszél, szól kortársaihoz.

A dolgozat azon kérdésre próbál választ keresni, hogy a XIV.-XV. század fordulójának történelmi-társadalmi eseményei a kor legjelentősebb művészeti áramlatával karöltve, hogyan tükröződnek Rubljov Troica-ján.

Rubljov művével elsősorban saját korához szól, ezért nem önkényes ebből az aspektusból vizsgálni Troica-ját.

A Troica ilyen közelítése szinte magától kínálja a mű három síkon történő elemzését:

- Milyen új vonásokkal gazdagította a művész a Troica, mint vallási téma feldolgozását?
- Hogyan, milyen eszközökkel és főleg mit mond közvetlenül koráról, korának?
- Milyen minden kor számára általános érvényű emberi mondanivalót sugároz Rubljov Szentháromság ikonja?

P Á L L István /Budapest, ELTE/

Adatok az ujlétai református felekezeti iskola
történetéhez

/A presbiteri jegyzőkönyvek felhasználása a történeti
kutatásban/

A dolgozat rámutat a presbitériumnak a Bihar megyei Ujléta község életében vitt szerepére, munkájának a jegyzőkönyvben való tükröződésére. Ezen dokumentumok fontosságát a felekezeti iskola fennállásának időszakában /1865-1913/ keletkezett, az iskola irányítását, fenntartását, annak problémáit tükröző adatokkal próbálja érzékeltetni. A dolgozat első része a presbitériummal, munkájával valamint a község alapításának körülményeivel foglalkozik. Ezenkívül ismerteti az ujlétai lelkészi hivatalban fellelhető presbiteri jegyzőkönyveket is.

A második rész a felekezeti iskola megalakításával indul. Ismerteti az írástudatlanság fokát, mértékét, a tanköteles gyermekek és a ténylegesen iskolába járók számát. Ezt összehasonlítja az országos és a szomszédos megyék átlagával. Az összehasonlításból kitűnik, hogy Ujlétán lényegesen jobb a helyzet az előbbieket tekintetében, mint az összehasonlított helyeken. Az 1868. évi, a népiskolai közoktatás tárgyában hozott törvény rendelkezéseinek megvalósítását, ill. meg nem valósítását is bemutatja a dolgozat. Példákkal illusztrálja a presbitériumnak az iskolai mulasztások ellen hozott intézkedéseit, néhány tanító botránys magatartása miatt hozott határozatait. A szervezési kérdésekkel kapcsolatban többek között rámutat az iskola nehéz helyzetére, a tanítóhiányra /amelyben az is közrejátszott, hogy egy tanítóra 1894-ben 160-nál is több, tehát a törvényt szabta felső határnak több mint kétszerese jutott/, a tanítói illetmény kifizetésének akadozásaira. Itt két "díjlevelet" is bemutat, amelyek a tanítói fizetés forrásait részletezik. Az iskolaszék megalakulása, működésének bemutatása, a presbitérium nehéz anyagi helyzete /és az ebből kifolyólag tett intézkedései/ is bemutatásra kerülnek. Szól a tandíj nagyságáról, behajtási nehézségeiről, az iskolai élet néhány kérdéséről, majd azokról a problémákról, amelyek az iskolának a község kezelésébe adására vezettek.

A nemesi reformellenzék polgári támogatói
Pesten, a reformkor utolsó éveiben

A történetírás nagyjából adós maradt annak széleskörű feltárásával, hogyan funkcionált az érdekegyesítés az egyes rétegekkel való kapcsolatokban. Különösen hiányos a képünk arról, hogy az egyes rétegek támogatták-e, s ha igen, milyen határig, a reformellenzék vezette haladó politikai irányzatot. A dolgozat e kérdések feltárásához a polgárság vizsgálatával szeretne hozzájárulni.

A dolgozat áttekinti a korabeli gazdasági viszonyokat, az iparos- és kereskedőnépesség alakulását, különös tekintettel Pestre. Érinti a reformellenzéknek az egyesületekre vonatkozó politikai koncepcióját. A polgárság számszerű részvételének és foglalkozási megoszlásának a vizsgálata a dolgozat központi része. Ez az Iparegyesület, a Védegylet, az Ellenzéki Kör levéltári anyagai alapján történik. A vizsgálatokból kiderül, hogy milyen arányban vesznek részt az iparosok és kereskedők az egyes szervezetek tagságában és választmányaiban, vezetőségeiben. A tagság megoszlásából kiindulva a dolgozat kitér az egyes szervezetek jellemzésére, a köztük meglevő különbségekre, összefüggésekre /Iparegyesület - Védegylet, Védegylet - Gyáralapító Társaság/. Röviden bemutatja azokat, akik a reformmozgalom polgáralakjai közül a legaktívabbak voltak, s minden szervezetben szerepeltek.

Eredményeink: a kezdeményezés az esetek nagy részében a nemesség részéről indult ki, és különböző területeken valósult meg. A polgárság a reformkorban nem képvisel olyan társadalmi erőt, hogy önálló politikai tényezőként felléphessen, maga hozza létre az érdekei védelmét szolgáló szervezeteket. A polgárság csatlakozott a kezdeményezésekhez, többek között jelentős anyagi támogatást nyújtva a különböző szervezeteknek. Az ellenzéki egyesületek, körök tagságának 14%-a polgár. Ez a részarány magasabbnak becsülhető, mint e rétegnek az összlakossághoz viszonyított aránya. A polgárság két rétege, a kereskedők és az iparosok, megközelítőleg egyenlő arányban mutatathatók ki a tagságban. Az egyesületek tagjai közül sokan egyidejűleg több testületben is tagok, ami arra enged következtetni, hogy a polgárság részvételét egy viszonylag kisebb, jól körülhatárolható csoport biztosította.

P Ó K Á S Z Endre /Nyíregyháza, Bessenyei György
Tanárképző Főiskola/

Kemény Zsigmond nemzeti eszméi /1834-1853/

Kemény Zsigmondnak, a centralista politikusnak, a 49-es békepárti képviselőnek, a Pesti Napló szerkesztőjének eszmerendszere konzervatív és meglepően haladó nézetek sajátos vegyülete, s ennek megfelelően a szakirodalom értékelése is erősen sarkított. Dolgozatunkban a jórészt negatív beállítású nemzeti eszméit próbáltuk megvizsgálni, s értékelését némiképpen árnyalni. Bizonyos kronológiai sorrendet tartva az eszmei csomópontokra igyekeztünk koncentrálni. Ausztria és Magyarország kapcsolatainak megítélésében a politikus álláspontja végig változatlan. Kemény az osztrák birodalom létét a szláv és román elszakadási törekvések megakadályozására látja szükségesnek. Kemény társadalomszemlélete osztálykorlátai ellenére is pozitív elemeket tartalmaz. Nemzetfogalma lényegében azonos a kor uralkodó osztályának politikai nemzetfogalmával, bár tartalmaz egyedi és pozitív vonásokat. A mai marxista történetírás szigorú mércéjével mérve is korszerűnek mondható Kemény Zsigmond fel fogása a nemzetté válás folyamatáról. Felismeri, bár részletesen nem fejti ki, a gazdasági alap indító hatását, s jól látja a nyelvi - kulturális - társadalmi - politikai szakaszok törvényszerű összefüggését. Kemény liberalizmusának erősségét a nemzetiségi kérdés kezelésében látjuk. 1848 előtt ez jórészt még csak a liberalizmus eszméinek megvalósításában nemzetiségi megkülönböztetést nem tevő elvet jelentett, a forradalom hatása viszont már a nemzetiségi kérdés részletes kifejtését tette szükségessé. Kemény haladó nemzetiségpolitikáját legrészletesebben hirhedt forradalom utáni röpirataiban /Forradalom után, Még egy szó a forradalom után/ tette közzé, melyeknek eddigi szakirodalmi értékelése nem teljesen helytálló. A nemzetiségi probléma demokratikus kezelése szinte páratlan, eddig alig hangsúlyozott erényeket tartalmaz, és ennek kapcsán szükséges a röpiratok értékelésének módosítása is. A kérdéskört ugyan még a politikai nemzet aspektusából szemléli, de a magyarosítást hevesen ellenzi, és támogatja a nemzetiségek nyelvi-kulturális törekvéseit.

P U S Z T A I Ibolya /Nyiregyháza, Bessenyei György
Tanárképző Főiskola/

Ady és a nemzetiségek

Ady Endre figyelme kiterjedt kora Magyarországnak egyik legsúlyosabb kérdésére, a nemzetiségi probléma rendezetlenségére. Ma úgy ismerjük Adyt, mint a Magyar jakobinusok dala című vers íróját, aki igaz hazafiságot és internacionalizmust hirdetett. De míg a költő erre a csucsra eljutott, hosszú utat kellett megtennie.

Ady írásait vizsgálva, ezt a fejlődési vonalat három szakaszra tagolhatjuk:

- 1899-1901 - A fiatal újságíró "a nacionalizmus és a vidékies 48 eszmevilágában imbolyog."
Tulzottan a magyarellenes nemzetiségi mozgalmakra koncentrált, s figyelmen kívül hagyja, hogy a nemzetiségek magyar ellenes akciója ellenakció, amelyet a magyar sovinizmus idézett elő.
- 1901-1905 - A nacionalizmus - hazafiság kérdésének elvi tisztázódása megindul Adynál, de ez nem járt azzal, hogy gyakorlati kérdésekben maradéktalanul tudta volna alkalmazni.
- 1905-1918 - Igaz hazafiságot és internacionalizmust hirdetett, mely a gyakorlatban /I. világháború/ is megmutatkozott. Ember maradt az embertelenségben.

R A F F A Y Ernő /Szeged, JATE/

A szegedi nemzetiségi kérdés történetéből

A magyarországi szerbek tekintélyes része a városokban élt. A nemzeti mozgalmat elsősorban a polgárság támogatta. A szegedi szerb polgárok már a reformkorban, főleg pedig a szabadságharc alatt kivették részüket a szerb nemzeti mozgalomból. 1848-ig a város vezetésében is megtalálhatók a szerbek, s 1848-ban a forradalmi vezetésnek is voltak szerb tagjai. A város vezetőségének tagjai kivétel nélkül a jómóduakból kerültek ki, nemzetiségre való tekintet nélkül. 1848-ban Szeged lakosságának 88-90 %-a volt magyar, a nemzetiségi lakosság pedig megoszlott: német, szerb, zsidó, cigány, görög. A szerbek ekkor a város lakosságának mintegy 3,5 %-át tették ki.

A szerb-magyar ellentét már a szabadságharc előtt is okozott problémákat, mégis, a forradalom első heteiben egy táborban találjuk a szerbeket és magyarokat. A zsidóellenesség nem szűnt meg. A gazdag szerbek pénzdományokkal is támogatták a forradalmat. Ugyanakkor a magyarság hangulata mégis a szerbek ellen fordult: egyes szerb polgárokról olyan hírek terjedtek el, miszerint magyarellesben vesznek részt. A délvidéki vérengzések hírei igen megnövelték a szerbellenes hangulatot. Végül a szerb hitközség nyílt levélben tiltakozott a vádak ellen 1848 júniusában. 17-én Petrovics István szerb polgár megszökött a városból, s Karlócára ment, ahol a szerb főodbor alelnöke majd elnöke lett. Részt vett a szerb táboron belüli frakcióharcokban is. 1848 novemberében a Szerb Vajdaság kormányának lett tagja. 1849 tavaszán nála is megfigyelhető a császári politikából való kiábrándulás. A szabadságharc után visszatért Szegedre.

Rajta kívül számos szerb elhagyta a várost. Ezek hatására a tanács nyilatkozatban szólította föl a lakosságot a szerbekkel való békés együttélésre.

A szerbek elleni ellenséges hangulat 1848. október 15-én érte el csúcspontját, amikor a szegedi magyar és a szőregi szerb nemzetőrök közötti fegyveres harcban mintegy 60 ember halt meg. Ezek az események nemcsak nemzetiségi, hanem osztályellentétet is tükröznek.

1849 elején a Szegedre menekült magyar tömegek ismét fölcsították a közben elcsendesedett nemzeti ellentéteket. A menekültek távozása után helyreállt a rend.

A nemzeti ellentétek 1848 márciusától októberig rohamosan kiéleződtek, ettől kezdve lassan csökkentek. Az osztályharc élesedése 1848 őszéig párhuzamosan haladt a nemzetiségi problémák növekedésével, ősztől azonban az előbbi nem csökkent, hanem növekedő tendenciát mutatott.

R O M S I C S Ignác /Szeged, Juhász Gyula
Tanárképző Főiskola/

A dunamelléki ellenforradalom története

1919 június 18-án a Duna menti Solton és Dunapatajon ell. forradalom tört ki. 1919. június 25-ig, az utolsó ellenforradalmi fészkek felszámolásáig a felkelők győztek, és hosszabb-rövidebb ideig hatalmon voltak Pest megye nyugati, valamint Tolna és Fejér megye keleti járásaiban. A dolgozat a felkelés okaival, eseményeivel, problémájával és bukásának körülményeivel foglalkozik. Főbb megállapításaink:

1. A felkelés közvetlen oka a Duna-Tisza közti "dolgozók" védkötelezettségének elrendelése és az évi fejadagot 72 kg-ban megállapító Hamburger-féle rendelettervezet volt. Közvetett, távolabbi okát a térség június közepi osztályerőviszonyaiban találtuk meg.
2. A mozgalom derékhadát a birtokos parasztság adta, de kisebb-nagyobb mértékben egyéb rétegek - köztük az agrárproletáriátus - is részeivé váltak. Vezetői a közép- és gazdagparasztság, illetve a tényleges és tartalékos katonatisztek, volt csendőőrök közül kerültek ki.
3. Az ellenforradalom átgondolt programmal nem rendelkezett. A proletárdiktatura helyett olyan, közelebbről nem körvonalazott rendszert kívántak, amely biztosítja a vagyonszabadságot és a szabadkereskedelmet.
4. Bár a dunamelléki ellenforradalom a Tanácsköztársaság létét közvetlenül nem fenyegette, lokalizálása és elfojtása csak a Vörös Órség és a Vörös Hadsereg magasabb egységeinek sikerült. A térség Tanácsköztársasághoz hű polgári lakosságának és az itt állomásozó karhatalmi egységeknek az ereje erre kevés volt.

R O M S I C S Ignác /Szeged, Juhász Gyula
Tanárképző Főiskola/

Az áprilisi tanácsválasztások Pest-Pilis-Solt-
Kiskun vármegyében - az egzakt források tükrében

Az áprilisi tanácsválasztások Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében településtípusonként és tájegységenként említésre méltó különbségekkel zárultak.

A megye északi járásaiban a választó és választható férfilakosság nagyobb része, az összlakosság 22,07 %-a élt szavazati jogával. Ugyanitt - nagyjában-egészében - a tanácsok összetétele is megfelelően alakult. Ezzel szemben a Duna-Tisza közén az összlakoságnak 15%-a, tehát a választójoggal rendelkező férfilakoságnak csak mintegy fele szavazott. A főváros környéki települések tanácsainak összetételéhez képest a Duna-Tisza közti tanácsokban jelentős volt a birtokos parasztság és a volt közigazgatási és államvédelmi apparátus képviseleti aránya.

Az eltérések oka minden bizonnyal az egyes társadalmi rétegek közötti és az egy rétegen belül területenként is változó tudati különbségek voltak,

S O Ó S Ildikó /Debrecen, KLTE/

Modern konzervativizmus Magyarországon

A konzervativizmus mint politikai és eszmeáramlat a 19. század 70-es éveiben nem új jelenség. A konzervativizmusnak Magyarországon hagyományai vannak, a 30-40-es évekre nyulnak vissza. A 70-es években újra jelentkező konzervativizmus, melyet modern, vagy reformkonzervativizmusnak is nevezünk, a korábbi konzervativizmusra épít, de lényegesen különbözik is tőle. Ennek a modern konzervativizmusnak a fő képviselője volt Asbóth János. A kezdetben liberális, de a sajátos magyar viszonyokon kialakult liberalizmusból a 70-es évekre egyre inkább kiábránduló politikus bírálja a kiegyezés utáni magyar politikát, annak minden részletét. Megpróbál utat mutatni, megalkot egy reformprogramot - konzervativ szellemben. Véleménye szerint a liberális politika hibáit csak a konzervativizmus oldhatja meg. Magyarországon azonban ekkor, ha bírálják is a liberális rendszert, még biznak benne. A középnemesség, amelynek Asbóth a programját szánta, a kormánypártot támogatja, s elutasítja a konzervativizmust. Az egyetlen jelentősebb konzervativ csoportosulás, a Sennyey-féle párt, ugyan átveszi Asbóth programjának egy részét, de Asbóth és Sennyey nézetei sokban különböztek is. A Sennyey-párt kimondottan az arisztokráciára kíván támaszkodni, maga Sennyey sem volt kiváló pártvezér, így pártja is csak rövid ideig állt fenn. Egy konzervativ politikára való áttéréshez a feltételek a 70-es években még nem voltak elég érettek Magyarországon.

S Z A B O L C S Éva -
 K E R É N Y I Péter /Budapest, ELTE/

Böszörményi László sajtópere és a dualizmus
 sajtójoga

Dolgozatunk Böszörményi Lászlónak - a Magyar Ujság szerkesztőjének - sajtóperét dolgozza fel, melyre röviddel a kiegyezés után került sor. Ez a per volt a korszak legnagyobb visszhangot kiváltó sajtópere, mely eljárásban és ítéletben egyaránt justizmordnak tekinthető.

Összehasonlítjuk az 1848-as sajtótörvénykezést - mely a kiegyezés idején is érvényben van /1848:18 tc./ - az 1867-es sajtórendelettel, rámutatva, hogy az 1848-as törvény a kiegyezés idején, csak tartalmának átértelmezésével maradt érvényben. E tartalmi átértelmezés - többek között - a pragmatica sanctio felfogásának különbségében rejlik. Az 1848-as törvényt az 1867-es felfogás szellemében alkalmazni törvénysértés.

E törvénysértés ténye azonban korántsem nyilvánvaló a közvélemény számára, mint ez az általunk idézett korabeli lapvéleményekből kitűnik.

Ezt követően térünk rá magára a sajtóperre, mert itt találkozzhatunk a legtöbb törvénysértéssel és az 1848-as sajtótörvény, valamint az 1867-es miniszteri rendeletek együttes alkalmazásából származó jogi következetlenséggel.

Bizonyítani próbáljuk, hogy Kossuth levelének közzlése miatt, a fennálló jogszabályok értelmében, más ujságok ellen is lehetett volna sajtóper indítani, s ennek elmaradása arra mutat, hogy a Magyar Ujságot a per, mint a szélsőbal közlönyét sujtotta.

A per végigkövetésével, elemzésével igyekszünk felhívni a figyelmet arra a törvénysértés-láncolatra, mely jogászi kifejezéssel élve, már szinte "halmazati büntett"-nek számít. A per során - a Magyar Ujsággal együtt - kitérünk a sajtósabadság kérdésére, annak általános kritériumait a magyar helyzetre, a dualista rendszerre alkalmazva.

Befejezésül rámutatunk - más sajtóperek alapján - olyan érdekessegekre, manipulációkra, melyek ugyan jellemzőek, de a fenti sajtóper ismertetése alapján demonstrálásukra nem nyílt lehetőség.

Dolgozatunk összefoglalása nyomán, egy Tocqueville-i és egy marxista véleményben foglaljuk össze a tanulmányt.

Célunk a Böszörményi per részletes, de nem jogászi alaposágú elemzése volt. Ha valaki a kiegyezés sajtójogi "képét" is látni véli - ez megfelel dolgozatunk fő törekvésének.

S Z A B Ó Erzsébet /Eger, Ho Si Minh Tanárképző Főiskola/

Állattenyésztés Abauj-Torna vármegyében a
századfordulón /1890-1914/

Abauj-Torna vármegyét kassai székhellyel a hajdani Abauj és Torna megyék egyesítése alapján az e tárgyban alkotott 1881 évi 44. törvénycikk hívta létre. Területe 3307 km² vagyis 574 663 katasztrális hold volt.

Abauj-Tornában 1884-ben 60 861 szarvasmarhát, 18 887 lovat, 171 607 juhot, 44 251 sertést, 445 kecskét és 286 öszvért és szamarat számláltak össze. Ez összesen 106 074 számosállatnak felelt meg.

Részletesebb képet megyénk állatállományáról az 1895. évi VIII. törvénycikk végrehajtásaként elrendelt mezőgazdasági statisztika számsorai alapján kaptunk. Az összeírás végeredményeként a megyében 74 740 szarvasmarhát, 21 705 lovat, 117 611 juhot, 68 998 sertést, 328 szamarat, 17 öszvért, 143 kecskét, 274 846 baromfit és 9507 méhcsaládot számláltak össze. Az 1884 és 1895 között eltelt időben a szarvasmarhák száma 13 879 db-bal, a lovaké 2818 db-bal, a sertéseké 24 747 db-bal nőtt, a juhoké viszont 54 096 db-bal csökkent.

A fent említett időszakban valamennyi állatfajnál minőségi javulást és fajtacserélődést tapasztalunk.

Szarvasmarhatenyésztéssel a törpe- és kisbirtokosok foglalkoztak legintenzívebben, lótenyésztéssel a középbirtokosok, juhtenyésztéssel az 1000 kh-on felüti nagybirtokosok, míg a sertésenyésztéssel törpebirtokosok.

Amíg 1884 és 1895 között a juh kivételével valamennyi tárgyalta állatfajnál számszerű növekedés volt tapasztalható, addig 1895 és 1911 közötti intervallumban szembeötlő csökkenések észlelhetők. Ezt látszanak igazolni a következő adatok: 1895 illetve 1911 között a szarvasmarhák száma 17 645 darabbal, a juhoké 25 559 darabbal, a sertéseké 11 740 darabbal csökkent, a lovak száma 19 darabbal növekedett.

A hanyatlás okait a kivándorlásban, a legelőfeltörésben, valamint az értékesítési nehézségekben kereshetjük.

A megye kedvező adottságai ellenére a századfordulón az állattenyésztés háttérbe szorult a mezőgazdaság más ágazataival szemben.

T E N G E L Y I László /Budapest, ELTE/

A rendszeres bizottságok urbéri munkálatainak
egybevetése

Az 1791-es és az 1827-es rendszeres bizottságok urbéri munkálatainak jelentőségbeli különbsége nem fakad immanensen a kidolgozott törvényjavaslatok tartalmából. A bizottságok törekvése - noha átfogó reformtervezet kidolgozása volna feladatuk - a fennálló feudális rendszer megszilárdítására irányul. De az 1791-es deputatio a még konzervatívabb megyei javaslatokkal szemben ragaszkodik a Mária Terézia-féle Urbanium rendelkezéseéhez. Az 1827-es operatumok megyei vitáiban azonban, elsősorban a megyei reformköveteléseknek s nem a munkálatok módosító javaslatainak köszönhetően, már a reformmozgalom kezdetei bontakoznak ki.

Az 1827-es bizottság egy fontos kérdésben tesz előrelépést az 1791-es deputatiohoz képest: törvényjavaslatba foglalja a jobbágytelek haszonélvezetének szabad adásvételét. A bizottság egyik csoportja korlátozásokkal kívánja elejét venni a szabad adásvételben lehetőségszerűen benne rejlő és a bizottság előtt is felrémplő tőkés tendenciáknak. A bizottság másik táborra, mely különjavaslatot fogalmaz, elveti a legfontosabb korlátozásokat. A két csoport azonban közös cél szolgálatába kívánja állítani az usufructuatio szabad adásvételét: a feudális jobbágy-földesur viszony nagyobb hasznot hajtó gazdasági működtetését igyekszik elérni vele. A két tábor különbsége így csak a közös cél valóra váltásához alkalmasnak tűnő eszközök megválasztásában áll. A korlátozatlan adásvétel azonban természetéből fakadóan a tőkés mezőgazdasági fejlődés felé irányul. Ezért a különjavaslat érvei közé - megfogalmazóinak legjobb meggyőződése ellenére - becsuszik néhány olyan okfejtés is, amely tulmutat a feudális kereteken. Ezek az okfejtések azonban egészen más mederben haladnak, mint a radikálisok gondolatmenete.

Az 1827-es bizottság többi törvényjavaslatában nem találunk lényegbevágó módosítást az 1791-es tervezethez képest. A problémák megoldásától való elzárkózásból és a fennálló rendszer megszilárdítására irányuló törekvésből kiviláglik az 1827-es deputatio munkálatainak mélyen konzervatív beállítottsága.

W E L L M A N N Nóra /Budapest, ELTE/

A Habsburg-birodalom titkosrendőrségének
kiépülése

"...a magas rendőrség a politikával jelenleg oly szoros kapcsolatban áll, hogy eme felett még uralkodik is bizonyos tekintetben" - idézi Horváth Mihály Metternich állítólagos ki-jelentését. A megfogalmazás mindenképpen helytálló: I. Ferenc uralkodása idején a titkosszolgálat az állam legfontosabb szervévé fejlődve, valóban "uralkodó" szerepet játszott. A dolgozat ennek az intézménynek a kialakulását kívánja be-mutatni - a felvilágosult abszolutista uralkodók idején je-lentkező kezdeteitől a Ferenc uralkodása alatti teljes kiépü-léséig. Fontos szerepet kap továbbá a titkos szolgálat - Per-gen gróf rendőrminiszter által megfogalmazott - feladatköré-nek részletes bemutatása, majd a rendőrség működésének az általa legfontosabbnak tartott területeken /idegenek ellen-őrzése, a néphangulat feletti őrökösés, a cenzura kezelése, a titkos társaságok szemeltartása valamint a levélcenzura irányítása/ való elemzése.

A dolgozat utolsó részében az Országos Levéltárban őrzött titkos jelentések alapján próbáltam felvázolni a rendőrség magyarországi szervezetét, valamint példákat hoztam a titkosszolgálat működéséről Magyarországon az 1828-29-es években. Az időbeli behatárolást az indokolja, hogy a dol-gozat egy nagyobb munka részét képezi, melyben a titkos-rendőrség magyarországi működését kívánom bemutatni a reform-mozgalom kibontakozásának időszakában, tehát az 1828-32 kö-zötti években. Így ez a dolgozat a magyar viszonyok bemuta-tása tekintetében korántsem törekedhetett teljességre, az anyag egészének bemutatására, így a feltárt mozzanatok in-kább csak illusztrációként szerepelnek, a fő hangsúly a ren-dőrség tevékenységének általános bemutatásán van.

B E N K Ó Elek -
 F E L D István /Budapest, ELTE/

A solymári vár. A középkori régészeti lele-
 tek vizsgálata

A magyar középkori kutatás egyik igen fontos területe a különböző várak, erődítmények vizsgálata. Az egyes századokban más-más módon, más-más formában, a változó gazdasági-politikai viszonyoknak megfelelő feladattal építették, majd pedig alakították át várainkat. Az eredményes várkutatás - mind a romoknál, mind pedig a többé-kevésbé ép állapotban fennmaradtaknál - elképzelhetetlen régészeti kutatás nélkül.

A dolgozat a magyar várak különböző típusainak szétválasztásához kíván hozzájárulni a solymári vár régészeti leleteinek feldolgozásával. Az egyes lelettípusok - konyhai és asztali cserépedények, külföldi eredetű kerámia, kályhaszemek, fegyverek, lószerszámok, eszközök, stb. - korának, előállítási, használati módjának, a környező területeken való elterjedésének részletes vizsgálatával arra igyekszik választ adni, mennyire lehetséges régészeti módszerekkel megoldani - írásos források hiányában - a vár keletkezésére és pusztulására vonatkozó kérdéseket; mennyire teszi lehetővé e vizsgálat a vár életének, funkciójának meghatározását.

Ennek során egy mindvégig igen jelentős főurak, illetve a király kezén lévő, szerény uradalom központjául szolgáló, kisméretű XIV-XV. századi vár képe bontakozik ki. Az egyszerű edények, eszközök, stb. az itt élt kisszámú katonaság, szolganépség életéről tanuskodnak.

B O D N Á R Mária /Budapest, ELTE/

A magyarországi rézkor néhány problémája

A dolgozat vázlatos kutatástörténeti áttekintés után a rézkor önállóságának problémájával, a korszak általános jellemzőivel, továbbá kronológiai problémákkal foglalkozik.

A rézkor önállóságának kérdését vizsgálva hangsúlyozza, hogy a rézkor kezdetét nem a réz megjelenésétől, hanem az egykori társadalom életében bekövetkezett gyökeres változásoktól indokolt számitani.

Ilyen mélyreható változások a kelet-magyarországi tiszapolgári kultúra idején mennek végbe.

A korai rézkori tiszapolgári kultúra kialakulásának és belső korszakolásának tárgyalásakor a dolgozat írója néhány problémára hívja fel a figyelmet: a kősőneolitikus csoportok és a tiszapolgári kultúra egész területén, valamint a tiszai csoport eredetének megoldatlansága.

A továbbiakban az Alföld vonatkozásában részletesen kidolgozott rézkori kulturahorizontokat igyekszik a dolgozat szerzője szinkronba hozni a Dunántullal, a korai és középső rézkor vonatkozásában.

Románkori templomaink timpanonjai

A középkori művészet egyik jellemző ágában, a templomépítészetben, az épület részeinek funkcionális-szerkezeti szerepük mellett szimbolikus jelentésük is volt. Kiemelkedő hely illette meg a kaput, mivel ez választotta el a templomot a külvilágtól, vele találkozott először a belépő. Ezért rajta program szerint adott módon sűrítve jelentkezett mindaz, ami az épület belsejében teljesedett ki. A kapun belül e timpanon lett a centrális jelentőségű ábrázolás hordozója. Mivel a kapu Krisztust szimbolizálta, az ivmezőbe is az ő alakja /Majestas Domini ábrázolás/ -, vagy jelképe /Agnus Dei/ - került a legtöbbször. Ez a két téma adja a timpanonok első két csoportját. A többi ábrázolás is kereszténytartalommal telített, a gonosz elleni küzdelmet - Sajóudvarhely -, vagy az örök életet jelképező életfát - Vurpód, Vizakna, - faragták kőbe.

A dolgozat a jelenleg ismert magyar anyag összegyűjtését és rendszerezését tűzte ki célul. A feldolgozás során kitűnt, hogy ha a hazai alkotásokat az európai példákkal vetjük össze, ez tematikailag teljesen új csoportot nem ad. Az Európa-szerte ismert ábrázolásokat a maga izlésének megfelelően alakítja. A faragványokon megtalálhatók: az ősi elemek /Zalaháshágy/, a bizánci művészet hatása /Vurpód, Bátmonostor/, az antik hagyományok, főleg északolasz szűrőn keresztül /Ujudvar/, a francia művészet hatása /Szentkirály, "erdélyi timpanon"/, a bajor-szász elemek /az Agnus Dei változatai, karélyos ivmezők/, a cseh-morva emlékek elemei /karélyos ivmezők/. Mindezek nem külön-külön egy-egy emléken érvényesülnek, hanem együtt, egymást áthatva adnak egy sajátosan magyar ötvözetet, ami már különbözik minden előzótól. Az anyag összegyűjtését és feldolgozását azért tartom fontosnak, mert enélkül az előkerülő további plasztikák behatárolása nehézkessé válik. A régészeti kutatások során arra törekszünk, hogy minél teljesebben tárjuk fel az emlékeket. A templomkutatások nagy része csak a templom alaprajzi feltárását tudja produkálni. A templom azonban egységes épület volt, amelynek - legalább elméleti - rekonstrukciójához elengedhetetlenül szükséges alkotórészeinek - ezen belül plasztikai diszitésének - feldolgozása. Ezért az egykori valóság megközelítéséhez a régész feladatát ebben az irányban is ki kell bővítenünk.

L O S I T S Ferenc /Budapest, ELTE/

A zselizi csoport kutatástörténetének vázlatja
és néhány problémája

A zselizi csoport névadó lelőhelyét az 1920-as évek elején Szlovákiában tárták fel. Már Tompa Ferenc megállapította, hogy a fiatalabb vonaldiszes kerámiába tartozik. Felismerte a bükki kultúrával való kapcsolatát, amelyet azután a nagytétényi sir is bizonyított. A zselizi csoport és a tiszai kultúra közötti kapcsolatot is feltételezte. A továbbiakban a fő kérdést a csoportnak a más kultúrákhoz való időrendi viszonya jelentette.

Banner János mutatott rá először a déli vonásokra, és a zselizi csoportot kapcsolatba hozta a bánáti /Vinča/ kultúrával. A szlovák és cseh kutatás a zselizi csoportot a "Vorlengyel horizont"-ba sorolta és a bükki, valamint a tiszai kultúrával vélte egykorunak.

B. Kutzián I., valamint Kalicz N. és Makkay J. a zselizi csoport közötti kapcsolatokra mutatnak rá. Mithay Sándornak a Győr, pápai vámi ásatása is bizonyítja az alföldi hatásokat. A tiszai kultúrával való kapcsolat egyre inkább elveszti valószínűségét, ugyanakkor új tényezőként jelentkezik a Sopot II-Bicske kultúra.

Kezdetől fogva problémát jelentett a kottafejes kerámiával való kapcsolat. Még ma sincs tisztázva, hogy a kottafejes kerámia megelőzi-e a zselizit, vagy pedig egymás mellett, párhuzamosan éltek. Megoldásra váró feladat a zselizi csoport déli elterjedési határának meghatározása.

Bessenyei György

A L F Ö L D I Zsoltné /Nyiregyháza, Tanárképző Főiskola/

Szabolcs-Szatmár megye élő betyárballadái

Albert Ernő Háromszéki népballadák című kötete egy erdélyi megye teljes balladakincsét ismerteti. A könyv elolvasásának hatására fordult érdeklődésem Szabolcs-Szatmár megye balladavilága felé. Az itt napjainkban is virágzó hatalmas anyag felmérése után arra az elhatározásra jutottam, hogy az új stílusú népballadák egyik jelentős csoportjának, a betyárköltészetnek a feltárására szempontositom figyelmemet.

A dolgozatban felsorakoztatott 35 betyárballada végigvezeti az olvasót a betyárrá válás körülményeitől, a népi hőskévé vált szegénylegények életén és viselt dolgain keresztül, az elkerülhetetlen tragikus sorsig, az örökös börtönig vagy az akasztófáig. A Szabolcs-Szatmár megyében még jelenleg is élő betyárballadának 14 típusát mutatja be a dolgozat, olykor hiteles levéltári adatok felsorakoztatásával. Feltárja, hogy a leghiresebb nyiri betyárok tettei hogyan élnek az idős falusi emberek emlékezetében.

Népzenei szempontból betyárballadáink dallamai rendkívül értékesek. Az idézett 35 dallamból 24-et régi stílusú népdalra énekel a nép, és 22 dallam hangneme lá-pentaton. Feltűnő, és az északkelet-magyarországi zenei dialektusterületre kevésbé jellemző a pentaton hangsor dunántúli elszíneződésének gyakorisága. A népies műdal hatása a mi betyárballadáink zenei világára elenyésző.

Hiszem, hogy erőfeszitésem hozzájárul egy-egy balladatípus vonulásfolyamatának és földrajzi elterjedtségének tisztázásához, de betyárballadáinkról eddig kialakult általános képünket is világosabbá teszi. Ugy tudom, hogy a Szabolcs-Szatmár megyei betyárballadák általános számbavételére és közkinccsé tételére első ízben ez a dolgozat vállalkozott.

B Á R D I Ida /Debrecen, KLTB/

Középparaszti gazdaságok Hódmezővásárhelyen
1890-1910 között a levéltári adatok tükrében

A szerző dolgozatában hódmezővásárhelyi hagyatéki leltárak feldolgozása nyomán kísérli meg a századelő néprajzi képének megrajzolását.

A dolgozat először a múlt század végének gazdasági-társadalmi összképét vázolja fel, hogy anyagát ebbe az általános képbe ágyazva mutassa be. Ugyanakkor a gazdasági-társadalmi fejlődés, a kapitalizálódás tendenciája az oka a megváltozott paraszti életnek is.

Az egyes hagyatéki iratokból, leltárakból jól látható, hogyan hatolt be a gyárpar, a polgári izlés a paraszti lakáskultúra területére. Megváltozik a berendezés, megváltoznak a butorok. A leltárakban feltüntetett állatállomány alapján következtethetünk a gazdálkodás szerkezeti változásaira.

Emellett a hagyatéki leltárak alapján bizonyos társadalmi vonatkozásokra is fény derül.

A levéltári adatok tehát számtalan esetben pontosíthatják a néprajzi kutatás eredményeit, s így igen nagy a fontosságuk.

B E L I N S Z K I Etelka /Nyiregyháza, Bessenyei György Tanárképző Főiskola/
Szabolcs-Szatmár megye históriás és helyi népballadái

Szabolcs-Szatmár megyében még napjainkban is számtalan balladát énekel a nép. Ezek közül a hivatásos népzene-kutatók már sokat összegyűjtöttek, de jelentős részük még lejegyzésre vár. A Nyiregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola Népzenei Tudományos Diákkörének adattárában több-száz balladaváltozat vár lejegyzésre és közzétételre. Annál is inkább, mert a helyi népköltészeti kincsnek ez a része ezideig alig került publikálásra. A rendelkezésre álló gazdag anyagból ez a dolgozat a históriás- és helyi népballadák ma is élő típusainak ismertetésére vállalkozott.

A közölt 29 dallam a megye helyi népdalkincsének szemléletes keresztmetszetét mutatja be. Ezek a dallampéldák arról tanuskodnak, hogy új stílusú népballadáinknak egy jelentős csoportja a falusi históriás énekesek és vásári képmutogatók énekeiben vert gyökeret. A históriák és ponyvatöredékek, a nép között elterjedve, a népművészet törvényszerűségeihez igazodtak és megtermékenyítették a népköltészetet. A helyi balladák típusai rendszerint egy adott községben konkrétan megtörtént eseményről szólnak. Helyhez kötöttek, nem váltak általánosan ismertté. Elterjedésükre a balladaköltészet hanyatlása miatt már nem is igen lesz lehetőség. Ezek egy adott földrajzi környezetben virágoznak, de sajátos helyi hangvétellükkel az egyetemes balladakincset is gazdagítják.

Megyénkben régi stílusú népdalra csak elvétve énekelnek helyi balladát. A szabolcs-szatmári helyi balladák zöme A B B_vA szerkezetű új stílusú népdal. Feltűnően sok ilyen ballada dallamán érződik a XIX. századi magyar népies műdal hatása.

Az a tény, hogy Szatmárban napjainkban még az általános iskolai korosztály is elevenen éneklő községe helyi népballadáit arra enged következtetni, hogy türelmes kutatómunkával még ezután is számtalan új változat feltárható. A teljesség és lezártság igényével már csak azért sem mert a dolgozat írója a témához közeledni.

B O T Y K A I Erzsébet /Szeged, JATE/

Archaikus temetkezési szokások Erdélyben

A dolgozat öt nagyobb egységre tagolódik. A bevezető két részből áll. Az első fele az archaikus temetkezési szokásokra vonatkozó általános megállapításokat tartalmazza, jelentőségét, formáit, tükröződését a népek életében, továbbélésének módját, reprezentánsokat, vetületét egy falu életében.

A második rész a témaválasztás indoklására Nagybacon jellemzése /elhatárolása, környezete, lakossága, településének sajátosságai, történelme/ elsősorban saját gyűjtés alapján. A következő fejezet a szokásvilágot és hiedelmköröt öleli fel. /Hiedelmek, haláljelek, temetkezéssel kapcsolatos általános jellemzők Baconban/.

Mindezek tükröződése - ősi pogány népeknél /szkitáknál/
 - a honfoglaló magyaroknál
 - Erdélyben

/Gyűjtött anyag bemutatása: Osztován készült halottas törlőkő/

A harmadik rész a baconi temető elhelyezkedését, utak, sírok helyzetét tárgyalja, s a j l legzetes fa- és kő sírmlékeket. /Kiragadott példa részletes elemzése, gyűjtött anyag segítségével - fénykép + dia -/. Itt foglalkozom a megnevezések definiálási problémáival, az anyaggal, amivel dolgoznak, eszközökkel, formakincsekkel, motívumvizsgálattal /figyelembevéve a vidék faragásait a fotókon/. A feliratok elemzése. Morfodinamikai értékelés a motívum - és faragás-vizsgálatoknál. Definiálási viták és egyéb vitás kérdések /kopja, kopjafa, gombfa, sirjel, fejfa, zászlós kopja/.

A negyedik rész a zászlós-kopjás temetkezéssel foglalkozik, annak megjelenésével, továbbélésével, ősi változatával.

Ötödik rész: a keleti párhuzamokat tárgyalja, a rokon vonásokat a keleti népekkel. Összefoglalás jellegű.

C S I S Z Á R Mária /Budapest, ELTE/

Sárkányikonográfia

A dolgozatban a sárkányábrázolások kezdetét, eredetét próbálom megvizsgálni, végigkövetve a XVI-XVII. századig, amíg nem vált funkcióját veszve egyszerű diszitőelemmé.

Két kultúrkör sárkányáról beszélhetünk, az ázsiairól és az európairól, azonban az előbbi történetére, változására csak részben térek ki, figyelmemet elsősorban az európai kereszténység-szimbólumból eredeztethető sárkányábrázolásra fordítom, rendszerezést adva ezen tipusról. Különösen a Szent György személyéhez fűződő legendakör és egyházi ábrázolás követhető nyomon. Részben megkíséreltem a sárkányábrázolások magyarországi utóéletét, valamint a népi diszitőművészetben fellelhető emlékeit, típusait megvizsgálni.

H A R L A I Katalin /Győr, Tanítóképző Intézet/

Néprajzi Tudományos Diákkör 15 éve
a Győri Tanítóképző Intézetben

Intézetünkben 1959-ben alakult a néprajzi szakkör Barsi Ernő vezetésével. 20 hallgató ismerkedett meg a tudományág alapjaival, majd lelkes gyűjtőmunka kezdődött. Számos Győr-Sopron megyei faluba látogattak el, s örökítették meg a népdalokat, népszokásokat, gyűjtötték a népművészeti tárgyakat, a régi paraszti élet használati eszközeit. A gyűjtés eredményét már 1960-ban kiállításon mutatták be. Ezt még több is követte, amelyekről a szaksajtón kívül más lapok is tudósítottak. A szakkör vezetőjének, Barsi Ernőnek munkásságát többek közt a Népszava és a Magyarország is riportban mutatta be. A tudományos diákkör tagjai a néprajz különböző területeiről saját gyűjtésük alapján több dolgot irtak és küldtek el megyei és országos pályázatokra. Ezek a munkák szép sikereket értek el, értékes díjakat szereztek. A szakkörnek saját szerkesztésű lapja van, a "Séta bölcsőhelyem körül". Rendszeres a kapcsolatunk több múzeummal, más néprajzi diákkörökkel, köztük a Nyitrai Tanítóképző Főiskoláéval. A jelenlegi és régebbi hallgatók zöme itt ismerkedett meg közelebbről a néprajzzal. Az első benyomások hatására sokan folytatták az itt megkezdett munkát tanulmányaik befejezése után is. Kenesei Zoltán és felesége szakköri tapasztalataik alapján alakítottak néprajzi csoportot jelenlegi lakóhelyük, a Győr-Sopron megyei Füle általános iskolájában.

A néprajz megismerése, művelése egy életre szól. S ami a pedagógus hivatásában nagyon lényeges: segíti a szocialista hazafiságra való nevelésben.

I V Á N Y I János /Szeged, JATE/

Népi gyógyítás a bukovinai székelyeknél,
a hétfalusi és a gyimesi csángóknál

A szerző három magyar népcsoport gyógyítási hagyományából mutat be saját gyűjtése alapján jellemző részleteket. Különkülön foglalkozik a bukovinai székelyek, a hétfalusi és a gyimesi csángók népi gyógyításával, kiemeli azok egyedi jellegzetességeit, rámutat olyan sajátos hagyományokra, melyek mindhárom népcsoportnál fellelhetők. A népi gyógyászati hagyományok célzott kutatását a XIX. század -XX. század eleji hagyományokra irányítja, melyeket már napjainkban nagyon kevesen alkalmaznak a modern gyógyító hálózat kiépítése és a társadalmi változások miatt.

Részletesen foglalkozik a racionális gyógymódokkal, vizsgálja, hogy milyen jelentőséggel bírtak a gyógyfüvek a székelyek és a csángók népi gyógyászatában. Tapasztalható, hogy mindhárom népcsoport gyógyítási ténykedéseiben túlsúlyban vannak ésszerű gyógymódok a babonás elemekkel szemben; a gyógyfüvekből készített teák, főzetek nagyon kedveltek voltak a meghűlések, hurutok, láz, köhögés terápiájában.

A szerző bemutat ráolvasásokat, babonás gyógymódokat gyűjtéseiből, érzékeltetve, hogy nem választhatók szét az irracionális hiedelmek és a népi tapasztalaton alapuló valószínűsítő gyógyítási módok egymástól. Különösen archaikusak a gyimesi csángó gyógyító hagyományok és ráolvasások, mert elzártságuk miatt az ő szokásaik konzerválódtak a legjobban. Hétfalusi gyűjtéséből mutat be részletesen a szerző egy olyan adatközlőt, aki a törött és kifécamodott csontok gyógyításával foglalkozott; az ő praxisában pregnánsan kapcsolódik össze a babona és tárgyi tudás. A hagyományok fennmaradásának vizsgálatakor a szerző rámutat a társadalmi tényezőkre is, kitér az urbanizáció, gazdasági, kulturális fejlődés, vallási hagyományok népi gyógyászatot meghatározó és befolyásoló hatásaira is, és figyelembe veszi idegen népek kölcsönhatásait is.

Az andocsi Mária-legenda története és a
bucsu néprajzi leírása

A dolgozat a Somogy megyei Andocs község egyik jellegzetes néprajzi szokását, a bucsut mutatja be három nemedék szokásanyagának tükrében, valamint a hozzákapcsolódó processziót. Foglalkozik a Mária-legenda keletkezésével és a régi andocsi csodákkal. Feleletet keres arra is, hogy a szocialista társadalom viszonyai között hogyan él ez a több száz éves, vallási eredetű szokás, hogyan vélekednek erről a fiatalok, mi az andocsi bucsuk jövője.

A Mária-legenda eredetét a helytörténeti kutatómunka módszereivel vizsgálja, a bucsuval kapcsolatos szokásokat és hagyományokat részben interjúk készítésével, részben passzív megfigyeléssel gyűjtötte össze.

Kutatásai szerint a Mária-legenda az 1720-as években keletkezett, amelyet a máriánus ferencesek is elősegítettek. A legenda szerint az andocsi Mária-kápolnát angyalok hozták Kalocsáról. Ennek a csodának az emlékére évszázadok óta processziók keresik fel Andocsot, csodás gyógyulást, lelki megtisztulást várva. A dolgozat részletesen bemutatja az egyes bucsukat, különösen a cigányokét és a nagyasszonyit, a falu bucsuját. Leírja a műrokonság egyik jellegzetes keletkezési körülményét, az andocsi szent kutban történő mosdató keresztelkedést. A processziók közül a kalocsaiak és a büsszeiek bucsujárását írja le tüzetesen. Kutatásait napjaink vallási hiedelmeire is kiterjeszti, megállapítja, hogy a mai fiatalok számára a bucsu már nem egyéb jeles falusi szokásnál, egyfajta szórakozás, ünnepi ebéd, új ruha.

K E M E N E S Edit /Győr, Tanítóképző Intézet/

Az 1848-as honvédsereg életkörülményei
/Egy néptanító eredeti naplója alapján/

Hetvényi István győri származásu, enesei tanítónak a szabadságharcban való küzdelmét ismerteti. Nevezetesen a tanító részt vett és végigküzdötte az egész szabadságharcot, majd ennek tényét fia számára 1881-ben két kötetben leírta. A szerző 1860-ban végzett Sopronban tanítói tanfolyamot és 34 éven át Enesén tanított.

A hazaszeretet igazi példaképét mutatja be, az, aki harcol a szabadságért és utána elméletben foglalkozik annak jelentőségével. Igen helyesen értékeli Görgey és Bem tábornokok szerepét.

Tanítói küzdelme is nagyon tanulságos, különösen jelentős az a haladó szellem, amellyel mindig az új módszereket keresi. Tudományos munkáinak felsorolása, elismerése a felsőbb hatóságoktól, önéletrajza mind nagyon tanulságos a leendő pedagógusoknak.

A szabadságharc e harcosa, aki később tanítói munkát vállalt, Gárdonyi Lampásának ihletője is lehetett. Ugyanebben az időben járt Gárdonyi is Győrben, aki a Tanítóbarát szerkesztője volt.

Képeket és rajzokat, térképet mellékelte a dolgozathoz.

K O R Á C S Valéria /Nyíregyháza, Tanárképző Főiskola/

Az ajaki énekes lakodalmi szokások

Az emberi élet legjelentősebb mozzanatai: a születés, a házasság és a halál. Ezeket az eseményeket a falusi emberek is igyekeznek maradandóvá, emlékezetessé tenni. Ez a dolgozat az ajaki énekes lakodalmi szokásokat összegezi. A falusi lakodalomban országszerte bizonyos szokásrend egységesen alakult és élt. Az ajaki lakodalomban is többé-kevésbé felfedezhetők az országosan általánossá vált szer-
tartásos mozzanatok. Ugyanakkor szembetűnőek az eltérő sajátosságok is. Így az esküvő Ajakon a reggeli órákban történt, a hivatlanokat menyasszonyfogácsával kínálták, a hivatalosak osztókendőt kaptak, az orsós asszonyok az éjféle órában jelentek meg, a lakodalmat követő csurgó stb. A lakodalom népzenei anyaga, ahogy országszerte, ugyanúgy Ajakon is meglehetősen heterogén. A régi stílusú népdal rendkívül ritka. Annál gyakoribb az ujkeletű népdal, és rendkívül sok népies műdal hatása fedezhető fel a szer-
tartásos énekekben, valamint a lakodalmi táncdalokban. Még manapság is fontos szerepet töltenek be a lakodalom folyamatában a vőfélyrigmusok. Ezek a ponyvairódalom köz-
vetítésével kerültek a nép közé. Bár a községben, mint kör-
nyékszerte, az Alföldi Nagy Vőfélykönyv rigmusait variálják, költői képekben, diftongusaiban egy sor helyi sajátosságot is hordoznak.

A feltárt szokásanyag alkalmas arra, hogy a házasságkötés-
sel kapcsolatos újabb szokásokat is megtermékenyítse, ezáltal a ma házasságkötését is meghittebbé, ünnepélyesebbé tegye.

K R A J C S I C S Ildikó /Győr, Tanítóképző Intézet/

Fertőhomoki gyermekjátékok

Az 1967. november 7-én Kópházán tartott délszláv népdal vetélkedő döbrentett rá arra, hogy milyen szépek is a mi dalaink, s kár lenne értük, ha elfelejtődnének. A múlt évben, 1974. november 7-én kulturotthonunkban szereplő szentpéterfi horvát táncegyüttes pedig arra ösztönzött, hogy gyűjtsem össze a falunkban még fennmaradt, el nem felejtett dalokat, szokásokat.

Az 1920-as évektől kezdve nagyon sok, szép, magyar népdalt, gyermekjátékdalt tanultunk meg, főként az iskola, később a rádió, televízió révén is. Ezek mind nagyon szépek, nagyon kedvesek, kell is ismernünk őket, hiszen hozzátartoznak a magyar nemzethez, de nem szabadna elfelejtenünk szép horvát hagyományainkat sem.

Először kedvtelésből gyűjtöttem hagyományainkat, de most már kötelességemnek érzem. Kár lenne a szép dalokért, hacsak a polcon porosodnának. Hogy tanárom, dr. Barsi Ernő szavait idézzem: "azért gyűjtjük a népdalt, hogy visszavigyük a népnek" Én is valami ilyesfélét szeretnék. Csodálatos terveim vannak a jövőre vonatkozóan. Jó lenne otthon, Fertőhomokon egy együttest létrehozni, s vele a magyar és horvát anyagot egyaránt feldolgozhatnók. De mint mondják. "Egy fecske nem csinál nyarat", vagy ha József Atila szavait idézem:

"Hiába fürösztöd önmagadban,
Csak másokban moshatód meg arcodat."

mindez csak akkor valósulhat meg, ha támogatnak, ha nem hagynak egyedül

A pályamunka elkészítésére két ok késztetett. Idén ünnepe-
ljük hazánk felszabadulásának 30. évfordulóját és ugyancsak
ebben az évben van a Magyarországi Délszlávok Szövetsége meg-
alakulásának is 30. évfordulója.

K U C S Á N József /Debrecen, KLTE/

A lakóházak alaprajzi változatai Észak-Tolnában
és Fejér megye déli részén

Dolgozatom a címben is jelölt terület kilenc falvának vizsgálata alapján készült. Az előforduló két háztípus négy változatát vetettem össze, lehetőségek szerint feltárva a kutatás során felmerült problémákat. Kutatási területemen két tájegység találkozik és két házvidék egymásra hatva formálódik. A hajdan jellemző füstökonyhás házak elfogyóban vannak, rovásukra terjeszkedett már a mult században is a szabadkéményes ház. Az eddigi szakirodalom nem oldotta meg területünk főbb kérdéseit. Dolgozatomban igyekeztem olyan problémákat felvetni, amelyek közelebb vihetnek a kérdés megoldásához, a füstökonyhás ház eredetének tisztázásához igyekeztem egy épület elemzésén keresztül újabb adatokat adni. Dolgozatomban eddigi gyűjtéseim alapján, a füstősház-vidék határának keletre való kiterjesztését javaslom. A szakirodalom által adott információkat figyelembe véve, igyekszem a további kutatás irányát a jelenlegi területtől déli irányba kiterjeszteni. Dolgozatom egy része a terület népi építkezéséről készülő nagyobb munkámnak, így nem törekedtem olyan komplex vizsgálatokra, amelyeket majd a nagyobb terjedelmű, többszempontu dolgozatom célul tűz ki.

L E N G Y E L János /Budapest, ELTE/

A népballada drámaiságáról

A népballada nem csak a néprajzi kutatás, nem is csupán a tudományos érdeklődés tárgya. Az olvasók, hallgatók és nézők legszélesebb rétegeit gyönyörködteti ma is.

Dolgozatomban a népballada legjellemzőbb sajátosságának - drámaiságának - vizsgálatához szeretnék hozzájárulni; továbbfejleszteni azt, ami Greguss Ágosttól Ortutay Gyuláig és Vargyas Lajosig erről a kérdésről elhangzott. Vizsgálódásom tárgyául három népballadát választottam: a "Kőműves Kelemennét", "Kádár Katát" és a "Fehér Annát". Nemcsak különleges szépségük miatt esett rájuk a választásom. A nemzetközi népballada-költészetben való súlyuk, társadalmi mondanivalójuk különbözősége, művészi megformálásuk készített erre a választásra. A kiválasztott művek konkrét elemzése előtt összefoglalom, miben áll a népballada drámaisága. Ebben a részben a következő sajátosságokról szólok: párbeszédesség, a szereplők közvetlen megszólaltatása; jelenidejűség; az elbeszélő és a közösség részvétele az eseményben; a leírások, reflexiók, magyarázatok, lélekrajz hiánya; az ábrázolt szituáció és konfliktus végsőkéig való kiélezése; a balladai hős, a központi alak megsemmisülése egy nála hatalmasabb erővel való harcban; többnyire csak ha az adott szituáció lehetővé teszi; tipikus szituáció és cselekvés; tipizálás és stilizálás; összpontosított, dinamikus, a végletekig tömör kompozíció; a csodás elem szerepe; szimbolika; "balladai homály"; a szerkezet jelenetszerű felépítettsége; gyorsuló tempó; a megszólítások, kérdések, felkiáltások, ismétlések szerepe. Az ismertetett sajátosságokat fejtem ki a három ballada elemzésében. A változatokat egybevetve szólok a megoldások különbözőségéről. A balladatárgyak néhány más országbeli feldolgozására utalva rámutatok a magyar népballada különleges drámaiságára.

N Á D A S I Éva /Debrecen, KLTE/

Adatok a bucsujárás néprajzához egy zempléni
faluban /Mogyoróska/

A bevezetésben röviden áttekintem a bucsujárás szakirodalmát, felhiva a figyelmet ennek hiányosságaira is. Ezt követi a bucsu történetének vázlatos bemutatása, illetve a bucsu szó etimológiája.

A falu, ill. az egyház történetének, gazdasági, társadalmi sajátosságainak ismertetése után a mogyorós-kai bucsut írom le saját gyűjtésem alapján típusok szerint. Három fő típust különítettem el:

helyi templombucsu, vagy falusi bucsu
szomszédfalvak templombucsui
nagybucsu vagy templombucsu /Monok, Szentkut,
Máriapócs/

Végül a leírt anyag alapján megpróbálom elemezni az anyagot négy fő szempont szerint, megkísérelve feltárni a bucsujárás lelki indítékait.

N I E D E R M Ü L L E R Péter /Debrecen, KLTE/

Elmélet és módszer a szokáskutatásban

A dolgozat a szokáskutatás bizonyos elméleti és módszer-tani kérdéseit foglalja össze, elsősorban a magyar szakirodalom tanulságai alapján. A folklórisztika különböző ágai közül a szokáskutatás ága a legösszetettebb, leg-sokrétűbb jelenség. Dolgozatom a szokáshagyomány fogalmá-nak egy általánosabb jellegű meghatározásán alapszik. Ennek lényege, hogy a mindenki által ismert ünnepi szokásokon túlmenően, a paraszti kultúra egyéb szokás-jellegű megnyilatkozásait is a vizsgálódás körébe utalja. A szokás-hagyomány fogalmának ilyen értelmezése elősegíti a szokások funkcióinak feltárását. A szokáshagyomány igen jelentős szerepet játszott a hagyományos paraszti kultúrában. A ku-tatás célja a szokások funkcióinak feltárásán keresztül a szokáshagyomány és a hagyományos paraszti kultúra közötti kapcsolatrendszer feltárása. Azt az erőt kell megvilágítani, amelynek segítségével a szokások évszázadokon keresztül iránvitották egy társadalmi osztály, a parasztság életét.

E folyamat tanulmányozása során vetődik fel szokás és szokáshordozó viszonya, a szokások társadalomszervező funkciója, s e szervezőerő társadalmi és szellemi vetületei. Végül arra kívánok rámutatni, hogy a szokáshagyomány pusztulása, mai állapota csak a hagyományos paraszti kultúra felbomlásának függvényeként értelmezhető. E folyamatnak számtalan gazdasági, össztársadalmi oka van, amely közül néhányat a dolgozatban is megemlítek. Dolgozatom inkább egy nagyobb, konkrét elemzés előmunkálatának tekinthető.

R A D I O S Rozália /Pécs, Tanárképző Főiskola/

Az olajútés Zalában

A dolgozat egy kihalóban lévő népi iparággal, az olajútéssel foglalkozik. Olajat nemcsak Zalában, hanem szinte az egész ország területén készítettek az olajat tartalmazó növényi magvakból.

Zala megye helytörténeti és néprajzi irodalmában kevés adatot találunk az olajútés történetéhez. Miért került el a kutatók figyelmét ez a népi iparág, erre nehéz választ adni.

Pedig, hogy itt, a zalai falvakban is voltak olajütők, az bizonyos, hisz a népi táplálkozáshoz egyik ingyenc anyagot nyújtotta a tökmagolaj. A századforduló idején az olajútés népi iparágnak számított, és malomipari mellékággként üzték a mesterséget. Amikor a felszabadulás után a zsiradékhoz körülményes volt hozzájutni, jó iparági keresetforrásként jelentkezett.

A megye olajütőinek és az olajútés elterjedésének földrajzi helyzetét nehéz volna megrajzolni. A dolgozat az adatközlőktől hallott anyagra épül. Felépítése azt a rendet követi, ahogy a töktermelésen át elérkezünk az olajütésig, majd a tök és termékeinek hasznosításáig. Kezdve a tök ültetésénél, majd bemutatja a tök betakarítását, magtalanítását, szárítását, tökmagköpesztőt, az olajútés folyamatát és eszközeit.

A dolgozatot fényképek és rajzok egészítik ki.

R Á D U L Y Emil /Debrecen, KLTE/

A szarvasmarhatartás szerepe a dél-nyirszégi
falvak gazdálkodásában

Célom azoknak az átfogó tényezőknek bemutatása volt, amelyek a századfordulón és századunk első felében a dél-nyirszégi községek /Nyirlugos, Nyirmártonfalva, Penészlek, Nyirábrány, Fülöp/ szarvasmarhatartásának alakulását jellemezték, befolyásolták. A kapitalizálódás fokozatos térhódítása meghatározó volt a vizsgált korszakban, ugyanakkor a gazdálkodás hagyományos elemeinek továbbélését, alkalmazkodását is tapasztalhatjuk.

A szarvasmarhatartás szerepét a gazdálkodás más ágazataival való szerves egységben vizsgáltam. A földrajzi viszonyok változásai elsősorban a határhasználaton keresztül hatottak a hagyományos, legeltetésre és réti szénóra alapozott állattartásra. Az értékesítési lehetőségekben különbségek vannak az egyes községek között. Hasonlóan eltérő képet mutat a szarvasmarha haszonvételi módja gazdaságtípusonként, társadalmi rétegenként is. A ló és szarvasmarha, illetve az ökör és tehéntartás arányának változásai a gazdálkodás és a piac igényeinek való alkalmazkodást, a gazdaságosságra való törekvést szemlélteti. A fajtaváltás és az ezzel kapcsolatosan kibontakozó tejgazdálkodás szorosan összekapcsolódnak a gazdálkodás jellegének átalakulásával /határhasználat, vetésszerkezet, takarmánytermesztés/. A szarvasmarha haszonvételeinek /értékesítés, igaerő, tejhaszon/ szerepe a kisparaszti gazdálkodásban ma már visszaszorulóban van a szántóföldi termelés mögött.

S Z A K Á C S Éva /Nyíregyháza, Tanárképző Főiskola/

Enekes karácsonyi népszokások a szatmári
Erdőháton

A karácsonyi ünnepi népszokások eredete a primitív népek törzsi kultuszáig vezethető vissza. A latin "Saturnáliák", majd a középkori "bolond ünnepek" és egyházi misztériumjátékok elemeit őrző dramatikus szokások nyomában indultam el gyűjtőútra a szatmári Erdőhát községeiben.

A már pusztuló félben lévő énekes népszokások közül Vámosoroszipban a viliaesti kántálást, Rozsályban és Zajtán a vizkeresztről karácsonyra áttolódott "csillagjárást", ugyancsak Zajtán a betlehemes játékok felsőtiszai típusát, Vámosoroszipban a bábtáncoltató betlehemesjátékot, Garbolcon az István- és János napi énekes névnapköszöntőket rögzítettem magnetofonszalagra.

A dolgozatban feldolgozott 19 karácsonyi dallam között a szép népdalváltozatokon túl olyan énekek is találhatóak, amelyekben a gregorián zene, a korálének és a XVIII. századi kollégiumi zene hatása is nyomon követhető.

Az erdőháti karácsonyi dramatikus népszokások hagyományanyaga nagyjából ma már csak az idős emberek emlékezetében él. A dolgozatban közzétett adatok hozzájárulhatnak a szokásanyagnak a feledéstől való megmentéséhez és földrajzi elterjedésének, vonulásfolyamatának tisztázásához.

S Z A L A Y Ildikó /Pécs, Tanárképző Főiskola/

Kiskanizsai lakodalmi szokások

A dolgozat Kiskanizsa, azaz "Sáskaváros" mindmáig gazdag népi életének egyik érdekes eseményét, a lakodalmi szokásokat dolgozza fel. Már a párválasztásnak is megvoltak a szigorúan zárt különítményei. A leányválasztásban először a közvetítők játszottak szerepet; a kiválasztás után a kérőasszony dolga volt a lányos házban bejelenteni a házassági szándékot. Ezután következhetett a leánynéző és a háztüznéző. Az igenlő válasz után készült a móringlevél: mit visz a menyasszony, mit ajánl a vőlegény.

A kézfogó vagy gyegyvacSORA és az esküvő közti időszak a jegyességi idő volt. A vendég-hívás stb. már a lakodalom közvetlen előzménye volt. Miután együtt volt a stafirung és készen volt a sok enni-innivaló, következhetett a lakodalom, amely többnyire szerdai napra esett!

Bőségesen részletezi a szerző a lakodalom egészét, pontosan feljegyezve az egyes események nyelvi anyagát is; ilyenek például az ételbepöszöntők, a menyasszonybucsuztató, a kásapénzszedés stb.

A lakodalmon végigvonulnak a rikonyálások, melyeknek tarkasága nagyban függ a hangulattól. Vannak kedveskedő, bucsuzó, ingerlő, tánc közti rikongálások.

A dolgozat végén a lakodalom utáni hetekben megrendezett kárlátóról ír a szerző.

S Z U H A Y Péter /Budapest, ELTE/

Tudományos emberek a magyar néphitben

Dolgozatomban megpróbáltam megszerezni Körner Tamás hiedelem-monda-katalógusának III/1. Természetfeletti /mágikus/ javakkal és erővel rendelkező emberek csoportjához fűződő néphit cselekvő és szóbeli részét egyaránt.

A katalógus előtt, mely egyben tipuskatalógus és motiv-index, három szempontu vizsgálatot végeztem: először a tudományos emberek felosztását, csoportosítását, majd a róluk szóló szóbeli közlések műfaji meghatározását és a hozzájuk fűződő - a közösség által végzett - cselekvések megszerezését adom. Azután a tudományos emberek cselekvései következnek. Ezt tartalmazza katalógusunk is. A megszerezés elve az egyetemes tizedes osztályozás elvére épül, minden első helyen álló szám főcsoportot, az utána következők pedig további alcsoportokat jelölnek, így minden további szám újabb finomítást, pontosabb kifejezést jelöl. Főcsoportok: tudományszervezés, 2. tudományátadás, 3. tevékenység. A főcsoportokon belül további alcsoportok következnek, ezekkel még nem tudjuk kifejezni sem a hiedelemmondákat, sem azoknak egyes elemeit.

Egy 5 vagy 6 jegyű számmal már egy-egy típust ki tudunk fejezni, pl. 3.6.1.7 A kocsis a döglött lovakat feléleszti, velük hajt. A katalógusban fölírható a tudományos emberek személye, cselekvése és a cselekvésről szóló közlés /a közlés műfaja/.

T Ó T H Katalin /Győr, Tanítóképző Intézet/

S Z I L hagyományaiból

Szülőfalujának multját, jelenét, régi szokásait gyűjtötte össze és rendezte. Három éve foglalkozik e témával és így a szabadidejét mindig gyűjtéssel töltötte. Az anyagot magnetofonszalagra vette és azután írta le a szöveget és kottázta le az éneket.

A munka első részében a község történetét a felszabadulás előtt és után mutatja be. A legnagyobb hangsúly azonban a régi szokások ismertetéséből áll.

A szokásokat három csoportban rendezte el:

- I. Tollfosztás, fonás; mezőgazdasági munkákkal kapcsolatos; kukoricafosztás, aratás; majd a bucsu és a sorozás.
- II. Jeles napok: karácsony, regölés, Luca-napja, balázsolás, pünkösddőlés.
- III. Lakodalom.

A dolgozathoz egy példányban csatolta a magnetofonszalagot és egy példányban 10 ének kottáit 5 lapon.

V A S Judit /Szeged, JATE/

A szlovák jelesnap i táplálkozás Békéscsabán

A dolgozat célja az, hogy bemutassa a békéscsabai szlovákság jelesnap i táplálkozásának és étkezési szokásainak alakulását a századfordulótól napjainkig.

A vizsgálódás kitér a magyar-szlovák kölcsönhatás problémáira is. A szlovák táplálkozás sajátos jegyeit a felvidéki, illetve a nyiregyházi szlovákok - akik egyébként a Békéscsábáról elvándoroltak utódai - köréből vett adatokkal próbáltam alátámasztani. A munka csupán az esztendő jeles napjaira vonatkozólag tartalmaz megállapításokat. A jelesnap i táplálkozás általános képét csak a többi jeles nap /családi és társas ünnepek/ megvizsgálása után rekonstruálhatjuk. Jellemző és sajátos jegyekkel azonban már itt is találkozhatunk. A vizsgálódás során kitűnik, hogy a szlovák táplálkozást az Alföld gazdasági viszonyai döntően meghatározzák. Itt ugyanis is a földművelés mellett az állattenyésztés kiegészítőként szerepel. A gazdasági élet egyoldalúságának következménye a liszt és a lisztfajták alapvető nyersanyaggá válása. Táplálkozásunkban ez úgy mutatkozik meg, hogy csak az ünnepnapokon fogyasztanak húsfélét, míg a különböző tészták a hétköznapi étrendnek is alkotóelemei. A jeles napok táplálkozását meghatározott szokások és hiedelmek kísérik. A leggazdagabb hiedelem és szokásanyaggal a téli ünnepkör rendelkezik /ádvent, karácsony, újév, vizkereszt/. Ezért a dolgozatban elsősorban ezek kerülnek bemutatásra. A másik fontos ünnepkör a tavaszi, ahol elsősorban a husvét i vonatkozásokat érinti a dolgozat. A hagyományos szlovák forma alapjául az idősebb nemzedékek vallomásai szolgáltak. Mivel a vizsgálódás három generációra terjedt ki, lehetővé vált a század folyamán bekövetkezett változások megfigyelése is.

V I G A Gyula /Debrecen, KLTE/

A beltelek és a gazdálkodás kapcsolata három
dél-nyirszégi településen /Nyirbogát, Nyirmárton-
falva és Nyirlugos/

Dolgozatom első fejezetében azt vizsgálom, hogy a beltelek kutatását milyen szempontok alapján közelítette meg az eddigi kutatás. Mivel a telek komplex néprajzi-történeti jelenség, ezért csak sokirányú, sokszempontú vizsgálattal közelíthető meg. Ezek után a telekforma fogalmának alakulását tekintem át. Telekformán azt értem, hogy a parasztcsalád gazdálkodásának egésze, a földművelés és az állattartás viszonya és a hozzájuk kapcsolódó munkafolyamatok milyen berendezéseket és objektumokat hívnak életre a parasztcsalád gazdálkodásának központjában, a faluban levő beltelken.

A második fejezetben mutatom be az általam vizsgált települések beltelkeinek berendezését. A múlt század végéig a Nyirszégben általános volt a vetés- és fordulókényszeren alapuló háromnyomásos rendszer. A korábban gabonatermő gazdaságok szerkezetében alapvető változást hozott, hogy az addig csak a nyomásokon kívül termesztett kapásnövények /dobány, kukorica és burgonya/ fokozatosan helyet kaptak az egykori ugar területén. Az ugarlegelő kiterjedése ezzel jelentősen csökkent, ami az istállózó állattartás fokozatos előtérbe kerülését is eredményezte. Mindezek alaposan átalakították a beltelkek berendezését is. Új tárolóépítmények alakultak ki /hodály, góré/. Az udvar egyre inkább az állattartás központjává vált és mind jobban elkülönült a szemnyerés helyétől, a szérútól.

A harmadik fejezetben konkrét példán mutatom be, hogy a parasztgazdaság hogyan rendezkedik be a telken, és hogyan változik a berendezés a gazdaság szerkezetének átalakulásával.